

Könyvtár- és információ- tudomány

Általános kérdések

Lásd 65

Történet

65/2015

WHITE, Martin – OPPENHEIM, Charles: In response to: „So wide and varied” : the origins and character of British information science. – Bibliogr. In: Journal of information science. – 40.(2014) 6., p. 858-862.

Válaszul „A brit információtudomány eredete és jellegzetességei” című cikkekre

Információkeresés; Informatika; Könyvtártudomány története; Könyvtártudományi kutatás

A cikk, amely a szerkesztőnek írt levél, a lap korábbi számában megjelent, a brit információtudomány fejlődéséről szóló tanulmányhoz nyújt kiegészítéseket. Szerzői az 1970-es évek eleje óta aktívan részt vettek a szakterület fejleményeinek alakításában, és azzal a kiváltsággal rendelkeznek, hogy az információtudományi kutatások és ezek hasznosításának sok úttörőjét személyesen is ismerik. Ezt a lehetőséget felhasználva néhány személyes nézőponttal egészítik

ki a korábbi cikket, és annak szakirodalmi jegyzékét további tételekkel gazdagítják.

(Autoref.)

Kutatás

66/2015

TURCIOS, Mirna E. – AGARWAL, Naresh Kumar – WATKINS, Linda: How much of library and information science literature qualifies as research?. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 40. (2014) 5., p. 473-479.

Milyen mennyiségű könyvtár- és információtudományi irodalom minősíthető kutatásnak?

Felmérés; Folyóirat -könyvtári; Könyvtártudományi kutatás

Évente nagy mennyiségű könyvtár- és információtudományi (LIS) irodalom születik. Mindenki tudja, milyen változatos a folyóirat-irodalom, de nem lehetünk biztosak abban, a közölt cikkek hány százaléka nevezhető kutatásnak. Ez a projekt az első fontos lépés a fenti kérdés megválaszolásához. A szerzők tartalmi elemzést végeztek a bostoni Simmons College könyvtárának könyvtár- és információtudományi tudományos folyóirataiban; e folyóiratok színvonalas gyűjteménye ideálissá teszi a vizsgálatra, amelynek során a 2012–2013. tanévre előfizetett tudományos folyóiratok legfrissebb számainak a tartalmát elemezték. Minden cikket átnéztek, hogy kiderüljön: 1) kutatás eredményeiről vagy nem kutatásról ír, 2) milyen módszert alkalmazott a cikk adatgyűjtésre vizsgálatához, és 3) a cikkel kapcsolatos tárgyszavak, illetve kulcsszavak. 177 folyóiratból 105 címet választottak ki: a bennük közölt 1880 cikkből 16% minősült kutatásnak. A felmérés volt a legnépszerűbb alkalmazott kutatási módszer. A tanulmány jól szolgálja a diákokat, tanárokat, és a kutatásra kötelezett könyvtárosokat, továbbá azokat a könyvtárosokat, akik az olvasóknak segítenek szakirodalmat keresni.

(Autoref.)

Tudománymetria, bibliometria

67/2015

BORNMANN, Lutz – MARX, Werner: The wisdom of citing scientists. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 65. (2014) 6., p. 1288-1292.

Tudósok idézésének bölcsessége

Bibliometria; Hivatkozás; Publikálás -tudományos kiadványoké

A cikk Galton „A tömegek bölcsessége” (1907) c. műve alapján a hivatkozáselemzések előnyeit tárgyalja a kutatások értékelésében. A hivatkozások több ember értékelésén alapulnak, ezért hitelesnek tekinthetők. A szerzők azonban bebizonyítják, hogy a hivatkozások nem tökéletes értékelések, és nem feltételezhető, hogy nagyobb számú hivatkozás a hasznosság magasabb fokával párosul. Csak ha tudjuk, hogy egy ritkán hivatkozott tanulmányt ugyanakkor széles körben elolvastak, akkor mondható el – szigorúan véve – , hogy nyilvánvalóan kevés a haszna a további kutatásokhoz. A „lájk” (tetszik) adatokkal való összevetéssel a szerzők azt próbálják bemutatni, hogy az idézett hivatkozáselemzések a bibliometriai adatok sokkal érdemibb elemzését adják, mint az idézési alkalmak (hányszor idéznek egy cikket) számbavétele.

(Autoref.)

68/2015

LARIVIÈRE, Vincent – LOZANO, George A. – GINGRAS, Yves: Are elite journals declining?. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 65. (2014) 4., p. 649-655.

Hányatlóban vannak az elit folyóiratok?

Bibliometria; Folyóirat; Hivatkozás; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké

A korábbi kutatások azt mutatják, hogy az elmúlt 20 évben a legjobb minőségű tanulmányok a folyóiratok egy nagyobb és egyre változatosabb körében jelennek meg. Ebben a cikkben a szerzők azt vizsgálják, hogy ez a változatosság érinti azt a maroknyi elit folyóiratot is, amelyeket hagyományosan a legjobbaknak tartanak. Hét régi, hagyományosan elitnek számító folyóiratnak az elmúlt 40 évi hivatkozási mintáit elemezték, és hat olyan folyóiratét, amelyek az utóbbi 20 évben váltak fontossá. Ahhoz, hogy a legtöbbet hivatkozott tanulmányok első 5 vagy 1 százalékába bekerüljenek, a tanulmányoknak kétszer annyi hivatkozást kell tartalmazniuk, mint 40 évvel ezelőtt. Az 1980-as évek vége és a 90-es évek eleje óta az elit folyóiratok egyre kisebb mértékben közlik ezeket a gyakran hivatkozott tanulmányokat. Ugyanez érvényes annak a két folyóiratnak az esetében is, amelyeket top publikációs helynek tartanak, és gyakran a „kiválóság” bibliometriai indikátoraként használnak, a *Science* és a *Nature* esetében. Másfelől számos új és hagyományos folyóirat egyre nagyobb arányban közli a leggyakrabban hivatkozott tanulmányokat. Ezek a változások új kihívásokat és lehetőségeket jelentenek az összes fél számára. A folyóiratok viszonylagos pozíciójuk növelése vagy megőrzése érdekében új szabályokat vezethetnek be. A kutatóknak pedig megvan a választási lehetőségük, hogy több helyen publikáljanak annak tudatában, hogy munkájuk úgyis eljut ugyanahhoz a közönséghez. Végül az értékelőknek és a vezetőknek tudniuk kell, hogy bár mindig bizonyos fokú presztízst jelent az elit folyóiratokban való publikálás, a folyóiratok hierarchiája állandó változásban van.

(Autoref.)

69/2015

PITOL, Scott P. – DE GROOTE, Sandra L.: Google Scholar versions : do more versions of an article mean greater impact?. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 32. (2014) 4., p. 594-611.

Google Scholar verziók: nagyobb impakt faktort jelent-e, ha egy cikknek több változata van?

Cikk; Elektronikus könyvtár; Felmérés; Gépi információkeresési rendszer; Hivatkozás; Publikálás -tudományos kiadványoké

A Google Tudós (GT) fokozódó dominanciáját a tudósok és kutatók első lépésben igénybe vett forrásaként érdemes vizsgálni mind a hivatkozási sémákra, mind az információs szabadságra és a tudósok kommunikációjára való befolyását illetően. A dolgozat célja az, hogy utat törjön a különböző verziójú GT indexek, a GT verziók száma és a hivatkozások száma közötti korreláció, valamint az intézményi repozitóriumok megértésében fokozódó tudományos hatásuk feltárása érdekében. A vizsgálat során 982, számos tudományágat felölelő szakcikk GT listáját elemezték verziótípusok szerint három egyetemen – beleértve az intézményi repozitóriumok verzióit, a hivatkozások mértékét és a szabadon hozzáférhető teljes szövegek ingyenes elérését is. Az eredmények közül fontos kiemelni, hogy (1) egy nyílt hozzáférésű cikkekre sokkal többen hivatkoztak, mint azokra, amelyek teljes szövege nem érhető el ingyenesen. Noha a folyóiratkiadók honlapját indexelik a leggyakrabban, csupán a cikkek kis része ingyenes elérésű. (2) Nincs korreláció egy cikk verzióinak száma és annak száma között, ahányszor hivatkoztak rá. (3) Egy-egy szakcikk „verziói” hasznosak lehetnek, ha a kiadón keresztüli hozzáférés korlátozott, hiszen a cikkek 70%-ának legalább egy ingyenes verziója elérhető az indexelt GT verzióján keresztül. A tanulmány a GT verziókat a tudományos szakcikk alternatív forrásaként vizsgálja. Amíg más cikkekben a GT-t különböző megközelítésben vizsgálták, szerzőink úgy gondolják, ilyen speciális szempontú témával még senki sem foglalkozott.

(Autoref.)

70/2015

ZHAO, Dangzhi – STROTMANN, Andreas: The knowledge base and research front of information science 2006–2010 : an author cocitation and bibliographic coupling analysis. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 65. (2014) 5., p. 995-1006.

Az információtudomány tudás- és kutatási bázisa: a szerzői társhivatkozás és a bibliográfiai társítás elemzése 2006 és 2010 között

Bibliometria; Informatika; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tanulmány az információtudomány intellektuális struktúráján belül a szerzői társhivatkozás (és újabban a bibliográfiai társítás) elemzésének hosszú történetét követi nyomon 2006-tól 2010-ig. A szerzők azt találták, hogy továbbra is a webes technológiák vezetnek a fejlemények sorát, különösen a kutatások területén, bár a korábbinál

sokkal közvetettebb módon. A vizsgált időszakban az információtudomány perspektíváinak kiszélesedése figyelhető meg, ahol a hálózati tudomány vált meghatározóvá, és a teljes szövegű elemzési módszerek kiegészítik a hagyományos számítástechnikai hatásokat. A h-index és a tudományterkép területén végzett kutatások tűnnek az információtudomány kiemelt témáinak 2006 és 2011 között. A tanulmány teszteli és megerősíti azt a korábbi, az információtudomány 2001 és 2005 közötti tudás- és kutatási bázisával kapcsolatos előrejelzést, amely az információkeresési rendszerek és a webometria csökkenését várták a 2006-tól 2011-ig tartó időszakban. Ez utóbbi periódus megfelelő összehasonlítása az információkeresési rendszerek folyamatos visszaesését jelzi, de a webometria jelentős (újra)növekedését is a 2001–2005-ös időszakban történt hanyatlás után; ez utóbbi valószínűleg részben a webtudomány kialakulásának tudható be.

(Autoref.)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

71/2015

BJÖRK, Bo-Christer [et al.]: Anatomy of green open access. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 65. (2014) 2., p. 230-250.

A nyílt hozzáférés zöld útjának anatómiája

Elektronikus folyóirat; Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké

A nyílt hozzáférés (open access = OA) a tudományos publikációk elektronikus verzióinak sza-

bad, korlátlan elérését teszi lehetővé. Lektorált folyóiratcikkek esetében az OA-nak két útja van: az OA folyóiratokban való publikálás („arany” út), illetve a folyóiratcikk vagy kézirat archiválása más webhelyen („zöld” út). A tanulmány ez utóbbival kapcsolatos ismereteket összegzi és bővíti ki. A korábbi tanulmányok eredményeinek összefoglalása azt jelzi, hogy az összes megjelent folyóiratcikk mintegy 12%-át publikálták „zöld” úton, változatos tudományterületeken. Jellemzően a „zöld” úton megjelent példányok jelentős késedelemmel válnak elérhetővé, egyrészt a kiadó által kirótt embargó miatt, másrészt azért, mert a szerzők egyre inkább csak időszakosan archiválják kézírataikat. Bár a „zöld” úton publikált műveket ideális esetben a megfelelő repozitóriumban kellene tárolni, nagy részüket

honlapokon és hasonló helyeken tartják, ahol a hosszú távú megőrzés nem biztosított. Gyakran ezek a helyek a publikált cikkek példányait tartalmazzák, ami sérti a kiadó kizárólagos jogait. A „zöld” utas feltöltés technikai alapjai – az intézményi repozitóriumok gyors növekedésének köszönhetően – egyre stabilabbakká váltak. Mindamelllett a nyílt hozzáférésű cikkek száma, ami erősen befolyásolja a cikkek önarchiválási arányát, továbbra is alacsony.

(Autoref.)

72/2015

BRANDT, Susanne: Bibliotheken sind KINDERgeRECHT!? : wie Bibliotheken weltweit und konkret zur Verwirklichung der UN-Kinderrechtskonvention beitragen können In: BuB. – 66. (2014) 11/12., p. 774-778.

Res. angol és francia nyelven

Támogatják-e a könyvtárak a gyermekek jogait? Hogyan járulhatnak hozzá a könyvtárak világszerte a Gyermekek Jogairól szóló ENSZ Egyezmény betartásához?

Gyermek- és ifjúsági olvasók; Nemzetközi szervezet

2014 novemberében volt a gyermekjogok kihirdetésének 25. évfordulója. Ebből az alkalomból érdemes a könyvtárak feladatait is megtervezni és kialakítani. A szerző ehhez nyolc fontos pontból kiindulva próbál tájékoztató keretet adni. (Ennek summáját a szerző a 776. oldalon egy külön keretes részben az ENSZ egyezménye alapján foglalta össze.)

Az előfutár az 1924-ben a Népszövetségnek a gyermekjogokról kiadott genfi deklarációja volt, mely az ENSZ 1948-as emberi jogok nyilatkozatát megelőzte. A gyermekjogok bővített megfogalmazására az ENSZ közgyűlésén került sor 1959-ben. Pontosan húsz év múlva Lengyelország kezdeményezte, hogy az ENSZ gyermekjogi egyezményt adjon ki. Janusz Korczak munkássága már megteremtette ehhez az alapokat: ő beszélt a gyermekeknek az olvasáshoz, a kulturális élményekhez, az információkhoz jutáshoz

és a véleményalkotáshoz való jogáról. Ezek nyomán 1979-ben egy emberi jogi munkabizottság alakult, és tíz évbe telt, mire a gyermeki jogok egyezményét alá lehetett írni. [Magyarországon az 1991-es LXIV. törvény hirdette ki.]

Az egyezmény négy legfontosabb alapelve a következő: az egyenlő bánásmódhoz való jog, a gyermekek javának biztosítása, az élethez és a személyes fejlődéshez való jog, a gyermekek akaratának és véleményének figyelembevétele. Ezen kívül még számos jog van, melyek három fő csoportba rendezhetők: az ellátáshoz, a védelemhez és a kultúrához, az információhoz, a részvételhez való jog.

Miben áll a könyvtárak feladata? A könyvtárak biztosítják a legfontosabb gyermeki jogokat, emellett fontos iskolán kívüli helyek, ahol dokumentumok és rendezvények révén informálnak a gyermeki jogokról. Németországban sok szervezet felel a gyermeki jogokért; több mint 100 hozta létre az ENSZ gyermeki jogok egyezménye megvalósításának nemzeti koalícióját. (Ezt 2014-ben a gyermeki jogok hálózata váltotta fel.) Eben közvetve vettek részt a könyvtárak: képviselőjük a Német Könyvtárak Szövetsége (dbv) a Gyermek- és Ifjúsági Képzőintézmények Szövetsége (bkj) tagjaként. November 20-án a gyermekek akciónapjára kerül sor minden évben. Nagyon fontos a jó gyermek- és ifjúsági irodalom, valamint e korosztály számára szervezett könyvtári rendezvények is. Minden könyvtárnak ismernie kell a legfontosabb gyermeki jogokat, és ezeknek megfelelően cselekedniük!

(A szerző könyveket, folyóiratcikkeket és internetes forrásokat is ajánl a német szakmai közösség számára.)

(Murányi Lajos)

73/2015

FOURIE, Ina – BITSO, Constance – BOTHMA, Theo J. D.: Methods and resources to monitor internet censorship. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 32. (2014) 4., p. 723-739.

Módszerek és források az internet cenzúrájának nyomon követéséhez

Cenzúra; Gépi információkeresés; Hozzáférhetőség; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás szabadsága

Mint az manapság már köztudott, az internetes cégek, mint a Google, Yahoo, Microsoft, Cisco készek együttműködni az állammal az internet cenzúrázásában, például Kínában. Keresőeszközökkel monitorozzák az e-mail forgalmat, szűrőprogramokat alkalmaznak, és ha az állam úgy kívánja, kiadják használoik személyes adatait is. A cenzúra megvalósulhat egyes tartalmak, oldalak, közösségi média blokkolásával, weboldalak, e-mailek megfigyelésével, melyet az internetszolgáltató, a keresőmotor szolgáltatója vagy az állam végez. Nem ritka az internet-hozzáférés korlátozása órákra vagy akár napokra. Országonként más-más a cenzúra mértéke és formája. Kína és Mianmar szigorú, politikai-ideológiai ellenőrzést gyakorol, Finnország a pornográfiára, Ausztrália az eutanáziára összpontosít. Irán a világ más országaitól teljesen elszigetelt internetszolgáltatást építi ki.

A cikk célja a könyvtárak és információszolgáltató intézmények felelősségvállalásának és proaktivitásának növelése az internetcenzúra feltérképezésében, nyomon követésében és nyilvánosságra hozatalában. Mindezt a szakirodalom rendkívül alapos áttekintésével, módszerek és eszközök ismertetésével, valamint egy jól kidolgozott nyomkövető mechanizmus kialakításával és közlésével igyekszik elérni. A szerző konkrét javaslatokat ad keresési stratégiákra, forrásokra, kifejezésekre; a szisztematikus adatbányászat módszereire, melynek bemutatja földrajzi korlátait is. Felhívja a figyelmet a szakirodalom figyelésére és a figyelőszolgálatok igénybevételére, a negatív és pozitív trendekre és ezek rendszeres rögzítésének szükségességére. Hangsúlyozza, hogy fokozni kell a könyvtárak internetcenzúrával kapcsolatos érzékenységét. A könyvtáraknak nagyobb szerepet kell vállalniuk a cenzúra figyelésében, megfelelő válaszokat kell adniuk az aggodalomra okot adó jelenségekre, és lobbitevékenységet kell folytatniuk a cenzúra ellen.

A keretrendszer, melyet mindezek megvalósításához ajánl, alkalmas lehet egy-egy könyvtár

számára országának kisebb léptékű monitorozásra. Hétféle tevékenységet tartalmaz:

- 1) A szakirodalomból a terminológia, a trendek és források felderítése, az új terminológia rögzítése.
- 2) Megfelelő adatbázisok követése figyelőszolgáltatásokkal az új trendek és incidensek felfedezésére.
- 3) Internetes lista összeállítása az adatbányászat forrásairól.
- 4) Minden internetcenzúrával kapcsolatos incidens rögzítése.
- 5) A cenzúra jelenségek következmények átgondolása, az aggodalomra okot adók azonosítása, a további intézkedési javaslatok kidolgozása.
- 6) A tapasztalatok megosztása a könyvtárosokkal és a társadalommal. Lobbitevékenység a könyvtárosok és információs szakemberek cenzúraellenes küzdelemben játszott szerepének elfogadtatásáért, valamint az internetcenzúra ellen.
- 7) Az érzékenység növelése a könyvtáros társadalomban, pártfogói tevékenység és lobbizás.

A táblázatba foglalt eljárási mód nagyban megkönnyítheti a rendszeresen megismételt kutatásokat. A cikket a szakirodalom széles körét felölelő bibliográfiája teszi teljessé.

(Fazokas Eszter)

Együttműködés

74/2015

HAKKARAINEN, Jussi-Pekka: Nichesourcing : a new form of research partnership for libraries In: Scandinavian library quarterly. – 47. (2014) 4., p. 8-9.

Katalogizálás civil szakemberek bevonásával. A kutatási együttműködés új formája a könyvtárügyben

Digitalizálás; Feldolgozó munka; Használó; Kutatás információellátása

Az új metaadatmodellek, szótárak és eszközök nyomán a katalogizálás is többdimenzióssá válik a következő években. A rekordalapú katalogizálást felváltja a metaadatok közötti kapcsolatok létrehozása, ami az elemek közötti relációk leírását jelenti. Az eredmény egy szervezetek, szektorok és nemzetek határain átívelő metaadat-hálózat lesz.

A Finn Nemzeti Könyvtár 2012-ben kezdte el a rokon nyelvek digitalizálását célzó projektjét, amelynek keretében veszélyeztetett, uráli nyelveken íródott könyveket (1200 db) és újságokat (kb. 100 cím) digitalizálnak és tesznek online elérhetővé. Jelenleg a finnugor online gyűjtemény 110 ezer könyv- és 90 ezer időszakikiadvány-oldalt tartalmaz. A nyelvi program célja, hogy fejlessze a ritka finnugor, a finn és a finnországi kisebbségi nyelvek meglévő dokumentációját. A projektben a tartalmak digitalizálása mellett azokat a technikákat is fejlesztik, amelyekkel a nyers adatok nyelvészeti kutatásban való használata is könnyebbé válik. Ezek egyike volt az OCR technológia alkalmassá tétele a ritka rokon nyelvek szövegeinek felismerésére.

Az eredeti, digitalizálásra szánt tartalmak többsége az 1920 és 1930 közötti időszakban keletkezett, amikor is a népszerű irodalom terjedése megkérdőjelezte a korlátozott mennyiségben rendelkezésre álló, 1880-as években keletkezett egyházi szövegek helyesírását. Ez volt a felvilágosodás időszaka, amikor is a nyelvészeti érdeklődésű emberek számára elérhetővé váltak a szótárak, a helyesírási normák és a fonetika szabályai. Az ebből az időszakból származó tartalmak igazi aranybányát jelentnek, de vajon hogyan lehet kiválogatni a kutatás számára hasznos anyagokat?

A *crowdsourcing* (azaz a feladatok használók tömegei számára való kiszervezése) nem játszhat szerepet, hiszen az csak különösebb szakismertet nem igénylő munkák esetében működőképes. A *nichesourcing* a crowdsourcingnak olyan formája, amikor kisebb – de az adott szakterületen igen jártas – csoportokat vonunk be összetettebb feladatok elvégzésére. Ezek a csoportok nem

repetitív munkát végeznek, hanem sokkal inkább precíz kutatási feladatokat minőségi eredmények elérése érdekében.

Például tipikus feladat lehet egyes területek szavainak a gyűjtése. A nyugati mari nyelvből hiányoznak az anatómia szakkifejezései. Egy orvosi könyv digitalizálását követően az emberi szervezethez kapcsolódó szavakat a közösség tagjai gyűjtötték össze OCR szerkesztő segítségével. A szavakat ezt követően közzéteszik egy szabadon elérhető szótárban. A projekt így egyszerre szolgálja a tudományos kutatást és a fenyegetett nyelvek, ezzel a nyelvi sokszínűség fennmaradását.

(Tóth Máté)

75/2015

HARTWIEG, Ursula: Notwendigkeit und Chance der spartenübergreifenden Koordinierung : die Koordinierungsstelle für die Erhaltung des schriftlichen Kulturguts (KEK) In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 61. (2014) 6., p. 332-341.

Res. angol nyelven

A szakmákon átívelő koordináció szükségessége és esélyei: az írott kulturális örökség megőrzésére létrehozott koordinációs hivatal Németországban

Koodináció -belföldi; Középtávú terv; Közgyűjtemény; Kulturális örökség; Megőrzés; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A könyvtárakban, levéltárakban és más örökségvédelmi intézményekben tárolt eredeti írott kulturális emlékek hosszú távú megőrzése alig megoldható feladatot jelent számukra. Már az 1980-as évek óta koncepciók készülnek, ajánlások születnek, hogy meg tudjanak felelni ennek az óriási problémának – mind az egyes szektorokon belül, mind azokon átívelően, tartományi és szövetségi szinten egyaránt. A közös, tartományi és szövetségi kezdeményezésként a mindössze öt éve alapított, „Az írott kulturális emlékek tartós megőrzésének koordináló hivatala” (*Koordinierungsstelle für die Erhaltung des schriftlichen Kulturguts, KEK*) azt a feladatot

kapta, hogy az egyes területeken átívelő, szövetségi szintű stratégiát dolgozzon ki az eredeti tartalmak megőrzésére. A cikk bemutatja a KEK operatív és stratégiai feladatait, melyek elsőbbségi célja az, hogy a kormány illetékes intézményei (*Bundesregierung für Kultur und Medien, Kultusministerkonferenz*) számára biztosítson szövetségi szintű cselekvési ajánlásokat az írott kulturális emlékek tartós megőrzésére.

(Autoref.)

Lásd még 93, 95, 96, 98, 100

Jogi szabályozás

Lásd 83

Könyvtárosi hivatás

Lásd 83, 111, 112

Oktatás és továbbképzés

76/2015

BENSON, Melanie T. – WILLETT, Peter: The Information School at the University of Sheffield, 1963-2013. – Bibliogr. In: *Journal of documentation*. – 70. (2014) 6., p. 1141-1158.

A Sheffieldi Egyetem Információtudományi intézetének 50 éve

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény; Könyvtáros-utánpótlás

A szerzők 1964-as alapításától tekintik át az intézet oktatóinak tevékenységét, hallgatói összetételét és a tanterveket. Első vezetője 1981-ig Wilfred Saunders volt. Őt Tom Wilson követte 1997-ig. Ezután olyan szakemberek vezették az intézetet, mint Peter Willett, Micheline Beaulieu, Sheila Corral és Philippa Levy. Eközben elne-

vezése folyamatosan változott, míg 2009-ben kapta az *Information School* nevet.

A képzés alapjában véve és meghatározó jelleggel mesterképzés volt a könyvtártudomány és vele párhuzamosan az információtudomány területén. Az alapképzés csak az 1980-as években jelent meg, amikor az intézet arra kapott ösztönzést, hogy alapszak létrehozásával növelje hallgatóinak számát. 1992-ben hozták létre az információmenedzsment mesterszakot, amely iránt folyamatosan növekedett az érdeklődés, és a cikk 2013-as megírásakor a legnagyobb hallgatói létszámot produkálta.

Tom Wilson az intézet másik jeles oktatójával, Norman Roberts-szel 1980-ban megalapította a *Social Science Information Studies* nevű folyóiratot, amelyből utóbb az *International Journal of Information Management* jött létre.

Különböző felmérések tanúsága szerint az első 25 évben az intézet közel 10%-os elhelyezkedési mutatókkal büszkélkedhetett. A végzetek közül 40% egyetemi könyvtárakban, 26% szakkönyvtárakban, 18% közkönyvtárakban talált magának első állást. Az 1980-as években is többnyire az egyetemi és a közkönyvtárak kínáltak elhelyezkedési lehetőséget, később pedig a szakkönyvtári és az információmenedzsment állások részaránya nőtt meg. Egy felmérés az 1990-es évekből már azt mutatatta, hogy sokan helyezkedtek el az ipar és a kereskedelem információmenedzszeri posztjain. Későbbi felmérések már nem készültek, mivel nem nyílt lehetőség a végzetek nyomon követésére.

(Koltay Tibor)

77/2015

ISLAM, Md. Shiful [et al.]: How library and information science academic administrators perceive e-learning in LIS schools : a qualitative analysis. – Bibliogr. In: *IFLA journal*. – 40. (2014) 4., p. 254-266.

Res. arab, francia, kínai, német, orosz és spanyol nyelven

Milyen az e-learning megítélése a könyvtár- és információtudományi tanszékek vezetőinek körében?

Felmérés; Információtechnológia; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Nemzetközi helyzetkép; Oktatás -számítógéppel; Oktató -könyvtárosképzésben

Ázsia, Afrika, Európa, Észak-Amerika és Óceánia 85 könyvtár- és információtudományi tanszékének vezetőjét keresték meg, hogy felmérjék, milyennek látják az e-learning szerepét a képzésben. Az online kérdőívet 51%-uk (43 fő) töltötte ki. E-learning alatt egyaránt értették az információs és kommunikációs technológiák felhasználásával történő tanítást és tanulást, a tanítást és tanulást támogató technológiákat, az ehhez szükséges számítógépes, hálózati környezeteket, valamint a tanuláshoz köthető elektronikus médiát, eszközöket és eseményeket.

Az e-learningre alapozott oktatás előnyei közé sorolták a válaszadók, hogy az információk elérését gyorsabbá, hatékonyabbá és dinamikusabbá teszi. Az órarendek rugalmassá tehetők és az oktatási programok egy-egy területhez igazíthatók. Az e-learning programok azt is lehetővé teszik, hogy a hallgatók technológiai ismeretekre és készségekre tegyenek szert. Hátrányai között említették, hogy a tananyagok létrehozása drá-

ga és időigényes. A programok beindítása és a technikai infrastruktúra fenntartása is költséges. Az e-tananyagok nem segítik a csoportos tanulást, továbbá gyakran a hallgatók azt várják, hogy minden szükséges dolog meglegyen az e-learning rendszerben, ami ahhoz vezet, hogy leszoknak az információkeresésről.

Az oktatók gyakran ellenállnak az e-learning bevezetésének többek között azért, mert úgy gondolják, hogy túlságosan megterhelő a hallgatóknak. Az e-learning sokkal időigényesebb, mint a hagyományos oktatás, ráadásul az oktatók mindkét típusú, sőt a kettő kombinációját jelentő (blended) oktatásban is részt vesznek. A tanszéken nincs elegendő információtechnológiai szakember. Hiányzik az oktatók formális és technikai képzése. Sok oktató hiányolja a hallgatókkal való kontaktust, ami a hallgatóknál is megjelenik. A problémák elkerülése végett célszerű, ha az oktatók előzetes technológiai tréningeken vesznek részt. A motiváció megfelelő rendszerét is ki kell építeni számukra. Szükséges, hogy legyenek online és interaktív fogadóórák.

(Koltay Tibor)

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

78/2015

ALTENHÖNER, Reinhard – JUNGER, Ulrike – SCHWENS, Ute: Innovation as a strategic choice at the Deutsche Nationalbibliothek. – Bibliogr. a jegyzetekben In: IFLA journal. – 40. (2014) 3., p. 195-201.

Res. arab, francia, kínai, német, orosz és spanyol nyelven

Az innováció mint stratégiai választás a Német Nemzeti Könyvtárban

Digitalizálás; Ésszerűsítés; Információtechnológia; Középtávú terv; Nemzeti könyvtár

Mint a könyvtárak és könyvtáros szakma általában, a Német Nemzeti Könyvtár (Deutsche Nationalbibliothek, DNB) is szembesült az elmúlt évek során az információs környezetben lezajlott, technológia vezérelte változásokkal. Ezek a változások jelentős kihívást jelentenek a DNB feladatai terén és teljesítésének módjában. Egy fontos példát említve: hogyan fog a DNB megbirkózni gyűjteményi feladatával, amikor az kibővült a digitális kiadványok valamennyi formájával, beleértve azt a kötelezettségét is, hogy leírja ezeket a kiadványokat, és elérhetővé

tegye a jelenlegi és a jövő generációi számára? Hogyan tud továbbra is jól látható világítótoronyként helytállni az adatok és információk tengerében? Ez nem megy véletlenszerűen, hanem csak gondos tervezés, határozott cselekvések és folyamatos figyelem eredményeként, ami egyértelmű stratégián és szisztematikus megközelíté- sen alapul, és ez azt jelenti, hogy a folyamatokat és a funkciókat felül kell majd vizsgálni, egye- seket megszüntetni, újakat létrehozni. A DNB mindig innovatív intézménynek tartotta magát; egyre sürgetőbbé vált annak szükségessége, hogy nyitottnak kell lennie az újra jelentkező innovációkra, és kezdeményeznie kell ilyen fej- lesztéseket. A DNB 2013-ban ezért kezdett egy olyan stratégiai folyamatba, hogy megfeleljen ennek a követelménynek. A folyamat új az in- tézmény és munkatársai számára, sok tanulást és előkészítést kíván. Az első fontos lépés a stra- tégiai célok meghatározása volt 2013–2016-ra; ezt egy szervezetfejlesztési projekt egészíti ki. Ezek a célok segítenek a DNB-nek összpön- tosítani, és ezek szolgálnak vezérfonalként a projektek és feladatok prioritásaihoz. Példák a stratégiai prioritásokra: a digitális és internetes források gyűjteményének jelentős növelése, automatizált katalogizálási műveletek kidolgo- zása és bevezetése, a digitalizálás fokozása, és az infrastruktúra kiépítése a digitális tartalmak hosszú távú megőrzéséhez. Vannak azonban más területek is, valamint egyéb kihívások, melyek- kel foglalkozni kell: a stratégiai folyamat és a szervezetfejlesztés – a DNB számára – egy-egy eszköz az innováció folyamatos nyomon köve- tésére. A cikk szándéka az, hogy két irányból jövő témákkal foglalkozzon: egyrészt bemutatja a DNB folyamatfejlesztését, másrészt azokat a példákat és munkaterületeket, amelyek lényeges tényezők lehetnek a jövő feladatainak sikeres elvégzésében.

(Autoref.)

79/2015

BALK, Hildelies – KWANT, Elsbeth – NEUDECKER, Clemens: What makes innovation work? : Innova- tion practice in the National Library of the Nether- lands. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 40. (2014) 3., p. 157-168.

Res. arab, francia, kínai, német, orosz és spanyol nyelven

A Holland Nemzeti Könyvtár innovációs gyakorlata

Digitalizálás; Ésszerűsítés; Információtechnológia; Nemzeti könyvtár

A Holland Nemzeti Könyvtár (Koninklijke Bibliotheek=KB) innovációs gyakorlatát két pél- da illusztrálja. A Delpher ([http://www.delpher. nl/](http://www.delpher.nl/)) 2013-ban indult, a digitalizált holland doku- mentumok portálja és teljes szöveges keresőmo- torja, amely az előző évtizedek digitalizálásának eredményein alapul. Egymilliós gyűjteménye várhatóan megduplázódik 2015-re, és a könyvtár törekvése az, hogy minden Hollandiában 1470 óta kiadott könyvet és időszaki kiadványt digi- talizáljon közintézmények és olyan cégek köz- reműködésével, mint a Google és a ProQuest. A KB megbízható és keresett partnere a könyvtá- raknak és az egyetemeknek. A Delpher esetében a hazai és külföldi együttműködő partnereket jól sikerült megválasztani. A megállapodások jól vannak definiálva, és mindenki egyetért velük. Menedzsmentje egyaránt kezelni tudja a stabi- litást és a bizonytalanságot.

A ResearchLab (<http://lab.kbresearch.nl/>) plat- form célja, hogy oktatókat és kutatókat vonjon be a KB kínálta tartalmak új módon történő használatába. Kis létszámú csapata virtuális környezeteket fejleszt ahhoz, hogy új techno- lógiák és prototípusok segítségével kísérletezni lehessen ezekkel a tartalmakkal. Lehetővé tes- zi a demóváltozatok és prototípusok újrafel- használását, olyan eszközök használatát, mint a webszolgáltatások vagy a simple HTML. Tá- mogatják, hogy a felhasználók maguk fejlesz- senek interfészeket, és kombinálják a fizikai és a virtuális környezeteket. A ResearchLab a bürokratikus és a nem bürokratikus szervezet

keveréke, amely a KB fejlesztési osztályának infrastruktúráját használja. Menedzsmentje jól tolerálja a bizonytalanságot és a nyitottságot. Olyan példákban tanultak, mint a Harvard library lab (<https://osc.hul.harvard.edu/liblab>), a New York Public Library Labs (<http://www.nypl.org/collections/labs>) és a British Library Labs (<http://labs.bl.uk/>).

(Koltay Tibor)

80/2015

STEPHENS, Andy – BRAZIER, Carolin – SPENCE, Phil: A case study in national library innovation : newspapers in the British Library In: IFLA journal. – 40. (2014) 3., p. 206-212.

Res. arab, francia, kínai, német, orosz és spanyol nyelven

Egy nemzeti könyvtár innovációs esettanulmánya: a British Library hírlapprogramja

Digitalizálás; Ésszerűsítés; Gépi raktározás; Hírlap; Időszaki kiadványok gyűjteménye; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

A British Library (BL) 33 millió fontos költségvetéssel létrehozott, már befejezés előtt járó hírlapprogramja számos olyan hagyományos témával foglalkozik, melyek a hosszú távú tárolással, megőrzéssel és hozzáféréssel kapcsolatosak. Az Egyesült Királyság nemzeti hírlapgyűjteménye az egyik legnagyobb és legátfogóbb a világon: 750 millió oldalt kitevő anyaga több mint három évszázadot ível át. A program során elkészült egy célszerűen felépített, modern és teljesen automatizált raktár, állandó hőmérséklettel és páratartalommal, így a BL először tudja fennállása óta a nyomtatott hírlapokat szabványos körülmények között archiválni. St Pancrasban egy új szolgáltatás – a Newsroom – is indult, amely a jövőben a beérkezett hagyományos nyomtatott és mikrofilmes hírlapok tartalmát, továbbá a televíziós és rádiós hírek rögzített anyagát a webes hírekkel kombinálva integráltan kínálja, s ezzel a hagyományos olvasótermi koncepciót közös hír- és médiafórummá alakítja át. A digi-

talizálás ütemének fokozásával lehetővé válik az online hozzáférés és az eredeti hírlapok állapota megóvása. A tanulmány több innovatív megoldásról is beszámol, melyeket a hírlapprogramban felhasználtak – elsősorban a digitalizálás finanszírozási modelljeivel, tárolási megoldásokkal, a helyi szolgáltatással és hozzáféréssel kapcsolatban –, így nemzeti könyvtárban folyó innovációs esettanulmányának is tekinthető.

(Autoref.)

81/2015

WOLDERING, Britta: Auftakt zur Organisationsentwicklung der Deutschen Nationalbibliothek In: Dialog mit Bibliotheken. – 26. (2014) 2., p. 4-8.

A Német Nemzeti Könyvtár szervezeti átalakításának nyitánya

Fejlesztési terv; Munkaszervezet; Nemzeti könyvtár

2014. október 1. óta a Német Nemzeti Könyvtár (Deutsche Nationalbibliothek=DNB)) új szervezeti struktúrában működik az „egy téma, egy felelős” alapelv szerint (www.dnb.de/organigramm). Az új szervezet célja a felelősségi területek és a döntési mechanizmusok átalakítása, reagálási képességének a növelése. A DNB most négy nagy szervezeti egységből épül fel: 1) gyarapítás és feltárás, 2) használat és állománykezelés, 3) információs infrastruktúra és állománymegőrzés, 4) központi igazgatás. Miért került sor erre a változtatásra?

Az információs, publikációs és médiavilág, melynek a DNB is része, folyamatosan változik. A DNB mindig is foglalkozott a változó körülményekkel, és folyamatosan fejlődött; ennyiben a változások csupán az alkalmazkodás egy újabb fokát jelentik, melyben a módszereket, a munkafolyamatokat és a szolgáltatásokat módosítani kell. Ami a nemzeti könyvtárat konkrét cselekvésre ösztönözte, az a publikációk számának robbanásszerű növekedése, a számítógépesítés lehetőségei, a használók szokásainak változása, a munkatársak véleménye, a két telephely gondja és a pénzügyi lehetőségek voltak.

A DNB állománya évente egymillió egységgel gyarapszik – ebből 570 ezer a fizikai egység. 2013-ban 735 munkatársat foglalkoztattak az 584,5 álláshelyen (1995 óta 100 fővel csökkent a létszám), vagyis nem nőtt a gyarapodásnak megfelelően. Az új média új munkamódszereket és szervezeti megoldásokat kívánt a feldolgozás során. A 2011-ben a munkatársak körében végzett kérdőíves felmérés rámutatott arra, hogy a dolgozók a könyvtár stratégiájában áttekinthetőséget és a prioritásokat, világosabb döntési mechanizmust és jobb információkat a személyzeti és szervezeti változásokról várnak. A 2012-ben ötszáz munkatárs részvételével megtartott beszélgetés (*Zukunftscafé*) megerősítette a felmérés eredményeit. 2013-ban a munkatársakkal közösen közreadták a rövid távú stratégiai célokat *Strategische Prioritäten 2013 bis 2016* címmel (<http://d-nb.info/1050432266/34>). Az addigi szervezeti felépítés a két telephely, Frankfurt és Lipcse nagyobb egységeit tükrözte, és a párhuzamosságok hátráltatták az egységes megoldásokat. (Nehéz volt megállapítani, kié a felelősség egy-egy alapvető területen stb.)

Korábban már több olyan kezdeményezésre is sor került, amely meg akart felelni egyrészt a frankfurti és a lipcsei telephely összeépítésének, másrészt az új követelményeknek (bővülő gyűjtési feladatok, megváltozott használói magatartás, hálózati publikációk), de nem mindig volt sikeres, és rengeteg veszéllyel járt. Kiderült, hogy a belső szakmai követelmények mellett más fontos szempontok is vannak, melyek könnyen elsikkadnak: ezek a szervezeti és szerkezeti kérdések (döntési mechanizmus, információs és kommunikációs utak stb.). Felismerték, hogy ezek lényegesek a szakmai feladatok megoldásában, s elhatározták, hogy belevágnak a szervezeti átalakításba, melyet legalább két évig egy külső rendszertanácsadó is segít. Az átalakítási munkák egy projekt keretében zajlanak majd, mely az *Auftakt* (Nyitány) nevet kapta. Az első részprojekt a szervezeti struktúra továbbfejlesztését célozza, míg a második részprojektet a vezetési alapelvek kidolgozásának szentelik. A projekt második évében további részprojektekre kerül sor.

Az *Auftakt* projektben irányító, projekt- és támogató csoportok vesznek részt, az elsőben többek között a DNB felső vezetői és a személyzeti vezetők. A háromtagú, szervezéshez, pénzügyhöz és marketinghez értő projektcsoport a többi résztvevő munkáját hangolja össze, míg a harmadik a projekt fejlesztéséért felelő tanácsadó grémium (a huszonhat munkatárs főleg ajánlásokkal segíti a munkát). Egy európai pályázat során 2014 márciusában a *Prognos AG* nevű tanácsadó cég ajánlatát fogadták, amely két évig fogja tanácsaival segíteni a szervezetfejlesztést.

(Murányi Lajos)

Lásd még 120, 122

Felsőoktatási könyvtárak

82/2015

BALAGUÉ, Núria [et al.]: Quality audits as a tool for quality improvement in selected European higher education libraries. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 40. (2014) 5., p. 529-533.

Minőségvizsgálat (audit) mint a minőségjavítás eszköze néhány európai egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Hatékonyság; Nemzetközi helyzetkép

Az 1980-as években a közsférában is a költséghatékonyabb és felhasználó-orientáltabb üzleti megközelítést kezdték alkalmazni. Az egyetemeknek versenyképesebbé kellett válniuk, megmutatva értékeiket a gyorsan változó világban, egyúttal információszolgáltatóknak is kellett lenniük, hogy biztosítsák létüket a szolgáltatási piaci versenyben. Az European Higher Education Area szervezetet azért hozták létre, hogy biztosítsák az európai felsőoktatás összehasonlítható, kompatibilis és koherens rendszerét. A bolognai folyamat döntő lendületet jelentett összehasonlítható kritériumok és módszerek kifejlesztéséhez. Egy 2010. évi európai uniós

dokumentum a minőségbiztosítás bővítését, a vizsgálatokba nemzetközi professzionális cégek bevonását szorgalmazza; másrészt az európai egyetemek már az 1990-es évek elejétől új ellenőrző eszközöket dolgoztak ki, a 2000-es évektől minőségbiztosítási hálózatokat, majd egyesületet hoztak létre.

A minőségvizsgálat a minőségirányítás rendszer, külső és belső ellenőrzését jelenti külső és belső auditorok segítségével. A vizsgálatok zárójelentését a minőségi kézikönyvnek megfelelően teszik közzé. A cikkben szereplő mindhárom egyetemi könyvtár az ISO 9001 minőségirányítási szabványt alkalmazta.

Az *Universitat Autònoma de Barcelona* (UAB, alapítva 1968.) egy campusa Bellaterraban, Barcelonától 20 km-re található. Az egyetemen kísérleti természet-, bölcsész-, orvos-, társadalom- és műszaki tudományokat oktatnak és kutatnak. Az egyetemi hallgatók létszáma 35 ezer, a posztgraduális és doktori iskoláké 16 ezer. Az oktatók száma 4400, az adminisztratív és kiszolgáló személyzeté 2500. A bellaterrai campuson 8 könyvtár működik, az egyetem külterületein további négy. Az állomány nagysága: 1,2 millió könyv, 63 ezer folyóiratcím. A könyvtárban 35 ezer m²-en 4700 olvasói hely van. Az évi 4 millió látogatót 160 könyvtáros szolgálja ki. Az UAB könyvtára Spanyolországban elsőként vezette be az ISO 9001 szabványt és kapta meg 2000-ben a tanúsítványt. Külső minőségvizsgálat évenként van, az auditorok csak a könyvtárak egy részét vizsgálják. A tanúsítvány megújítására 3 évenként kerül sor. A belső vizsgálatok éves tervében minden könyvtár ellenőrzése szerepel.

A *University of Eastern Finland* két korábbi egyetem összevonásával jött létre 2010-ben, 15 ezer hallgatójával és 2800 munkatársával az ország legnagyobb egyeteme. A három városban lévő campusok mindegyikében van könyvtár, és van egy negyedik az egyetemi klinikával közösen. A minőségirányítási rendszert a Kuopioi Egyetemen kezdték építeni, két külső vizsgálata volt 2006-ban és 2007-ben. Ezt megelőzte az egyetem egészére kiterjedő belső vizsgálat az egyetem más részlegeiből jött auditorokkal. Az új egyetem alapításáról is a belső vizsgálatok alapján döntöttek. A könyvtárakban 2009 óta a

belső vizsgálatokat kétévenként tartják, a jelentés rögzíti az erősségeket és a fejlesztést igénylő területeket. Az utolsó vizsgálat 2012-ben volt, fontos volt az auditorokként dolgozó egyetemi munkatársak visszajelzése, a könyvtár által fejlesztett mutatórendszer értékelése.

A *University Medical Center Hamburg-Eppendorf* orvostudományi könyvtára az egyetem egyik részlege 30 alkalmazottal. Az első vizsgálatok 2009-ben az egész egyetemet érintették, beleértve a könyvtárat is. Az orvostudományi karnak 80 klinikája, egészségmegőrző központja és intézete van, a hallgatók száma 3600. A könyvtár küldetése a szakirodalom elérhetőségének optimális biztosítása az alkalmazottak és a hallgatók számára. Az állomány nagysága 290 ezer egység, a könyvtár hetente 83 órát van nyitva, naponta 1300 látogató keresi fel. Éves költségvetése 3 millió euró. 2009 előtt a könyvtárban nem volt minőségirányítási rendszer, a számos megoldandó feladat között volt a belső vizsgálat is. A belső auditor az egyetem munkatársa volt, a vizsgálatot külső (nem könyvtárosi) szemmel tudta végezni. A belső és külső vizsgálatok után a minőségirányítás a könyvtári munka fontos része lett.

(Viszocsekné Péteri Éva)

83/2015

CHARBONNEAUD, Deborah H. – PRIEHS, Michael: Copyright awareness, partnerships, and training issues in academic libraries. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 40. (2014) 3/4., p. 228-233.

Szerzői jogi ismeretek, együttműködési formák és a képzés kérdései a felsőoktatási könyvtárakban

Együttműködés -helyi; Felmérés; Felsőoktatási intézmény; Felsőoktatási könyvtár; Könyvtárosi hivatás; Szerzői jog; Továbbképzés

Az egyetemi könyvtárakat egyre jobban bevonják a szerzői jogi kérdésekbe, a kurzusokkal vagy licencelt könyvtári forrásokkal folyó munkába, és az oktatók segítésébe a publikáláshoz

szükséges szerzői jogi szerződések megkötésében. Az *Association of College and Research Libraries* jelentése a szerzői jogi ismeretek és az egyetemen belüli tudományos kommunikáció kérdéseinek fontosságát hangsúlyozta. A jelentés megfogalmazza, hogy az egyetemi könyvtárosoknak bővíteniük kell ismereteiket a szerzői jog és a szellemi tulajdonnal foglalkozó egyéb kérdések terén; nem elég azonban a könyvtárosok igyekezte, képzésükre is szükség van.

2012 novemberében országos felmérés végeztek az egyetemi könyvtárban dolgozók körében a témában szerzett tapasztalatokról. Az online kérdőíves módszert kutatók dolgozták ki, az etikai jóváhagyást a Wayne Állami Egyetem adta. A részvételi felhívást a Survey Monkey webalapú kutatási eszköz segítségével három könyvtárosi levelezőlistán szereplő címekre küldték. A részvétel önkéntes volt, az adatgyűjtés 30 napig tartott, az anonim válaszokat csak egyszer lehetett elküldeni.

A kérdőívet 226-an töltötték ki, 60%-uk könyvtáros, 24%-uk könyvtárvezető, 14% egyéb munkatárs volt; 93%-uk jelezte, hogy munkája során ismernie kell a szerzői joggal kapcsolatos információkat. Arra a kérdésre, hogy mennyire érzik felkészültnek magukat, 49% pozitívan válaszolt, míg 17% felkészületlennek tartotta magát. 40% jelezte, hogy az egyetemen van kijelölt központ vagy szakember a szerzői jogi kérdésekre, míg 49% állította, hogy náluk nincs ilyen, 10% pedig, hogy nem tud róla. A kérdésre igennel válaszolók közül 64%-nál a szakember a könyvtárban található.

A kérdések egy része arra irányult, hogy mennyire felel meg tudásszintjük az érvényes szerzői jogi irányelveknek, 49% válaszolta, hogy megfelelőnek érzi a jelenlegi tudásszintjét, 17% pedig elégtelennek. A különböző szerzői jogi jogszabályok és irányelvek közül legtöbben a *fair use* fogalmát ismerték (96%), többen tudtak az 1976. évi szerzői jogi törvényről, és a Creative Commons licenről, de nem ismerték a TEACH (Technology, Education, and Copyright Harmonization) törvényt. A szükséges ismeretek hiánya szerzői jogi problémákhoz vezethet az oktatók, a hallgatók, sőt a könyvtárosok körében is.

A célirányos felkészítéssel foglalkozó kérdésekre 57% válaszolta, hogy vett részt bizonyos szintű képzésben, beleértve a webináriumokat vagy a szakjogászok előadásait; közel 40% jelezte, hogy több képzésre lenne szüksége, elsősorban az ismeretek megújítására.

A campuson belüli együttműködést vizsgáló kérdések arra irányultak, kihez fordul a könyvtáros a szerzői jogi kérdésekkel. A válaszok: 42% valamelyik egyetemi tanszékhez, közel 40% az egyetem jogi tanácsához, míg alig néhányan a tanulmányi hivatalhoz vagy az egyetemi kiadóhoz.

Következtetések:

- több kezdeményezés szükséges ahhoz, hogy az egyetemi könyvtárosok tudatosan kezeljék a szerzői jogi irányelveket. Ismerni kell a TEACH törvényt, a szerzői jog és a *fair use* alkalmazását személyes és online környezetben;
- átfogó képzés szükséges, folyamatos tanulási lehetőségekkel, majd felhasználóképzéssel;
- a szerzői jogi kérdésekben javítani kell az egyetem és könyvtár közötti kommunikációt;
- bővíteni kell az együttműködési lehetőségeket a campuson belül, a szenátussal, a hallgatói csoportokkal és a tanulmányi hivatallal (vagy ennek megfelelő egységgel);
- a válaszadók sok hasznos tanácsot adtak (rész vehessenek a témával foglalkozó konferenciákon, több idejük legyen a szakirodalom olvasására, az egyetem/könyvtár támogassa a webinárium regisztrációs díját stb.).

(Viszocsekné Péteri Éva)

84/2015

KELLER, Alice: Forschungsunterstützung an australischen Universitätsbibliotheken In: Bibliothek. – 38. (2014) 3., p. 478-491.

Res. angol nyelven

A kutatások támogatása az ausztrál egyetemi könyvtárakban

Bibliometria; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Kutatás információellátása

Stratégiai szempontból egyre fontosabb feladat a kutatás-támogatás az ausztrál egyetemi könyvtáraknak, ennek oka pedig a kormány és az egyetemek erősen teljesítmény- és versenyközpontú kutatáspolitikájában keresendő. A tanulmány részletesen tárgyalja azokat az új kutatástámogató szolgáltatásokat, melyeket a könyvtárak az elmúlt években fokozatosan kialakítottak. Az előtérben a bibliometria és a kutatás-értékelés (research impact), az intézményi repozitórium, a hallgatói kutatás támogatása, továbbá a kutatási adatok kezelése áll. A tanulmány másik fontos témája e feladatoknak a könyvtár szervezeti életébe való integrálása.

(Autoref.)

85/2015

SANDERS, Mark – HODGES, Chris: An overnight success? : Usage patterns and demographics of academic library patrons during the overnight period from 11 p.m.–8 a.m. In: Journal of access services. – 11. (2014) 4., p. 309-320.

Siker máról holnapra? Kik és hogyan használják a felsőoktatási könyvtárat este 11 és reggel 8 között?

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Igény; Könyvtárhasználat; Nyitvatartási idő

2013 őszén az East Carolina Egyetem központi könyvtára (Joyner Library) a hallgatók kezdeményezésére kísérletképpen áttért a 24/5-ös működésre: a vasárnap reggeli nyitástól (10 órakor) péntek késő estig (21 óráig) megszakítás nélkül

nyitva voltak. Éjszaka két részleg munkatársai dolgoztak, a kölcsönzésé – este 11-től reggel 8-ig speciális műszakot vezettek be – és a biztonságiak.

A használati felmérésben azt vizsgálták, hányan használják éjszaka a könyvtárat, mekkora az átlagos éjszakai forgalom órákra és napokra lebontva, milyen az éjszakai használók demográfiai összetétele. A sikert emellett informális kritériumok teljesüléséhez is kötötték: éjszakanként legalább 100 látogató jöjjön el, a szemeszter során összesen legalább 500 tranzakcióra kerüljön sor a pultnál, és ne legyen súlyos biztonsági incidens.

A forgalom megszámlálásához automatikus és bővíthető megoldást kerestek. A SenSource cég számláló kameráját választották, amely videofelvételt is készít a ki és be irányuló forgalomról, megkülönböztetve a felnőtteket, a gyermekeket és a csoportokat. Reggel 8-ra naponta rendelkezésre állt a grafikont is tartalmazó napi forgalmi jelentés, minden hétfőre heti jelentés, a hónap első napjára havi jelentés készült. A látogatók demográfiai összetételére, továbbá a fő tanulmányi szakukra vonatkozó információkat a belépéshez használt egyetemi azonosító kártyákról nyerték. Éjjel 2-kor a földszint kivételével lezárták az épület szintjeit.

A vizsgált időszakban a könyvtár 77 alkalommal tartott nyitva éjszaka. 4720 látogató 15 374 látogatását regisztrálták. A legtöbb látogatás a szemeszter záróidőszakára esett. Egyéb hónapokban viszonylag egyenletes volt a terhelés. Csak két apró incidens esett az éjszakai műszakban, ezek a rendőrség bevonásával rendeződtek.

A kísérletet a könyvtár sikeresnek ítélte. A hallgatók nagyon örültek a lehetőségnek. A 2014-2015-ös tanévben ezért állandósították az éjszakai nyitva tartást. A használatot a továbbiakban is vizsgálják (például az oktatók érdeklődését és azt, hogy az éjszakai tanulás és kutatás hogyan hat a sikerességre).

(Hegyközi Ilona)

SILVER, Isabel: Authors@UF campus conversation series : a case study. – Bibliogr. In: Public services quarterly. – 10. (2014) 4., p. 263-282.

A Floridai Egyetemen dolgozó kutatók bemutatása a campuson. Esettanulmány

Egyetemi könyvtár; Egyetemi oktató; Rendezvény

Az elmúlt évtizedekben a felsőoktatási könyvtárak tevékenységének hangsúlyai sokat változtak: a gyűjtemény helyett a hozzáférés lett fontos, újabban pedig – Ranganathan öt könyvtári törvényére hivatkozva – maguk a szolgáltatások. Az egyes egyetemeken a könyvtár központi szerepet tölt be, és helyként, közösségi színtérként fontos tényezője az intézmény sikerének

A Floridai Egyetemen (UF) Authors@UF néven rendezvénysorozatot indítottak, amely két tekintetben is támogatja az egyetem küldetésének megvalósulását: egyrészt a tudományra összpontosít, és informális keretek között mutatja be az oktatók tudományos és kreatív teljesítményét, másrészt gazdagítja a hallgatók tanulási tapasztalatait, mivel tantermeken kívül, másfajta körülmények között ismerkedhetnek meg az oktatók tevékenységével. A program a könyvtárhoz, annak valamely különgyűjteményéhez kötődik, és hidat épít a tanterem és a könyvtár között: a könyvtárat mint a tanulás helyszínét határozza meg, olyan intellektuális térként, amely befogadja a különböző tudományos kezdeményezéseket, és helyszínt biztosít a vitákhoz, felfedezésekhez és tapasztalatszerzéshez.

A program évente két rendezvénnyel indult. A szervezésnek három kulcsszereplője van: a kutatástámogató (tanszéki kapcsolattartó) könyvtáros, a program koordinátora és a kommunikációs felelős. A program három szakaszra oszlik: előkészítés, lebonyolítás és utómunkák. Az előkészítés során a kutatástámogató könyvtáros kiválasztja az előadó személyét, kitűzi az időpontot, lefoglalja a termet, engedélyt kér az előadótól, hogy a rendezvényről felvétel készüljön, kikeresi az előadó műveit a gyűjteményből, meghirdeti az eseményt (kétperces videó és plakát készül).

A program koordinátora a többi kutatástámogató könyvtárost tájékoztatja az eseményről, szerkeszti a webhelyet, együttműködve a kommunikációs felelőssel, pénzt szerez a vendéglátásra, gondoskodik az információtechnológiai támogatásról, egyeztet a könyvesbolttal az előadó műveinek árusításáról, felkéri az előadót méltató rangos egyetemi szereplőket, értékelő kérdőívet szerkeszt, a hallgatók bevonásával gondoskodik arról, hogy az esemény megjelenjen az összes egyetemi hírforrásban. A kommunikációs munkatárs a nyomtatott és az elektronikus propagandáért felel, jelzi a rendezvényt a könyvtár és az Authors@UF weboldalon és minden szóba jöhető egyetemi csatornán, megszervezi a vendéglátást, a fotózást stb. A megvalósítás teendői meglehetősen automatikusan zajlanak, a rendezvényeknek jól kialakult forgatókönyve van, az érintettek tudják a dolgukat. A programot követően értékelik a visszajelzéseket (többek között a hallgatóság összetételét és a programot értékelő osztályzatokat), a felvételeket feltöltik az Authors@UF webhelyre, végezetül a könyvtár vezetői rendszerint vacsorán látják vendégül az előadót.

A program fő célja a tudósok bemutatása. Olyan előadókat igyekeznek találni, akik több szakterület művelőinek érdeklődésére számot tarthatnak. A szerzők örömmel veszik, hogy kutatási eredményeikről beszélhetnek. A rendezvény helyszíne a könyvtár, a helyiséget a várható érdeklődés szerint jelölik ki. A diákhallgatóság a tapasztalatok szerint szívesen veszi a vendéglátást, különösen már a programot megelőzően.

Az Authors@UF weboldalon minden promóciós és összegző információ megjelenik. Az UF intézményi repozitóriumban létrehozta egy könyvespolcot az előadók munkásságának bemutatására, ami egyben a repozitóriumot is népszerűsíti. Tervezik a közönség bővítését: a helyi lakosok számára is meghirdetik a rendezvényt.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 94, 97, 99, 100, 115, 116, 118, 121

Közművelődési könyvtárak

87/2015

JOHANNSEN, Carl Gustav: Innovative public library services – staff-less or staff-intensive?. – Bibliogr. In: Library management. – 35. (2014) 6/7., p. 469-480.

Innovatív közkönyvtári szolgáltatások – személyzet nélkül vagy erős személyzettel?

Felmérés; Hatékonyság; Közművelődési könyvtár; Személyzet

A dolgozat két vizsgálat eredményeit összegzi, melyeket 2011–2012-ben végeztek Dániában két innovatív közkönyvtári szolgáltatásról, melyek nagyon különböztek egymástól. Az egyik egy országos felmérés volt azokról a közkönyvtárakról, amelyek személyzet nélkül működtek, míg a másik a személyzet és a felhasználók új szerepeinek kísérletéről szólt, melyben a vendéglátó–vendég szerepet ültették át könyvtári környezetbe (az aalborgi megyei könyvtárban). A vizsgálatok hat kérdésre kerestek választ:

- Milyen trendek felelősek azért, hogy személyzet nélkül vagy nagy személyzettel működik a könyvtár?
- Melyek a főbb jellemzői a dán könyvtári vendég projektnek?
- Működtek-e a projekt eredményei a felhasználók vagy vendégek elégedettségét tekintve?
- A könyvtári vezetés hogyan kezelte a személyzet szkeptikus attitűdjét?
- Milyen hosszú távú hatása lesz a vendég–vendéglátó projektnek a kísérlet végeztével?
- Milyen mértékben lehet kombinálni a két módszert egymással a közkönyvtári gyakorlatban?

A bevezető gondolatok után a szerző a szakirodalom áttekintésére vállalkozott, majd a háttér felvázolása következett: ismertette a két felmérést, a vendéglátó–vendég projektet, az extra eladásokat, a folyton mozgásban lévő és „álruhás” könyvtárosok bevetését, az egyenruha kérdését, az üdvözlési formákat és a vendégek elégedettségét, majd a vezetés kritikus sikertényezőjét.

Az aalborgi közkönyvtár esetében világos, hogy a két látszólag ellentétes koncepció nem két különböző korból való, hiszen mindkettő elég modern; két környezetből erednek, és a koncepció mögötti szándékok is különbözőek.

Mi jellemzi a vendéglátó projekt fő vonásait? A koncepciót eredetileg a turizmusban fejlesztették ki, alapvető vonásai pedig – a vendég, vendéglátó és a vendéglátás – nem is egy kimunkált elméleti keret részei voltak, hanem a napi gyakorlatban és helyzetekre alkalmazták. A vendéglátás-koncepcióban igen sok inspiráció és tapasztalat gyűlt össze, és sok érzelmi és értelmi eleme van; némelyik elve látszólag ellentétes a közkönyvtári hagyományokkal és értékekkel, mivel nyíltabb kommunikációs stílussal és egyenruha-használattal stb. jár. A vendég–vendéglátó filozófia némely vonása nem szabványos rugalmasságot mutatott, míg mások – a rejtett tesztek vagy az álruhás könyvtáros – inkább tekinthetők szabványos gyakorlatoknak.

A kérdés, vajon a projekt eredményei milyen mértékben érvényesültek a használók vagy a vendégek elégedettségében, érdekes volt, mivel az előzetes teszt eredményei már elég jónak bizonyultak; az utóteszt – melyet szintén véletlenszerűen kiválasztott mintán végeztek el – kérdőíve pedig további javulást mutatott tízből nyolc paraméterben. Hogy miképpen kezelte a könyvtár vezetése a könyvtárosok kezdetben szkeptikus attitűdjét, az abból derült ki, hogy valamennyi pozitív eredmény a megfelelő vezetői stílus javára írható (láthatóság, elkötelezettség, együttműködés, részvétel). Korai lenne még a projekt hosszú távú hatásairól beszélni egy évvel a projekt lezárása után; mindenesetre az új elemek (az álruhás könyvtáros, az egyenruha és mások) láthatóan hosszú távra hatnak, tehát az aalborgi könyvtárak bekapcsolódása a tapasztalatok elterjesztésébe szintén hosszabb távú hatást ígér a vendég–vendéglátó programban.

Végül arra a kérdésre, milyen mértékben lehet a gyakorlatban kombinálni a személyzet-intenzív és a személyzet nélküli szolgáltatásokat a közkönyvtárban, jó válasz az aalborgi példa, mert abban a könyvtár úttörő szerepet vállalt.

(Murányi Lajos)

MICHNIK, Katarina: What threatens public libraries? : The viewpoints of library directors in Sweden. – Bibliogr. In: New library world. – 115. (2014) 9/10., p. 426-437.

Mi fenyegeti a közkönyvtárakat? Svéd könyvtárigazgatók nézetei

Felmérés; Könyvtárhasználat; Közművelődési könyvtár; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Társadalmi követelmények

A nyugati világban az utóbbi három évtizedben radikális átalakulás figyelhető meg a közkönyvtár mint intézmény szerepének értékelésében. Az átalakulás kiváltó okai: az infokommunikációs technológiák gyors fejlődése, a politikai és gazdasági változások és a globalizáció. Ha a közkönyvtár nem tud lépést tartani a társadalmi változásokkal és fejleményekkel, nem tudja teljesíteni a közönség igényeit és a helyi politikusok elvárásait, elveszítheti releváns voltát és legitimációját, és ennek következményeként veszélybe kerülhet a finanszírozása.

A svéd könyvtárigazgatók körében – egy nagyobb vizsgálat részeként – 2011-ben teljes körű webes kérdőíves felmérést végeztek e kérdésekről, és az eredményeket minőségi tartalomelemzéssel összegezték. A felmérés eredményei ma is relevánsak. (A 2014-ben született új könyvtári törvény általános megfogalmazásokat tartalmaz, és nem befolyásolja jelentősen az egyes közigazgatási egységekben folyó közkönyvtári tevékenységet.)

A megkérdezettek azt tartják a legnagyobb veszélynek, hogy a közkönyvtár jelenlegi tevékenysége és közönsége, valamint a helyi döntéshozók elvárásai között feszültség áll fenn. A könyvtárvezetők irreálisnak és részben finanszírozhatatlannak tartják a közkönyvtárakkal szemben támasztott elvárásokat, úgy vélik, hogy a közkönyvtárakat ideológiai és gyakorlati akadályok gátolják az elvárások teljesítésében.

A veszélyeket a könyvtárigazgatók a következő kategóriákba sorolták: gazdaságiak (57% említette), a társadalmi változásokkal (17%), a közkönyvtárak megítélésével (14%), a látó-

gatók számának csökkenésével (4%), a könyvtárpolitikával (2%; ezek külső veszélyek), a közkönyvtárral és tevékenységeivel (18%), a személyzettel és annak kompetenciájával kapcsolatos veszélyek (12%; ezek belső veszélyek). A veszélyek emellett lehetnek általánosak (ilyen a pénzügyi helyzet általános romlása, a takarékosági kényszer) és speciálisan a közkönyvtárakat érintőek (a látogatók számának és a támogatásnak a csökkenése).

A közkönyvtárak fontosságát ma már a helyi közösség és a politikusok másképp ítélik meg, mint 30 éve. Azokat az intézményeket tartják fontosabbnak, amelyek hatása mérhető. A közkönyvtár viszont nem terméket állít elő, hanem szolgáltatásokat nyújt, amelyeket nehezebb értékelni és mennyiségi mérőszámokkal mérni. A politikusok nincsenek feltétlenül tisztában a közkönyvtárak tevékenységével, igényeivel és szolgáltatási palettájával. Elvárásaik néha nem egyeztethetők össze a könyvtárosok saját hosszú távú fejlesztési elképzeléseivel, azaz a külső és a belső elvárások nincsenek egymással összhangban. Egy másik megközelítést alkalmazva: a könyvtárvezetők úgy vélik, hogy a közkönyvtárosok készségek, idő és erőforrások hiányában nem képesek a közösség és a politikusok elvárásai szerint cselekedni.

A könyvtárakat fenyegető veszélyek értékelésekor a szélesebb összefüggéseket is figyelembe kell venni. A veszélyek között túlsúlyban vannak azok, amelyek a gazdasággal kapcsolatosak. A gazdasági veszélyek sokféle tényezőre vezethetők vissza. A válaszadás stratégiáját az okokra alapozva kell megválasztani.

A könyvtárigazgatók úgy látják, hogy a közkönyvtárakat külső és belső tényezők egyaránt fenyegetik. Ha a helyi elvárásokhoz alkalmazkodnak, azt kockáztatják, hogy elveszítik a közkönyvtári intézmény legitimációját. Ha a belső tényezők igényeire összpontosítanak, azt kockáztatják, hogy elveszítik közösségi legitimációjukat. A közkönyvtár legyen nyitott a közönség és annak „racionális mítoszai” felé. Legyen tisztában prioritásaival és érvényesítse azokat, ha nem akar légtüres térbe kerülni.

(Hegyközi Ilona)

89/2015

MILLER, Judith: A comparative study of public libraries in Edinburgh and Copenhagen and their potential for social capital creation. – Bibliogr. **In:** Libri. – 64. (2014) 4., p. 316-326.

Az Edinburgh-i és a Koppenhágai Városi Könyvtár összehasonlító vizsgálata: milyen szerepük van a társadalmi tőke létrehozásában?

Esettanulmány; Feladatkör; Közművelődési könyvtár; Összehasonlító könyvtártudomány; Társadalmi követelmények

A közkönyvtárak mindig nyomás alatt vannak, hogy megtalálják helyüket a társadalomban, de bizonyítható-e, hogy a közösség javát szolgálják? Bár a társadalmi tőke koncepciója 1916-ig vezethető vissza, csak az elmúlt tíz évben hozták egyre jobban összefüggésbe a társadalmi tőke elméletét a közkönyvtárakkal. A társadalmi tőke a társadalom tagjai közötti kapcsolatokra utal – „hálózatok, normák és bizalom” (Putnam 1996, 34) –, melyek pozitív eredményeket hoznak a társadalom egészének. A cikk célja, hogy megvizsgálja a könyvtárat mint helyet és a közkönyvtár lehetőségeit a társadalmi tőke létrehozására, mégpedig két városi könyvtár, a skóciai *Edinburgh City Libraries* és a dán *København Biblioteker* összehasonlító esettanulmánya formájában. Az adatfelvételhez alkalmazott módszerek: 1) kvalitatív interjúk könyvtárvezetőkkel, 2) megfigyelés és 3) a szervezeti dokumentáció tanulmányozása. Az esettanulmány korlátozott érvényű: az alkalmazott kis minta, a kulturális elfogultság és a tapasztalatok nem általánosíthatósága miatt. Az eredmények azt mutatják, hogy a könyvtárosok mindkét városban aktívan részt vesznek a társadalmi tőke kialakításában, többféle módon is: találkozóik segítségével vagy szervezésével, informális találkozóhely biztosítása révén, a település csoportjai közötti kapcsolatok kialakításával, barátságos környezet biztosításával és eleget téve a településen lakók oktatási igényeinek. Kiderült, hogy Koppenhága és Edinburgh sok tulajdonságban hasonlítanak egymásra, de eltér a bizalomhoz

fűződő attitűdjük. A következtetések azt mutatják, hogy három fő tényező befolyásolja a könyvtár társadalmi tőkét létrehozó esélyét: a könyvtári épület és terek, a könyvtár munkatársai és önkéntesei, továbbá azok a kapcsolatok, melyek a könyvtárat a település közösségéhez kötik. Ajánlatos további kutatásokat végezni a *könyvtár mint hely és a társadalmi tőke létrehozásának tényezői* témákban.

(Autoref.)

90/2015

PAS, John van de: Ad fontes! Books on shelves! : delivering free access to information in the public library of 2025. – Bibliogr. **In:** New library world. – 115. (2014) 5/6., p. 227-284.

Vissza a forrásokhoz! Könyveket a polcokra! Az információhoz való szabad hozzáférés biztosítása a közkönyvtárakban 2025-ben

Feladatkör; Közművelődési könyvtár; Prognózis; Társadalmi követelmények

A könyvtárak jövőbeli szerepével kapcsolatban két fő irányzat körvonalazódik szakmán belül és kívül. Az egyik az internetre alapozott, digitalizálásra összpontosító szemlélet, a másik az a felfogás, mely a könyvtárat valóságos közegként, kulturális és közösségi funkciókat betöltő helyként határozza meg. Vajon egyetlen útként kínálgatik-e a könyvtárak számára a könyvváltozó Google projekt részeként történő tömeges digitalizálása, felhőkben való tárolása, multinacionális vállalkozások által történő közvetítése? Vagy szem előtt kell tartani a könyvtárak közösségi funkcióját, a társadalomban betöltött intézményi szerepét? Egyáltalán, mi a könyvtár? Információs logisztikai központ vagy kulturális intézmény?

A technikai eljárásokra fókuszálók szerint a könyvtárak jövőbeli fő funkciója az információk digitalizálása és interneten való közzététele lesz. A mottó: digitális lét vagy halál! A technokrata gondolkodás emellett a vélemények kiegyenlítésének lehetőségét látja az internetben. Nem

jelzi azonban annak a veszélyét, hogy a véleménykülönbségek kiküszöbölése ellehetetleníti minden más véleményt, ellentétes gondolatot, végső soron az egyéni szabadságot. A könyvtárnak nem célja és nem is feladata, hogy elsimítsa a gondolat- és vélemény szabadságból adódó különbségeket – valóságos polcain békésen megférnek egymás mellett akár azonos című, de ellentétes gondolatokat tartalmazó könyvek is. A könyvtár tehát többet képes nyújtani használóinak, mint az internet.

Fontos tény az internet elüzletiesedése. Az átlag felhasználó elméjében talán még az információk szabad áramlása kapcsolódik az internethez, ahol valójában már a hirdetésáradatban tetten érhető, manipulációtól sem visszariadó, kökemény üzleti érdekek diktálják az irányt. Viszont ha a pénz a hirdetésipar felé folyik a zene, az irodalom, a valódi újságírás, a művészetek helyett, akkor a társadalomnak is több köze lesz a manipulációhoz, mint a szépséghez és az igazsághoz. Ha a technológia által támogatott kultúra átfordul technológia-vezérelt kultúrává, amelynek elsődleges célja az üzlet, és ahol minden információkeresés csak impulzus, mely személyre szabott hirdetésözönt eredményez, akkor feltétlenül szükség van olyan környezetre is, ahol az állampolgárok valódi, objektív információt találhatnak – az élő, valódi könyvtárra. A könyvtár közösségi funkciójának társadalmi hasznossága ugyan számokkal nehezen mérhető, de a minőségre irányuló vizsgálatok világosan kimutatják jelentőségét. A cikk három esettanulmányon keresztül mutatja be a könyvtári szolgálat természetét: a magán- és az üzleti szféra közti elhelyezkedését, az olvasás, a gondolatok és a kommunikáció szabadságának színterét, a helyet, ahol az alacsony jövedelmű vagy munkanélküli emberek saját technikai eszköz birtoklása nélkül is információhoz, tanulási lehetőséghez juthatnak. Mindezekből következik, hogy a könyvtáraknak nem szabad behódolniuk az infokommunikáció-vezérelt, internetes vállalkozások által uralt környezetnek és hatásoknak. Az információszabadságot a nyomtatott szavak biztosítják, a cenzúrázatlan és manipulálatlan források a könyvek. A könyvtárak elsődleges kulturális feladata tehát továbbra is a könyvek-

hez való szabad hozzáférés biztosítása kell, hogy legyen, a többi (technológia, internet, virtuális könyvtár) csak ezután következhet.

(Fazokas Eszter)

91/2015

SCHNEIDER, Ronald – VÖLLMANN, Monika: Palaver-Runde oder Chance zur Serviceverbesserung? : der Kundenbeirat als Steuerungsinstrument für Öffentliche Bibliotheken. – Bibliogr. a jegyzetekben In: BuB. – 66. (2014) 11/12., p. 785-788.

Res. angol és francia nyelven

Az olvasói tanácsadó testület mint a szolgáltatások javításának eszköze a közkönyvtárakban

Használó; Közművelődési könyvtár; Marketing

Több vállalat használja az ügyféltanácsot termékei, szolgáltatásai fejlesztésére és/vagy javítására. A könyvtárakban – elsősorban a közkönyvtárakban – még nem alkalmazzák rendszeresen ezt a megoldást, megelégednek a hagyományos formákkal (kölcsonzési adatok, használói statisztikák, könyvtárbarátok köre stb.), s lemondanak egy állandó visszajelzést adó eszköz alkalmazásáról.

Az olvasók bevonásának eddigi módjai közül a *könyvtári bizottságokról* (főleg a tudományos könyvtárakban van szerepük), majd a *baráti körökről*, támogató egyesületekről, végül az ún. *főkuszcsoportokról* esik szó. Fontosabbak az IFLA által javasolt *ifjúsági tanácsok*, melyek – többnyire csak időszakosan – részt vesznek a könyvtár fejlesztésében. Ezek azonban csak részben képviselik az olvasói érdekeket, hiányzik egy olyan testület, mely folyamatosan közvetítené az olvasók, illetve a fontosabb használói csoportok véleményét, és amely folyamatosan részt venne a könyvtár irányításában, fejlesztésében.

Ezt a szerepet töltené be az olvasók tanácsadó testülete. Németországban a nyolcvanas évek óta léteznek ügyféltanácsok vállalatok, elsősorban közlekedési vállalatok mellett, de vannak „laikus” testületek energiaszolgáltatók, bankok, biztosítók mellett is.

A könyvtárügyben más a feladat: az *olvasói tanács* a felhasználó-központú általános stratégia keretében integrált *marketingeszköz*. (A Güterslohi Városi Könyvtárban olyan heterogén csoport alakult egy projektre, melyben a lakosság minden rétegének a képviselője szerepelt, rendszeren ülésezett, megvitatta a problémákat, a döntéshozatalban is részt vett. Azóta ez megszűnt, a példát nem követték mások.) Az olvasói tanács létrehozása előtt érdemes a következő szempontokat alaposan megfontolni: összetétele, üléseinek gyakorisága, a könyvtári szervezetben elfoglalt helye. (A szerzők több jó amerikai példára hívják fel a figyelmet, ahol diák-, gyermek- és ifjúsági testületek is részt vesznek a könyvtár munkájában.)

Noha a civil szféra más Németországban, mint az Egyesült Államokban, a társadalmi keretfeltételek jók, és alkalmasak az olvasói tanácsok létrehozására, azonban néhány könyvtár megkérdése nyomán kiderült, hogy nem tartják fontosnak az olvasók tanácsadó testületét, beérik az olvasói vélemények gyűjtésének addig alkalmazott módszereivel. (Volt olyan könyvtár is, ahol az olvasók érdeklődése hiányában kudarcot vallott a próbálkozás.) A megvalósításnak csak akkor lesz esélye, ha a testület megalakítását alapos tervezés előzi meg, és a könyvtár igényeinek is megfelel. Persze a könyvtár és az olvasók részéről is szükséges az igény és elkötelezettség, alkalmas helyiség, költségtérítés stb., de érdemes a könyvtárbarátok köréből is tagokat toborozni.

Érdemes kipróbálni, mert sokat ígérő eszköz lehet egy felhasználó-központú kínálat megteremtéséhez! – zárják a szerzők a cikket, mely egyrészt *Völlmann* korábbi dolgozatának eredményeit, másrészt *Schneider* könyvtárbarát köreikkel kapcsolatos tapasztalatait ötvözi.

(Murányi Lajos)

Lásd még 106, 109, 110, 114

Tudományos és szakkönyvtárak

92/2015

SERAGELDIN, Ismail: Building tomorrow's library today : the New Library of Alexandria In: IFLA journal. – 40. (2014) 3., p. 169-173.

Res. arab, francia, kínai, német, orosz és spanyol nyelven

A holnap könyvtárának építése ma: az új Alexandriai Könyvtár

Általános tudományos könyvtár; Könyvtárápület -tudományos és szakkönyvtári; Prognózis

Az Új Alexandriai Könyvtárban, latin nevén Bibliotheca Alexandrina (BA), a könyvtár mellett múzeum, művészeti galéria, levéltár, akadémia, konferencia- és természettudományos központ, egyetem és szakiskola kapott helyet. Valójában nemzeti intézmény nemzetközi dimenziókkal és globális humanista küldetéssel. A cél az ókori alexandriai könyvtár szellemének felidézése a ma eszközeivel. Az épület ugyanazon a helyen áll, mint ókori elődje; ez is azt sugallja, hogy ókori elődjének méltó örököse.

A BA számos szolgáltatást nyújt: a könyvek mellett újszerű módon támogatja a nemzeti emlékezetet és kultúrát, élen jár a tudás megőrzésében, a hagyományos és a digitális formátumokban szerzett tapasztalatokban. A 2001. évi speciális törvény szerint autonóm, közvetlenül az állam elnökének fennhatósága alá tartozó intézmény. A 2011. januári forradalmi események alatt a könyvtárat étlánc és az útra fektetett hatalmas nemzeti zászló védte.

A BA kezdettől fogva támogatja az innovációt; álláspontja szerint az ismeretek nemcsak olvasással sajátíthatók el, hanem kiállítások és egyedi művészeti alkotások segítségével is. Számos program tárgya Egyiptom örökségének és nemzeti emlékezetének megőrzése, ezeket sok kutatóintézet, múzeum és galéria támogatja; a planetárium és a természettudományos központ a művészeti és tudományos programokat kiállításokkal és különböző méretű rendezvé-

nyekkel egészíti ki. A BA-ban az információs és kommunikációs technológiát nem kiszolgáló tevékenységnek tekintik, hanem az intézmény működtetésében részt vevő független és egyenlő partnernek. Az igazgató kiterjedt nemzetközi kapcsolatainak és a kuratóriumnak köszönhetően az intézmény számos nemzetközi projektben és szerződésben vesz részt. A könyvtár működését nagyon fiatal munkatársakkal kezdte, azóta is frissen végzett diplomásokat vesznek fel. A teljesítményelvű támogatási rendszer nem tiszteli a rangidősöket, a fiatal és a nemeket egyenlően kezelő vezetés nyitott az új ötletekre, nem küzd örökölt problémákkal.

Felmerül a kérdés: ha az anyagok virtuálisak és mobilak lesznek, mi lesz a ma könyvtárnak nevezett fizikai térrel. Válasz: az eredeti műveket továbbra is a könyvtárak fogják őrizni, a kéziratok és az első kiadások értékállóak maradnak; intézményi és pénzügyi okokból lesznek csak helyben elérhető anyagok; a könyvtárak jelentik a hidat a nagyközönség (elsősorban a kutatók) és a nemzeti és nemzetközi archiváló rendszerek között. Összefoglalva: a könyvtárak átalakulnak, és megőrzik társadalmi szerepüket.

Mi lesz 20-30 év múlva? Változni fog az a jogi és szervezeti struktúra, amelyben a tudományos és a műalkotások születnek, újra kell gondolni a szerzői jogi kérdéseket, a könyvtárközi kölcsönzésben be kell vezetni az új technológiákat. A

jövőkép: bárki bármikor bárhol bármely ismeret-hez hozzá tud férni. A könyvtárak lesznek azok a vezető intézmények, ahol a nagy mennyiségű adatokat hatalmas számítógép-hálózatok segítségével szervezik. A könyvtárak fizikai tereiből kikerülnek a nyomtatott anyagok, az átalakított tereket az olvasók foglalhatják el. Hagyományos olvasótermek helyett gyönyörű közösségi terek lesznek műalkotások, kéziratok és könyvek kiállításaival, zenével, kávézóval stb. A nagy közösségi terekhez előadótermek és szeminárium-szobák csatlakoznak. A diákok és a kutatók háromféle helyiség közül választhatnak, a kreativitást zene, étel és munkaasztal segíti. Kétféle „csendes” helyiség lesz a csoportos és az egyedüli munkához. Ilyen körülmények között a könyvtáros feladata a hagyományos katalogizálás és az olvasók kiszolgálása helyett kiállítások, oktatóprogramok stb. szervezése lesz. Meg kell tanulniuk kezelni a hatalmas mennyiségű anyagot, új utakat kell találniuk az ismeretek terjesztésére. A könyvtárak globális hálózata a nemzeti, egyetemi és szakkönyvtárakat összefogó nemzeti hálózatokra épül. Teljesen új világ lesz: a könyvtárak küldetése változatlan, de azt másképp teljesítik; a könyvtárosokra izgalmas idők várnak!

(Viszocsekné Péteri Éva)

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

93/2015

DEPPING, Ralf: Das Ende der Sondersammelgebiete – Ende einer Infrastruktur In: Bibliothek. – 38. (2014) 3., p. 398-402.

Res. angol nyelven

A speciális gyűjtőköri rendszer megszűnése egy infrastruktúra végét jelenti Németországban

Egybehangolt állományalakítás; Kutatás információellátása; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Tudományos és szakkönyvtárak

A Német Kutatási Alap (DFG) támogatásával működő speciális gyűjtőköri rendszer több mint hatvan évig működött, és jó a híre Európában: olyan szakirodalmi ellátást biztosított, amit mások nem tudtak elérni. Világos azonban, hogy jelenlegi formájában reformra szorul. Csak üdvözölni lehet, hogy a rendszert a DFG átfogó-

an értékelte, és hasznos javaslatok születtek az átalakításra. Sem a prognózis, sem a szakértői bizottság ajánlásai nem vonták kétségbe, hogy megtartandó rendszerről van szó, mely a *folyamatosságra* törekszik.

A DFG gyakorlati megoldását tekintve – hogy a régi rendszert tudományos szakinformációs szolgálatokkal (*Fachinformationsdienste, FID*) váltja fel – viszont kiderült, hogy feladta a tudományszakok lefedésének és a hosszú távú folyamatosság szempontját, és az infrastruktúra támogatása helyett áttért a *projektfinanszírozásra*. Most nem számíthatunk arra, hogy egy FID-könyvtár minden harmadik évben tud olyan koncepcióval pályázni, melyet hosszú távon finanszíroznak, hacsak nem ítélik megtartandónak az intézményt egy (hat év múlva bevezetendő) új értékelésben, és sikerül megkapnia a „kutatás segédintézménye” minősítést. A szerzőnek, aki a Kölni Egyetemi és Városi Könyvtár munkatársa, az a benyomása, hogy a változások mögött nem az értékelés eredménye, hanem a DFG általános helyzete áll.

Az első körben az elutasított pályázatok aránya 60 százalék volt! A DFG útmutatójában (http://www.dfg.de/formulare/12_10/12_10_de.pdf) az áll, hogy fenntartható infrastruktúra kiépítését tűzték ki célul, mely az alapkutatás számára megteremtí a jó teljesítmény alapját, de ez nem sikerülhet rövid projektekben. Mivel a könyvtárak költségvetése csökken (vagy stagnál), további hiányok keletkeznek. (Felmerül a kérdés, vajon tudták-e ezt már az első pályázati kör előtt, és nem kellett volna erre felhívni a figyelmet?) A korábbi rendszer a hosszú távú támogatás miatt speciális helyzetben volt; ez másban is megnyilvánult (sokkal több ráfordítást kívánt a részt vevő könyvtáraktól, s a DFG támogatása maximum 20% volt). Kérdéses, hogy a FID-könyvtárak számára vonzó lesz-e hosszú távon az új támogatási rendszer. A könyvtárak egyéni teljesítményei sem rövid távra szólnak. A nagy vagy speciális szakterület irodalmát gyűjtő könyvtárak esetében az egész intézményre hatással van ez a tevékenység. A személyi döntések sem korlátozhatók egy-egy projekt időtartamára; az átállás magas követelményekkel jár. Fontos a minőség és a tudomány képviselőinek

elégedettsége is. A szükségletek felmérése arra épül, hogy az érintett tudósokat kívánságaikról és elképzeléseikről kérdezik, de az a tapasztalat, hogy ők nem szívesen foglalkoznak az információellátással, és nem érdekeltek azok továbbfejlesztésében. Aki kész rá, az sincs tisztában a tudományos szakinformációs szolgálatok keretfeltételeivel, a reális lehetőségekkel, tehát a szolgáltatásnak prezentálnia kell magát, ha együtt akar működni a tudományos közösséggel. A FID-könyvtárak csak akkor tudják teljesíteni a követelményeket, ha helyben *hosszú távra szánt és stabil infrastruktúrával* rendelkeznek, de ezt a DGF nem biztosítja. Ezért nőni fog azoknak a könyvtáraknak az aránya, akik lemondanak a részvételről.

Cikke végén a szerző ismét hangsúlyozza, hogy az új tudományos szakinformációs szolgálatok előnyben vannak tartalmi felszereltség tekintetében (pl. az elektronikus dokumentumok terén) az addigi speciális gyűjtőkörű könyvtárakkal szemben; azok a könyvtárak, melyek sikeres pályázatokat nyertek, remek szolgáltatásokat tudnak szervezni, melyekből a tudós társadalom profitál, de az előnyöket úgy is realizálni lehetett volna, ha nem kérdőjelezzik meg a rendszer folyamatosságot és széles körű szaktudományi lefedettségét. Ezek az előnyök nem ellensúlyozzák a remélt, de hiányzó kontinuitást és a már látható hiányokat.

(Murányi Lajos)

94/2015

FERRIS, Kady – BUCK, Tina Herman: An ethos of access : how a small academic library transformed its collection-building processes. – Bibliogr. In: Collection management. – 39. (2014) 2-3., p. 127-144.

A hozzáférés ethosza: hogyan alakította át állományépítési gyakorlatát egy kis egyetemi könyvtár?

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Igény; Kölcsönzés

A St. Edward's University egy katolikus bölcsészettudományi egyetem a texasi Austinban, kb. 4300 hallgatóval. Könyvtárának állomány-

építési gyakorlata 2010 óta teljesen megváltozott: a beszerzendő művek címenkénti válogatása helyett tömeges, automatikus, használói igényeken alapuló e-könyv beszerzés folyik. A DDA (demand-driven acquisition) program, a webmértű keresőrendszer, az egyetemi igényeket kiszolgáló e-könyv szolgáltatások, az Amazon által biztosított kétnapos szállítás, a katalógus kötegelt és automatikus módon történő építése – ezek felhasználásával alkalmazkodott a könyvtár a megváltozott igényekhez, az egyre gyorsuló tempóhoz. A kezdő lökést mindehhez egy 2011-es épület-felújítás adta, amikor a használók és a könyvtárosok egy évig nélkülözni kényszerültek a nyomtatott állományt.

Az egyetemen az oktatás a fő tevékenység, a kutatás sokkal kevésbé hangsúlyos. A könyvtárnak tehát a folyamatosan fejlődő tanterv szerinti igényeket kell dinamikusan kiszolgáltatnia. A könyvtár a Millennium nevű integrált rendszert használja, 2010 óta pedig az *Discovery Service* (EBSCO) keresőrendszert is. A kilenc teljes munkaidős könyvtáros és hét technikai munkatárs ideje és energiája nem elég a dokumentumok egyedi válogatásához és feldolgozásához. 2010-ig általában a *Library Journal* és a *Choice Reviews* könyvajánlataiból válogattak, decemberben megrendelték a könyveket, melyek körülbelül februárra érkeztek be. A könyvek egy részét a gondos válogatás ellenére sem kölcsönözték a használók. Ez megengedhetetlen pazarlásnak tűnt, hiszen az évek folyamán az adatbázisok és folyóiratok árának évről évre történő növekedése miatt felére csökkent a könyvekre fordítható összeg.

2010-től kezdve áttértek a sokkal gyorsabb beszerzést és hozzáférést nyújtó új technológiákra és szolgáltatásokra. Átpártoltak az EBL e-könyv forgalmazóhoz. Itt a könyvekhez tartozó MARC rekordok tartalomjegyzéket és tartalmi összefoglalót is tartalmaznak. A könyvtárközi kéréseknél felkínálták a használóknak a hagyományosnál sokkal gyorsabb e-dokumentum beszerzési lehetőséget, mellyel sokan éltek is. Szintén az EBL szolgáltató igénybevételével áttértek a használói igényeken alapuló (DDA) beszerzésre. Ez 2011-ben 25 ezer (nyomtatott dokumentumhoz tartozó) rekordot jelentett, ami 2013-ra kb. 80

ezerre nőtt, az elektronikus könyveké pedig már 300 ezer felé járt. Az EBL a heti kb. 1000 tételt kötegelt formában tölti fel a katalógusba. A könyvek, e-könyvek, DVD-k, streaming videók, folyóiratok adatait az EBSCO Discovery Systems keresőfelületéről lehet elérni.

A nyomtatott dokumentumok beszerzését már az Amazonnál bonyolítják, ahonnan akár két nap alatt megkaphatják az igényelt művet, a WorldCat pedig teljes katalógusrekordokkal és elektronikus számlázással egészíti ki a szolgáltatást. Az e-könyvek beszerzésénél az egy időben sok felhasználót engedélyező szolgáltatást részesítik előnyben, különösen ha a könyv teljes szövege letölthető a saját gépre.

(Fazokas Eszter)

95/2015

HAGENAU, Bernd: Warum sich die SULB Saarbrücken nicht als FID bewirbt In: Bibliothek. – 38. (2014) 3., p. 403-406.

Res. angol nyelven

Miért nem pályázik a Saar-vidéki Egyetemi és Tartományi Könyvtár a tudományos szakinformációs szolgáltatási rendszerben

Egybehangolt állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Kutatás információellátása; Regionális könyvtár; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A korábbi országos gyűjtőköri program (Sondersammelgebiete, SSG) könyvtárait a Német Kutatási Alap (DFG) felkérte, hogy az azt leváltó program keretében pályázzanak korábbi szakterületük „szakinformációs szolgáltatójaként” (Fachinformationsdienst, FID). A saarbrückeni Saar-vidéki Egyetemi és Tartományi Könyvtár (Saarländische Universitäts- und Landesbibliothek, SULB) a Saar-vidék egyetemének központjaként, mely 1966 óta a pszichológia országos szakkönyvtáraként működött, nem fog eleget tenni ennek a kérésnek, és nem fog pályázni szakinformációs szolgáltatóként. Ennek egyrészt pénzügyi okai vannak, de tartalmilag sem tud azonosulni az új támogatási

programmal a SULB és anyaintézménye. Elsősorban abban kételkednek, hogy a visszatérő projektfüggő elfogadási és jóváhagyási eljárások lehetővé fogják-e tenni egy teherbíró infrastruktúra kiépítését valamennyi tudományágban az országos információellátás számára.

(Autoref.)

96/2015

HÄTSCHER, Petra – MÜLLER, Maria Elisabeth: Fachinformationsdienste für die Wissenschaft – mehr als nur eine Umbenennung der Sondersammelgebiete In: Bibliothek. – 38. (2014) 3., p. 407-410.

Res. angol nyelven

A tudományos szakinformációs szolgáltatások – több mint egyszerű átnevezés

Egybehangolt állományalakítás; Kutatás információellátása; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Tudományos és szakkönyvtárak

A cikk alapja egy előadás, melyet a szerzők a Német Könyvtári Szövetség (*Deutscher Bibliotheksverband, dbv*) 4. szekciójának 2014. április 30-i berlini ülésén tartottak, és amelyben a Német Kutatási Alap (DFG) speciális gyűjtőköri rendszerének átalakítását vázolták. Mindketten dolgoztak a DFG tudományos könyvtárak és információs rendszerek bizottságában (ABWI), illetve Müller az átalakítás egyik irányítója volt. Az írás az alábbi kérdésekre nyújt útmutatást:

(1) Miért volt esedékes a speciális gyűjtőköri területek (*Sondersammelungsgebiete, SSG*) rendszerének a reformja? Hatvan év után esedékesé vált a rendszer megújítása, mivel ma már képtelenség a teljes külföldi szakirodalom összegyűjtése. 2010 és 2012 között készült el az új program a régi (SSG) program értékelése, a szakértői és a DFG bizottságokban folytatott viták után: az intézmények tartós finanszírozását a határidős projektek támogatása váltja fel.

- (2) Hogyan néz ki a tudományos szakinformációs szolgálatok (*Fachinformationsdienste, FID*) programja? Az új program fogja biztosítani a jövőképes tudományos szakirodalmi ellátást egy-egy szakterület speciális igényeihez alkalmazkodva. A finanszírozás ezután anyagi és személyes kiadásokra is ad támogatást. A támogatás két fontos alapelve, hogy (a) a szakmai érdekekhez igazodik, és (b) független az alapellátástól.
- (3) Miben tér el a FID-támogatás az SSG-étől? A legfontosabb változás a kereslet- és a használat-központúság. A tudományos szakinformációs szolgáltatások már nemcsak az állományépítésre támaszkodnak: a beszerzéseket vagy a licencvásárlást a tudomány-szak határozza meg, de figyelembe veszik a szakmai közösség véleményét is. Teljesen új a jóváhagyási eljárás (régen automatikus volt), nem garantálják a sikert. A pályázati támogatás három évre szól. Az írásban beadott anyagot könyvtárosok és szakértők értékelik. (Lehetőséget adnak a pályázat szóbeli bemutatására és magyarázatára is.)
- (4) Kit és milyen módon érint majd a változás? Az átalakítás különböző módon érinti a résztvevőket (a DFG-t, a pályázó könyvtárakat, a tudományt és a többi könyvtárat).
- (5) Milyen nehézségeket kell megoldani? Először is el kell fogadni, hogy a régi rendszernek vége; ennek belátása az első fontos lépés. A továbbiakban a részt vevő könyvtárak megalapozott, innovatív projektekké töltik meg a FID programját. Újdonság a tudósok erősebb részvétele, mely javítja és segíti a könyvtárakat és szervezeti formáikat.
- (6) Milyen esélyek rejlenek a változásban? A pályázati spektrum bővülése az eddigiekhez képest komoly esélyeket biztosít: a pályázatoknál kevesebb lesz a korlátozás, így új szolgáltatásokat lehet kiépíteni, és a már említett restriktciók megszűnnek. Személyi finanszírozásra is lesz mód. További esélyt jelent a határokon átnyúló nemzetközi együttműködés is: ezáltal a külföldi infrastruktúrák is az ellátás részévé válnak.
- (7) Maradnak még nyitott kérdések: az egyik fontos probléma a folyamatosság. A FID-ek

infrastruktúra-szolgáltatókként hosszú távra és fenntarthatóságra rendezkednek be: fontos tehát a politikát arra ösztönözni, hogy biztosítsa a forrásokat az információs infrastruktúrához. Tisztázni kell a folyamatosság és az innováció viszonyát is. A pályázó intézmények közötti tapasztalatcsere – a bevált megoldások ismeretében – a kölcsönös informálás fontos eszköze legyen, hogy ne lehessen konkurens pályázat: csak az SSG-könyvtárak pályázhassanak. Az átállás egy ideig eltart még. Sejthető, hogy ahol az átmenet sikeres, nem lesz hiány az információellátásban, és az átalakítás kitűzött célja sikeresen megvalósul.

(Murányi Lajos)

97/2015

MILLER, Andrea – HARDER, Kenette J.: Integration of library impact statements into the curricular review process. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 54. (2014) 5-8., p. 543-561.

A könyvtárra gyakorolt hatás kimutatásának integrálása a tanterv-felülvizsgálati eljárásba

Állománygyarapítás; Felsőoktatási könyvtár; Igény; Oktatás információellátása; Tanterv, óraterv

Az egyetemeken gyakori, hogy új alapszakok, minor szakirányok, tanúsítványt adó kurzusok és programok bevezetésével változik a tanterv. Ehhez igazodnia kell a felsőoktatási könyvtáraknak is, ha meg akarnak felelni a hallgatók szakirodalmi igényeinek.

A tanterv mindenfajta átalakítását általában hosszú és összetett folyamat előzi meg. Ennek az eljárásnak részét képezi a könyvtárra gyakorolt hatás kimutatása is, ami az egyes oktatási intézményekben egymástól némileg eltérően folyik. A folyamat részese a könyvtár is, képviselőjének szerepe a hatásfelmérés elkészítésétől a döntésre hivatott kollégiumban való részvételig terjedhet.

A cikk két amerikai egyetemet vizsgál, és a szakirodalom áttekintésével betekintést nyújt

a világ más országainak gyakorlatába is. A Southwest Baptist University (SBU) bölcsészettudományi egyetem Bolivarban (Missouri), több mint 80 képzési területen 850 BA és 2750 MA hallgatóval. A Missouri State University (MSU) Springfieldben az állam második legnagyobb egyeteme, ahol több mint 45 szakon kb. 3000 MA hallgató tanul, és több mint 85 szakra mintegy 17 ezer BA hallgató jár. Mindkét egyetemen kérelem kitöltésével indul a tantervmódosítási eljárás, melyet a kari szenátushoz kell benyújtani, és az intézmény számos adminisztrációs szintjén kell véleményekkel és aláírásokkal ellátni, mígnem elérkezik az ügyben kompetens könyvtárhoz is. A könyvtáros elkészíti a változás bevezetésével szükségessé váló könyvtári beszerzések értékének becslését. Segítséget jelent ebben, ha a javaslattevő részletes sillabuszt is összeállít, mely tartalmazza az ajánlott olvasmányokat, a szükséges adatbázisokat, folyóiratokat, referenzműveket vagy médiát. Általában a gyarapító könyvtáros dolga, hogy felmérje a meglévő állomány megfelelőségét és a beszerzendő műveket. Figyelembe kell vennie, ha online kurzusról van szó, és az irodalomnak távolról is elérhetőnek kell lennie. Meg kell becsülnie az induló és a fenntartási költségeket. Sok olyan szempontot is szem előtt kell tartania, ami az oktatónak esetleg eszébe sem jut, például: egyes dokumentumokat érdemes venni vagy multidiszciplináris adatbázist? Ha adatbázis beszerzéséről van szó, teljes szövegű legyen-e, és ha igen, mennyi az embargó az egyes forrásokra? Költség-haszon számításokra is szükség lehet. Végül meg kell határoznia a szükséges változások mértékét, és formába kell öntenie összefoglaló jelentését. Az elvárt tartalom, a forma, valamint a jelentés további útja eltérő a két egyetemen.

A jelentésből a könyvtárnak is haszna származik, pontos és időben történő tervezést tesz lehetővé, erősíti a kapcsolatot a tanszékekkel, oktatókkal és az egyetemi adminisztrációval, mélyíti a könyvtáros ismereteit saját gyűjteményéről. Persze hátrányai is vannak, melyek közül elsősorént az időigényesség és a határidő szorítása említendő. Sokszor az is előre látható, hogy nem lesz forrás a könyvtár megfelelő felkészítésére.

A szerzők további kutatásokat javasolnak a témában.

(Fazakas Eszter)

98/2015

MITTLER, Elmar: Nachhaltige Infrastruktur für die Literatur- und Informationsversorgung : im digitalen Zeitalter ein überholtes Paradigma – oder so wichtig wie noch nie? In: Bibliothek. – 38. (2014) 3., p. 344-364.

Res. angol nyelven

A szakirodalmi és információs ellátás fenntartható infrastruktúrája: elavult paradigma a digitális korban – vagy annyira fontos, mint még soha?

Egybehangolt állományalakítás; Kutatás információellátása; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Tudományos és szakkönyvtárak

A keresőmotorok információs hatalma révén az internet korában a tudást a kommercializálódás veszélyezteti. Az információ birtoklása az ókor óta politikai jelentőségű. A tudományos információk infrastruktúráját Németországban az országos gyűjtőköri súlypontok rendszere jellemzi, amely biztosítja, hogy a speciális szakirodalom is rendelkezésre álljon. A Német Kutatási Alap (DFG) hozzáfogott, hogy ezt a rendszert a digitális publikálás világához igazítsa, és az eddigi gyűjtőköri rendszert szakmai információs szolgáltatásokká alakítsa, amelyek egyes szakmai közösségek számára megfelelő információs szolgáltatásokat tud biztosítani. Azonban az olyan útmutatók, mint például hogyan redukáljuk a gyarapítást a jelenlegi keresletre, valamint a speciális szakterületek gyűjtésének lezárása veszélyeztetik az információs infrastruktúrát: folyóiratok ezreit kell lemondani, a speciális témájú szakkönyvek ezreinek beszerzésére nem kerül sor. Szélesebb körű tervekre és új finanszírozási modellekre van szükség a szövetség és a tartományok közötti együttműködésben, hogy jövőbe mutató struktúrák szülessenek, melyek segítségével folytatni lehet az eddigi sikereket.

(Autoref.)

99/2015

van DYK, Gerrit: Demand-driven acquisitions for print book : how holds can help as much as inter-library loan In: Journal of access services. – 11. (2014) 4., p. 298-308.

Nyomatott könyvek gyarapítása olvasói kérésre: hogyan lehet az előjegyzés ugyanolyan jó, mint a könyvtárközi kölcsönzés

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Igény; Kölcsönzés; Könyvtárközi kölcsönzés

Amíg egyre több cikk foglalkozik az e-könyveknek az olvasók által kezdeményezett beszerzésével, addig alig írt valaki a nyomtatott könyvek használói ajánlásra történő gyarapításáról, kivéve akkor, ha az a könyvtárközi kölcsönzéssel (KKK) volt kapcsolatos.

A tanulmány azt vizsgálja, hogyan tudja elemezni a könyvtár az előjegyzési igényeket, és a könyvtárközi kölcsönzésekkel összevetni, hogy ezek alapján döntéseket hozzon a nagyon keresett nyomtatott dokumentumok beszerzéséről. Azzal is foglalkozik a szerző, hogyan kell összefogni a katalogizálókkal, hogy „eltereljék” a nagyon keresett művekre érkező könyvtárközi kéréseket, hogy azok a házon belüli, saját olvasókat szolgálják. Mindezt a szakirodalom és munkahelye, a Utah állambeli *Brigham Young University (BYU) Harold B. Lee Könyvtára* tapasztalatainak elemzése alapján szemlélte. (A vizsgálatra és adatgyűjtésekre 2007 és 2009 között került sor.)

A kapott eredmények nyomán a könyvtár beszerzési szabályzatát módosították. A nagyon keresett művekből (tárgyuktól függetlenül) azonnal példányokat vásároltak, ha már négyen előjegyezték. Csak akkor kerül sor könyvtárközi kérésre, ha 1) azonnal kell a könyv, 2) nem új vagy népszerű műről van szó, de kikölcsönözték, 3) egy hétnél hosszabb ideig nem hozzák vissza. (Ennyi időt vesz igénybe, mire lebonyolódik egy KKK; ha gyorsan meg tudják venni, nem kéri más könyvtártól.) A nagyon népszerű könyvek esetében előjegyzést ajánlanak. (Jó, ha a keresett művekről mind a KKK-csoportnak, mind a köl-

csönzést végzőknek tudomása van. Mindig akad olvasó, aki egyszerre próbálja előjegyzéssel és könyvtárközi kéréssel megkapni a kívánt címet: számukra az előjegyzést ajánlják fel.)

A program lelegején szembesültek azzal a problémával, hogy a nagyon keresett művek némelyikét már elküldték egy másik könyvtárnak. Többféle megoldás mérlegelése után úgy döntöttek, hogy saját címleírási tételeikhez egy *MARC példányrekordot* adnak – ezzel a hagyomány szerint csak a folyóiratok rendelkeztek –, és 008-as mezőben az *a* (kölcsonözhető) indikátort *b*-re változtatják, így *nem kölcsonözhető* lesz az adott példány az OCLC rendszerében. (Arra az időre, ha a mű már elvesztette keresettségét, ki kell találni egy jó megoldást az indikátorok visszaállítására.)

A befejező mondatok az e-könyvek esetében felvetődő hasonló dilemma sajátosságait érintik. (A <http://scholarsarchive.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2341&context=facpub> címen az érdeklődő a teljes szöveget elolvashatja.)

(Murányi Lajos)

Állományvédelem

Lásd 75, 80

Raktározás

100/2015

PAYNE, Lizanne: Winning the space race : expanding collections and services with shared depositories **In:** American libraries. – 45. (2014) 9/10., p. 50-53.

Hogy juthatunk több térhez? A gyűjtemények és a szolgáltatások bővítése közös tároló könyvtárakkal

Együttműködés -belföldi; Felsőoktatási könyvtár; Raktározás; Tároló könyvtár

A felsőoktatási könyvtáraknak már hosszú ideje nincs elegendő helyük. A legtöbb campuson nem

bővíthető a polcfolyóméterek mennyisége, sőt csökken. Elmúlt az az idő, amikor egy proaktív könyvtárigazgató sikeresen tudott érvelni annak érdekében, hogy épületbővítésre kapjon lehetőséget az állomány növekedése miatt.

Az elektronikus dokumentumok terjedése ellenére az amerikai felsőoktatási könyvtárak 1,1 milliárdos állománya évente több mint 25 millió nyomtatott dokumentummal gyarapodik. A legnagyobb tároló könyvtári vállalkozás a Research and Collections Preservation Consortium (ReCAP) névéhez fűződik. 2002-ben nyílt meg, 11,5 millió kötetnek ad helyet a Columbia Egyetem, a New York Public Library és a Princeton Egyetem gyűjteményéből. A költségek töredékéért ötször jobb körülményeket sikerült teremteniük állományvédelmi szempontból. Naponta több száz alkalommal szolgáltatnak fizikai és digitalizált dokumentumokat.

Az 1980-as években elsőként a University of California könyvtári rendszere és a Harvard Egyetem nyitott meg tároló könyvtárat. Azóta ez a megoldás általánosan elterjedt. Észak-Amerikában 75 ilyen könyvtár van (közülük legalább 15-öt több könyvtár üzemeltet), a tárolt állomány meghaladja a 80 millió kötetet. Legtöbb helyen a Harvard-modell szerint, azaz nagyság szerinti csoportokban, hosszú és magas polcokon, tálcákon tárolják a könyveket a campusoktól távolabb eső területeken. Egy tipikus (egyterű) tároló könyvtár (amelyet modulnak neveznek) alapterülete 10-15 ezer négyzetláb, a befogadóképesség 2 millió kötet. A tároló könyvtár újabb modulokkal bővíthető, és megfelelő környezeti feltételeket biztosít. A könyvraktárak mellett munkaszobák is vannak (a feldolgozók és a szolgáltatók számára), helyenként kis olvasótermeket is kialakítanak. A köteteket naponta vagy naponta többször szállítják, a cikkek és fejezetek szkennelését is megoldották. A könyvek mozgása automaták segítségével történik (automated storage and retrieval systems, ASRS). A robot össze van kapcsolva az online katalógussal és a dokumentumkérő rendszerrel.

A regionális közös tároló könyvtárakat többnyire már működő konzorciumok alakították ki. Az együttműködő felek többféle megoldást alkalmaznak: a „tulajdonos és albérlő” elvet; a

fizikai tér és a személyzet közös működtetését (ekkor az állományok egymástól el vannak különítve), a tagok gyűjteményeinek teljes integrációját, folyóiratok közös előfizetését és közös tárolását.

A távoli közös tárolást üzemeltetve elkerülhetetlenül felmerült az ötlet, hogy a résztvevők magukat a gyűjteményeiket is közösen kezeljék, megosszák egymással. Amikor a közös kezelésnél megszüntetik a duplumokat, a partnerkönyvtárak garanciát szeretnének kapni arra, hogy a tároló könyvtári példány folyamatosan rendelkezésükre áll. El kell dönteni, hogy a résztvevők saját gyűjteményeiket osztják-e meg (ekkor a partnerek önállóan döntenek), vagy pedig közös gyűjteményt hoznak létre (ez valódi együttműködést igényel). Ma már azok is fontolgatják az áttérést a közös gyűjteményre, akik eredetileg a saját gyűjtemények megtartását tartották fontosnak. Az OCLC fő stratégiája 2013-ban azt vetítette előre, hogy hét éven belül a nyomtatott állományok nagy része közös kezelésbe kerül. Példa egy drámai döntésre: a Georgia Tech, amely együttműködik az atlantai Emory Universityvel – elsőként – egész nyomtatott állományát az új közös tároló könyvtárba készül beadni (ezen a műszaki egyetemen ugyanis főként digitális forrásokat használnak). A tároló könyvtárból naponta kétszer szállítanak, szükség esetén gyors eljárással, plusz elektronikusan, és egy olvasóterem is rendelkezésre áll.

A közös tárolás tehát elvezetett a nyomtatott dokumentumok közös kezeléséhez (shared print programme), azaz olyan megállapodásokhoz, amelyekkel a könyvtárak határozottan elkötelezik magukat amellett, hogy bizonyos állományrészeket hosszú távon megőriznek, akár a campuson, akár tároló könyvtárban. A partnerkönyvtárak számára ezzel lehetővé válik, hogy szükség esetén selejtezzék a vonatkozó könyveket.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 80

Feldolgozó munka

101/2015

GONZALES, Brigid M.: Linking libraries to the web : Linked Data and the future of the bibliographic record. – Bibliogr. In: Information technology and libraries. – 33. (2014) 4., p. 10-22.

A könyvtárak összekapcsolása a weben: a Linked Data és a bibliográfiai rekordok jövője

Dokumentumazonosítás; Formátum -gép; Gépi dokumentumleírás; Számítógép-hálózat

A MARC már jó néhány éve folyamatosan a könyvtári szakirodalom kritikáinak kereszttüzében áll, és bár a múzeumi, levéltári és könyvtári szektor számos metaadat-formátumot fejlesztett ki, ezek egyike sem hordozza a széles körű és hosszú távú használat ígértét. Problémát jelent az egységesség hiánya, a MARC21 mellett a sok nemzeti formátum használata. A MARC-ot elsősorban nyomtatott formátumú dokumentumokra fejlesztették ki, és szerény rugalmassággal bír, ha digitális, képi vagy multimédia tartalmakat szeretnénk vele leírni. Az inkonzisztencia, a hibák és a helyi gyakorlatok különbözősége a közös katalogizálásban is jellemző marad, hiszen egyének készítik a rekordokat. A legnagyobb probléma azonban az, hogy képtelen kifejezni az egyes entitások közötti kapcsolatokat. Ha azt szeretnénk, hogy a könyvtári katalógus megfeleljen a kor igényeinek, akkor ezeket a problémákat mindenképpen orvosolni kell.

A Linked Data és a szemantikus web világában lehetőség van az adatok közötti kapcsolatok kifejezésére az RDF segítségével, amely források közötti relációk leírására képes. A könyvtári tartalmak így más – RDF-ben kódolt – adatokkal való szemantikai együttműködésre is alkalmassá válnak. A tartalmak interoperabilitása nyomán az adatok egyrészt könnyebben hozzáférhetők, másrészt lehetőség nyílik azok más kontextusokban való újrahazsnosítására is.

A könyvtárak zárt katalógusai megnyílhatnak új kontextusokban való felhasználásra, ahogyan a

rekordok is gazdagíthatók külső adatokkal. A könyvtárak által közzétett adatok elérhetőbbé, használhatóbbá és lekérdezhetőbbé válnak. A Linked Data nagyobb lehetőséget biztosít a véletlenszerű információszerzésre és arra, hogy olyan információt is megtaláljunk, amire nem vagy nem ott számítottunk. Az újrahasonosítás segít elkerülni az adatok duplikálását is.

A Kongresszusi Könyvtár által 2011-ben bemutatott, RDA alapú BIBFRAME kezdeményezés lehet hosszú távon a MARC utódja. A formátum jelenleg is fejlesztés alatt áll. Célkitűzés, hogy a létező MARC rekordokkal kompatibilisek legyenek az új rekordok. Olyan eszközökre van szükség, amelyekkel a jelenleg MARC-ban tárolt adatokat át lehessen konvertálni az új formátumba. A legtöbb könyvtárban a BIBFRAME-nek még az alkalmazásáról sincs szó, összesen fél tucat könyvtár kísérletezik vele, és gyűjti a tapasztalatokat.

Kihívást jelent, hogy viszonylag kevesen tudnak a formátumról, és az is, hogy kevés gyakorlati tapasztalat gyűlt eddig össze. Sok intézmény akkor szeretne lépni, amikor már nyilvánvaló lesz, hogy sikeres a kezdeményezés. Az integrált könyvtári rendszerek nem kompatibilisek a BIBFRAME-mel. Szintén nagy kihívás, hogy sokféle metaadat-szabvány van használatban.

A BIBFRAME sok tanulást, együttműködést és tudásmegosztást igényel, de a könyvtárak még épphogy csak elkezdtek foglalkozni a Linked Data által meghatározott jövővel. Az együttműködés azt várja a szereplőktől, hogy mindenki teljes mellszélességgel elfogadja és használja az RDF/XML formátumot. A könyvtáraknak lépéseket kell tenniük a források közötti kapcsolatok leírására, először a saját metaadataikon belül, utána azon kívül is. Az újrahasonosításhoz pedig elengedhetetlen, hogy szerzői jogi értelemben minél kevesebb korlátozás legyen a tartalmakon.

A könyvtárak – a használói igények hatékony kiértékelése érdekében – mindig is élen jártak az új technológiák alkalmazásában. Jelenleg a Linked Data és a szemantikusweb-technológiák alkalmazásával lehetnének a fejlődés motorjai.

(Tóth Máté)

102/2015

SEREBRÁKOV, Vladimir Alekseevič – ŠORIN, Oleg Nikolaevič: Problemy semantičeskoj integracii bibliotečnyh dannyh **In:** Bibliotekovedenie. – (2014) 5., p. 41-47.

A könyvtári adatok szemantikus integrációjának problémái

Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Számítógép-hálózat

A könyvtárak sokféle adatot tárolnak az olvasókról, az állományban lévő könyvekről, a különböző kiadványok szkennelt másolatairól stb. Az adatok között kiemelt szerepe van a katalógizálás során bibliográfiai rekord formában rögzített bibliográfiai információknak. A bibliográfiai rekordokban lévő adatok összekapcsolódnak (a szerző a műveivel, a sorozatban megjelenő művek a közös részben, a kiadók az általuk publikált művekkel stb.). A világon számos projekt irányul a bibliográfiai információk LOD-ként (Linked Open Data) való publikálására. Példaként a Kongresszusi Könyvtárban folyó munka, a Virtual International Authority File és a The Open Library projekt említhető. Ez utóbbi célja, hogy minden könyvnek saját honlapja legyen; jelenleg 20 millió könyv és 6 millió szerző adatait tartalmazza.

Az Oroszországi Föderáció Kulturális Minisztériuma megkísérli a Nemzeti Elektronikus Könyvtár (Nacional'naâ elektronnaâ biblioteka, NEB) fejlesztésében a soron következő szakasz megvalósítását. Az új szakasz célja, hogy Oroszország polgárainak szabad, egyenlő és általános hozzáférést biztosítson az interneten a történelmi-kulturális, tudományos és oktatási/művelődési dokumentumokban foglalt információkhoz. Megoldandó feladatok:

- osztott állomány kialakítása,
- hozzáférés biztosítása az osztott digitális állományhoz egy belépési ponton keresztül,
- a NEB tevékenységéhez szükséges normatív-jogi szabályozás.

A várható eredmény: a különböző főhatóságokhoz tartozó könyvtárakból teljességét tekintve egyedülálló bibliográfiai információ.

Az Oroszországi Állami Könyvtárban és az Oroszországi Nemzeti Könyvtárban megkezdődött a közös munka a LOD-elveknek megfelelő szoftver kifejlesztésére. A programrendszer felépítésének követnie kell a NEB infrastruktúrájának sajátosságait, beleértve az állományok decentralizált építését és tárolását, az egyes könyvtárakban alkalmazott technológiai megoldások sokféleségét.

A szoftverfejlesztés során megoldandó elvi feladatok:

1. Ontológia kidolgozása a meglévő rendszerek alapján, a nemzetközi tapasztalatok és szabványok figyelembevételével.
2. A működő automatizált könyvtári információs rendszerek integrációja (a leggyakrabban használt rendszerek: Aleph, Irbis, MarcSQL, Opac-Global).
3. A bibliográfiai információk konvertálása az egységes formátumba (a jelenleg használt formátumok a MARC 21 és a RUSMARC), azaz a tárgyi ontológiával egyeztetett RDF (Resource Description Framework) formátumba.
4. A konvertált adatok tárolási mechanizmusának kidolgozása; az RDF-adatok elérési pontjainak biztosításához a SPARQL nyelv segítségével ki kell dolgozni a RDF-tripletek tárolási mechanizmusát.
5. A bibliográfiai rekordok kiegészítése a különböző könyvtárakból érkező adatokkal, az elsődleges forrást maximálisan feltáró, egyesített rekordok kialakítása.
6. Az adatok kiválasztása a rekordok LOD-ban történő összekötésére és publikálására.
7. A kapott eredményt láthatóvá tévő modul kidolgozása, legegyszerűbben egy honlap segítségével. Az ellenőrzéshez láthatóvá kell tenni a kiinduló és a LOD-ban publikált, teljessé tett rekordot.

Nem lehet eléggé értékelni azt a pozitív hatást, amelyet a bibliográfiai adatok szemantikailag összefüggő formában való közlése fog jelenteni. A projekt megvalósítása során a könyvtárakban használt különböző szoftverek, adatcsere-formá-

tumok és együttműködési protokollok összehangolására számos elvi feladatot kell megoldani. Az eredmény egy olyan moduláris rendszer lesz, amelybe az új könyvtárak bibliográfiai adatforrásként minimális erőfeszítéssel fognak tudni bekapcsolódni.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 74

Információkeresés

103/2015

ORDUÑA-MALEA, Enrique [et al.]: The silent fading of an academic search engine : the case of Microsoft Academic Search. – Bibliogr. In: Online information review. – 38. (2014) 7., p. 936-953

Egy tudományos keresőgép, a Microsoft Academic Search csendes hanyatlása

Adatbázis; Felmérés; Gépi információkeresési rendszer; Szakirodalom

A Google Scholar (GS) 2004-es indulásával forradalmi változás következett be a tudományos szakirodalom keresésében, mivel a bibliográfiai keresés többé nem korlátozódik a könyvtárakra és a bibliográfiai adatbázisokra, hanem mindenki számára hozzáférhetővé vált egy könnyen használható webes szolgáltatás formájában. Egyúttal megkezdődött a tudományos keresés optimalizálásának korszaka is, ami azt jelentette, hogy a tudományos szakirodalmat (néha illegális célokból) a Google Scholar és a hasonló keresők számára nagyobb mértékben megtalálhatóvá igyekeznek tenni.

A Microsoft 2006-ban vezette be hasonló, de az GS-től eltérő szolgáltatását, amely ma több változást követően a „Microsoft Academic Search” (MAS) nevet viseli. Eleinte csak a számítástechnikára és a műszaki tudományokra korlátozódott, majd 15 területre és annak több mint 200 részterületére terjedt ki bibliográfiai leírásokat és idézettségi adatokat kínálva. A leggyakrabban

indexelt 10 folyóirat mind a természettudományok területéről kerül ki, közülük az első három a multidiszciplináris Nature és a Science, valamint az orvostudomány területéről a Lancet.

Időközben a GS is lehetővé tette a hivatkozások számának nyomon követését (az összes és az utolsó öt évben publikált írások szerint), megmutatva a h-index és i-10 index értékét. A GS Metrics (Google Tudós Mutatók, https://scholar.google.hu/citations?view_op=top_venues&hl=hu) pedig a legbefolyásosabb tudományos folyóiratok rangsorát nyújtja. Amíg a GS szinte mindent titkosan kezel, a MAS pontosan megadja forrásait (a kiadókat, repozitóriumokat stb.).

Az indexelt dokumentumok száma 2014-ben 45 997 996 volt. 1800 előtti dokumentumokból 1800, 1899-ig mintegy 456 ezer, 1999-ig közel 24 millió, míg 2014-ig 21,5 millió. Ilyen módon kisebb számú rekordot mutat fel, mint a hagyományos adatbázisnak nevezhető Web of Science vagy a Scopus.

Ráadásul a MAS adatbázisát nem aktualizálták 2013 óta, ennek előjelei már 2011-ben megmutatkoztak, amikor a források lefedettsége nagymértékben csökkent. Ettől függetlenül továbbra is folyik az indexelés, de csak minimális mértékben és szinte véletlenszerűen. Több fontos folyóiratot csak részlegesen és emberi ellenőrzés nélkül dolgoznak fel. Ezzel a MAS számos előnyös tulajdonsága elveszti jelentőségét.

(Koltay Tibor)

Lásd még 69, 107

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

Lásd 99

Tájékoztatói eszközök

104/2015

SMETANOVÁ, Dana: Slovník českých knihovníků **In:** Čtenář. – 66. (2014) 12., p. 436-438.

A cseh könyvtárosok szótára

Adatbázis; Szakszótár -könyvtártudományi

A cseh könyvtárosok szótára elnevezésű adatbázis célja, hogy a szakmai és a szélesebb nagyközönséget is megismertesse a neves cseh könyvtáros személyiségekkel. A rövid életrajzok nyomán az érdeklődők nemcsak a könyvtáros szakma híres, meghatározó személyiségeit ismerhetik meg, hanem olyan más szakterületre került egyéniségeket is, akik egy ideig könyvtárosként tevékenykedtek. A hírességek sorában említhetnénk Casanovát is, de olyan neves könyvtárosokat is, mint a prágai városi könyvtár első igazgatója, Antonín Sova.

Az adatbázisnak nemcsak a történeti visszatekintés a célja, hanem a könyvtár- és információ-tudomány fejlődésére és a meghatározó kortárs egyéniségekre való rálátás biztosítása is. A szótár gondolata 2006-ban született a cseh, morva és szlovák bibliográfusok tanácskozásán, a Cseh Könyvtáros Egyesület támogatásával. Koordinátora a morva könyvtár lett, amely a nemzeti és a megyei könyvtárak közreműködésével összegyűjtötte az egyes régiókból a szótár számára a személyi anyagokat. Az adatbázis az egyesület honlapján „Cseh könyvtárosok szótára” néven érhető el. 2014 őszén jelentős változás történt az adatbázisban: kiderült, hogy az addig használt szoftver nem felel meg az igényeknek és elvárásoknak. Az egyesület képviselői a nemzeti könyvtárhoz fordultak segítségért, melynek eredményeként az adatbázis gondozása átkerült a nemzeti könyvtárba, de építése továbbra is kooperáció keretében valósul meg. Új munkacsoportot hoztak létre az együttműködő könyvtárak képviselőiből. Az átadáskor az adatbázisban 589 tétel szerepelt, mely neves

cseh könyvtáros egyéniségekről szóló információkat tartalmazott.

Az egyéniségek kiválasztásában új módszert és kritériumokat fogalmaztak meg. A jelenlegi kiválasztásban fontos szerepet játszanak a könyvtári díjak, kitüntetések. Az adatgyűjtés az élő személyek esetén kérdőív kitöltésével, az érintettek hozzájárulásával, az adatok (online vagy nyomtatott) nyilvánosságra hozatalának engedélyezésével történik. A tételek struktúrája is változott, amely a használók számára áttekinthetőbb és több szempontú visszakeresést biztosít. A személyek publikációs tevékenységét elsősorban a közös cseh katalógusra mutató utalások, hivatkozások biztosítják. A munkacsoport minden importált adatot ellenőriz és frissít, kiegészíti a katalógusra és más külső elektronikus forrásokra mutató hivatkozásokat, a leírásokat tárgyszavakkal látja el és átdolgozza az új szerkezetbe. Az adatbázist online aktualizálják, így minden változás azonnal nyilvánossá válik. Az adatbázis a nemzeti könyvtár honlapján az Aleph katalóguson keresztül érhető el.

(Prókai Margit)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

105/2015

MAARNO, Rauha: A library for all – including people with print disabilities In: Scandinavian library quarterly. – 47. (2014) 4., p. 14-15.

A könyvtár mindenkié – beleértve a nyomtatott szöveget nehezen olvasókat is

Hangos könyv; Hátrányos helyzetű olvasó; Közművelődési könyvtár

Vannak olyan olvasók, akiknek – látási, egyéb fizikai, érzékelési, fejlődési, kognitív, tanulási vagy egyéb problémák miatt – a nyomtatott szöveg hatékony olvasása komoly nehézséget jelent. A skandináv országokban – Svédország kivételével, ahol ez a közkönyvtárak feladata – speciális könyvtárak szolgáltatnak ennek az olvasói körnek.

Finnországban a nehezen olvasókra szakosodott Celia könyvtár hangos könyveket (ezek teszik ki a kölcsönzések 99%-át), Braille írást használó és tapintással olvasható könyveket gyűjt. A finn szerzői jogi törvény 17. fejezete arra is feljogosítja, hogy a célnak megfelelő (ún. elérhető) formátumban közreadjon műveket. A digitális audio formátumban megjelenő hangos könyvek megfelelnek a DAISY szabványnak. Fejlett keresési, könyvjelzőzési, soronkénti navigációs és beszédsebesség-szabályozási funkciókkal vannak ellátva.

A Celia könyvtárat jelenleg közel 25 ezren használják. A potenciális használók száma a becslések szerint országosan 250 ezerre tehető. Látásromlás miatt egyre több az érintett idős olvasó, és egyre több a diagnosztizált diszlexiás.

2013 októberében indult el a *Library for all* projekt, amelyben a Celia könyvtár a közkönyvtárakkal működik együtt. Azt tűzte ki célul, hogy a Celia által előállított hangos könyvek kerüljenek be a közkönyvtárak gyűjteményébe és szolgáltatásai közé. Közel 40 könyvtár vesz részt az ezzel kapcsolatos modellkísérletben. A könyvtárak munkatársainak legtöbbje korábban egyáltalán nem foglalkozott az érintett célcsoporttal és a nekik szóló szolgáltatások kérdéseivel. Elsőként főként az idős emberek igényeire összpontosítanak, és 2014 őszén hangos könyvekkel és öregbetűs könyvekkel indították el a szolgáltatásokat. A Celia könyvtár letölthető és online meghallgatható hangos könyvekhez (40 ezer cím) ad hozzáférést és használati útmutatást.

A közkönyvtárosokról kiderült, hogy felismerik azokat a használói csoportokat, akik olvasási nehézségekkel küszködnek. A hangos könyveket például a diszlexiások esetében átmeneti megoldásnak tekintik a nyomtatott könyv olvasása felé vezető úton; és még meg kell barátkozniuk azzal a nézettel, hogy az olvasásnak sokféle módja létezik, és a különböző formátumok egyformán jók az olvasás és a tanulás szempontjából.

A projektet 2015 tavaszától minden finn közkönyvtárra kiterjesztik. Arra törekszenek, hogy az elérhetőség kérdése bekerüljön a finn közkönyvtári törvénybe is.

(Hegyközi Ilona)

RUHLMANN, Ellyn: A home to the homeless : libraries offer refuge and support to those in need and help foster a new community approach to homelessness In: American libraries. – 45. (2014) 11/12., p. 40-44.

Otthon a hajléktalanoknak. A könyvtárak menedéket jelentenek a rászorulóknak számára, és a hajléktalanság újfajta megközelítésére adnak példát

Feladatkör; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Városi könyvtár; Vezetés

Az USA-ban a statisztikák szerint 610 ezer a hajléktalanok száma. Kétharmaduk hajléktalan-szállón vagy átmeneti szálláson lakik. A könyvtárakat sok hajléktalan használja menedékként, mivel – ahogy mondják – ott nem számít, hogy ki hogy van öltözve, és van-e pénze. A hajléktalanságnak három csoportja létezik: a helyzetből adódó, az ideiglenes és a krónikus hajléktalanság; az utóbbi kategóriába esők száma nem éri el a 18%-ot. A könyvtárak számára ugyanakkor ez a csoport jelenti a legnagyobb kihívást, mivel nemcsak szegények, hanem nagyon elszigetelten, segítők és támogatók nélkül élnek.

A hajléktalanok könyvtári ellátása összetett feladat. A könyvtárak egyrészt arra töreksenek, hogy nyitottak és vonzóak legyenek, másrészt arról is szeretnének gondoskodni, hogy mindenki biztonságban és kényelmesen érezze magát. A hajléktalanokat igyekeznek nem megbélyegezni vagy bűnözőknek tekinteni. A hajléktalanok jogairól szóló jogszabály szerint nem szabad megtagadni tőlük a közösségi terek használatát pusztán a lakáskörülményeik miatt. Figyelembe kell venni azt is, hogy életvitelük miatt járnak nagy szatyorokkal. Az előírt viselkedési szabályokat a legegyszerűbben úgy lehet megfogalmazni, hogy „nem szabad olyasmit tenni, ami másvalakit akadályoz a könyvtár használatában”.

A hajléktalanok sok esetben társadalmilag és fizikailag is hátrányos helyzetűek. Napközben tartózkodnak a könyvtárban, egyfajta menedékhelynek tekintik. A könyvtárak más intézményekkel együttműködve is szolgáltathatnak

számukra. Ha a hajléktalanok valamilyen problémával fordultak a könyvtárakhoz, korábban egyszerűen továbbküldték őket, mára viszont a könyvtárak már elnyerték a hajléktalan közösség bizalmát, és jóléti szolgáltatásokat nyújtanak számukra. A hajléktalanok igényeiről legjobban maguktól a könyvtárba járó hajléktalanoktól lehet tájékozódni.

A cikkben példák szerepelnek több könyvtár gyakorlatából. A Chicagói Városi Könyvtár használati szabályzata például tiltja az alvást, a céltalan lézengést, a fürdést a WC-ben, a nagy szatyorok behozatalát. A használók panaszai tették ezt az intézkedést szükségessé. Ha valakit a szabályok megszegéséért figyelmeztetnek, még kap egy második esélyt arra, hogy betartsa a viselkedési szabályokat. A San Franciscó-i Városi Könyvtár volt az első amerikai közkönyvtár, amely pszichiátriához értő szociális munkást alkalmazott. Később négy egészségügyi és biztonsági tanácsadót is felfogadtak, akik korábban mind hajléktalanok voltak. E munkatársak a könyvtár nagytermében minden hónapban olyan vásárokat tartanak, ahol különböző eszközöket és szolgáltatásokat lehet igénybe venni (szemüveg, oltás, cipő, hajvágás). A könyvtári munkatársak segítenek a lakás- és álláskeresésben, az étkezési jegyek beszerzésében. Az említett könyvtár lobbizással megszervezte, hogy a városi buszokból átalakított mozgó zuhanyozók egyike a központi könyvtár mellett álljon meg. A Madisoni Városi Könyvtár felújítása során úgy helyezték el a számítógépeket, hogy illetéktelen ne lássa, ki mivel foglalkozik. A gyűjteménybe bevettek a szegénységgel és a hajléktalansággal kapcsolatos műveket is.

Az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) „Könyvtári szolgáltatások a szegények számára” című állásfoglalásában kimondja, hogy a közkönyvtárak biztosítják, hogy a szegény emberek élhessenek demokratikus jogaikkal. Kapcsolatot teremthetnek a világgal, tájékozódhatnak annak eseményeiről, állást és lakhatási lehetőséget kereshetnek. A könyvtárban a rászorulóknak segítséget is kaphatnak egészségügyi, pszichológiai és szenvedélybetegségekkel kapcsolatos problémáik megoldásához.

Az ALA azt ajánlja, ne legyen szükség állandó lakcímre a könyvtári kölcsönzőjegy kiváltásához, illetve fogadják el a hajléktalanszállók címeit. Különböző programokat és szolgáltatásokat is kínál a könyvtárak számára, beleértve az

elhelyezkedést segítő oktatást is. A könyvtárosok számára előírták, hogy megnézzék a hajléktalanság problémáit tárgyaló videofilmet.

(Hegyközi Ilona)

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

107/2015

GALEEVA, Irina Salihovna: Dostovernost' informacii v Seti : kak opredelit'? In: Vestnik BAE. – (2014) 2., p. 50-52.

Az interneten található információ hitelessége: hogyan lehet meghatározni?

Gépi információkeresés; Hatékonyság; Információ; Számítógép-hálózat

Egy évtizeddel ezelőtt az információforrások hitelessége nem volt annyira aktuális kérdés, mint napjainkban. A nyomtatott kiadványok hosszú szerkesztői-kiadói munka eredményeként láttak napvilágot. A kéziratokat, a bennük szereplő adatokat tudományos szerkesztők, korrektorok ellenőrizték, a publikált információk hitelessége nagyon magas szinten volt. Az internet alapjaiban változtatta meg a helyzetet. Elektronikusan bárki publikálhat a komoly tudósoktól a grafománokig, ennek eredményeképpen a publikációk többsége gyenge minőségű.

Az internet lényegéről különböző vélemények alakultak ki, a szerzők egy része komolytalannak tartja, ha teheti, nyomtatott vagy egyéb forrásból ellenőrzi a kapott információt. A felhasználók többsége azonban elégedett a hálózat kényelmével, az információhoz jutás gyorsaságával, és nem tartja annyira lényegesnek az esetleges hamis/hibás adatokat. A következmény pedig az, hogy a nyomtatott publikációkban egy-

re több hiteltelen információ jelenik meg. Az internetre felkerült hibák, elévült információk sokszorozódnak a tömegkommunikáción keresztül, megjelennek a népszerű könyvekben, sőt a monográfiákban is.

A hitelt érdemlő és nem érdemlő információkat két lépésben lehet elkülöníteni: először az aktualitást kell ellenőrizni, majd a hitelességet. Egy meghatározás szerint elévül az az információ, amely már nem tükrözi a valóságot. Az internet egyik sajátossága, hogy új információ megjelenésekor senki sem foglalkozik az elévült adat módosításával (eltávolításával), például egy kiadvány 2. javított kiadása ugyanúgy megtalálható a hálózaton, mint az első kiadás, és az sem biztos, hogy az olvasó tud a második létezéséről (ami hagyományos bibliográfiai eszközökkel követhető). A honlapok létrehozói nem felelősek az adatok aktualizálásáért, nincs olyan mechanizmus, amellyel egy frissebb honlap megjelenésekor a régebbi kikerülne a hálózathoz. Általában az újabb információ felülírja a korábbi, de számos olyan eset létezik, amikor az előző információk is hitelesek maradnak (például statisztikai adatok esetén, amikor az új információ kiegészíti a meglévőt).

Az információ hitelességére több tényező is hatással van:

- az információforrás minősítése – szerző, a honlapot közreadó szervezet, az információközlés ideje, megújítása;
- a felhasználó jártassága a témában – függ a felhasználó tudásszintjétől, műveltségétől, szakmai végzettségétől, szociális-pszichológiai adottságaitól; a témában jártas felhasználó jobban meg tudja válogatni a kereséshez szüksé-

ges kulcsszavakat, a találatokból hozzáértőben válogatja ki a számára fontosakat, szükség esetén újrafogalmazza a keresőkérdést; – hibás adatok, elütések – a legtöbb információkereső rendszer, ha a kérdésben hibát (elütést) talál, felajánlja a kifejezés helyes formáját (például a Google automatikusan ellenőrzi, hogy a kérdésben a fogalom legelterjedtebb alakja szerepel-e; az orosz Ândeks keresőben is van hibajavító funkció); az utóbbi időben a legnagyobb keresőrendszerek újdonsága, hogy „Keresési súgó” ablak jelenik meg a képernyőn.

Összefoglalva: a találatok valódi hitelességének eldöntéséhez nem kell szakértőnek lenni sem az internetes eljárásokban, sem a keresett témában; hagyományos bibliográfiai munkatapasztalattal és egészséges szkepticizmussal a bonyolult feladatokat is meg lehet oldani.

(Viszocsekné Péteri Éva)

108/2015

TRTÍKOVÁ, Ilona: Sociální síť na podporu vědecké komunikace a otevřeného sdílení informací. – Bibliogr. lábjegyzetben In: ITlib. – 17. (2014) 1., p. 14-22.

Közösségi hálók a tudományos kommunikáció és az információ nyílt megosztásának szolgálatában

Információáramlás; Kommunikáció; Számítógép-hálózat; Tudományos kutatás

A cikk a tudományos kutatás szolgálatában álló közösségi hálókkal foglalkozik, első része a közösségi hálók tudományos közegben való elhelyezésével, második része azok használatának elemzésével foglalkozik. A mai tudomány együttműködésen alapul, melyben hangsúlyos a kommunikáció, a kutatási eredmények gyors megjelentetése. Terminológiai szempontból a szakirodalom az e-tudomány kifejezést használja a tevékenységre. A terminust John Taylor használta először 1999-ben az Egyesült Királyságban, a hálózatos környezetben működő tudományos kutatás számára. A hozzá kapcsoló-

dó *grid computing* feltételezi, hogy az egyének, intézmények és virtuális szervezetek hálózatos formában megosztják egymás között tudományos tevékenységeiket adatbankokat, szuper-számítógépes központokat létrehozva. Az e-research a tágabb e-science fogalomhoz kapcsolódik. Az e-kutatás részei a webes eszközök és a web 2.0 szolgáltatásai a közösségi hálókkal együtt. Általuk nyílt információk megosztására és közvetítésére van lehetőség (ide tartoznak a blogok, címkézés, bookmarking, folkszónómia, mashup, wiki).

Három alapfunkció jellemző rájuk: identitáskezelés, információkezelés és kommunikáció. A közösségi hálók a közösségi szoftverek típusába tartoznak, amelyek a használók számára nyilvános vagy részben nyilvános profil létrehozását biztosítják nemzetközi rendszerek keretében. A közösségi hálók használói közvetlenül kapcsolatba léphetnek egymással. A közösségi hálók három alapvető eleme: profilkészítés, kapcsolatfelvétel és profilszerkesztés.

A tudósok számára kialakított közösségi hálókra a *Scientific Social Networks*, *Social Research Network Sites* kifejezéseket használjuk. Az általános közösségi hálóktól eltérően itt nem az információ nyilvánosságra hozatalának gyorsasága számít, hanem a profilkészítés, a kapcsolatteremtés és információ-megosztás a célja a hálózaton belül.

A szerzők számára fontos a rálátás saját publikációikra, idézettségükre. Ilyen webes szolgáltatás a *ResearcherID*, az *ORCID*, a *Google Scholar*. A publikációs tevékenység más közösségi hálóktól eltérően automatikus kapcsolódási felületet biztosít a szerzőknek. A publikációk értékelését az *Altmetrics* és *ImpactStory* végzi, melyek a publikációk visszhangját gyűjtik be. A kereskedelmi szolgáltatók előfizetéses alapon végzik ezt a tevékenységet (pl. az Elsevier SciVal Experts, a ProQuest, VIVO stb.).

2008 óta a tudományos kutatást támogató közösségi hálók közé tartozik az *Academia.edu*, amelyben a használók saját hálót hozhatnak létre a *követés* funkcióval. A *ResearchGate* 2008 óta szabadon elérhető szakmai hálózat adatbázissal és nyílt hozzáférésű repozitóriummal. A szakmai közösségek nyílt vagy zárt köröket hozhatnak

létre. A *LinkedIn* hálózatot 2003-ban alapították. Nemcsak tudományos munkatársak számára, hanem álláskereső céllal is, néhány szolgáltatása fizetős. Előnye, hogy a profilba a publikációk is beszerkeszthetők. A ResearcherID a Thomson Reuters társaság terméke. A használói azonosító számot kapnak, amellyel a *Web of Science* adatbázisában megjelennek. Kutatási együttműködésekhez hasznos lehet a hivatkozási hálója.

A Google Scholar a Google keresője, felsőoktatási és tudományos jellegű tartalmakra összpontosít. A kérdés az, hogy milyen mértékben használják a tudományos kutatók ezeket a közösségi háló adta lehetőségeket. 2012 és 2014 között Csehországban több közösségi háló használatát vizsgálták hat felsőoktatási intézményben. Az eredmények szerint a legtöbb tudományos kutató a LinkedIn és a ResearchGate szolgáltatásaihoz csatlakozott.

A szakmai adatbázisokban bekövetkezett változásokról a szolgáltatók (Springer, Elsevier, ProQuest, Thomson Reuters stb.) informálnak. Bár különböző szolgáltatásokat biztosítanak, a trendeket másolják, céljuk, hogy hatékonyabb információkeresést, -szervezést és -megosztást nyújtsanak. Vizsgálták azokat a platformokat, amelyek az adatbázisok és a közösségi hálók kapcsolatát erősítik, lehetőséget biztosítanak a rekordok exportjára a közösségi hálókba.

A vizsgált 12 platform között megoszlott a közösségi hálókba való export lehetősége, négy platform nem tette lehetővé az exportot. A legprogresszívabb platformnak az ACM DL bizonyult, amely a profilszerkesztésen kívül a legtöbb szakmai közösségi hálóval kapcsolatot biztosít.

A kutatás összességében rámutatott arra, hogy a szakmai közösségi hálókat tudományos célra használják, a felsőoktatási szférában használatuk folyamatosan emelkedő tendenciát mutat. A tudományos közösségi hálókat maguk a tudósok, kutatók hozzák létre, tartják életben, hogy megosszák tartalmaikat, amely kétség kívül megváltoztatja az információközvetítés paradigmáját.

(Prókai Margit)

Lásd még 73, 101, 102, 121

Könyvtártudományi tájékoztatás

Lásd 66, 104

Kutatás és termelés információellátása

Lásd 84, 108

Közérdekű tájékoztatás

109/2015

FLAHERTY, Mary Grace – GRIER, Persko L.: Statewide initiative to embed consumer health librarians in public libraries : a case study In: Public library quarterly. – 33. (2014) 4., p. 296-303.

Egészségügyi szakreferensek alkalmazása közkönyvtárakban. Esettanulmány Delaware államból

Felmérés; Közművelődési könyvtár; Tájékoztatás -egészségügyi; Továbbképzés

A közkönyvtárak hagyományosan helyet adnak egészségügyi tájékoztató programoknak vagy részt vesznek azok szervezésében. 2004-ben az USA Delaware államában egy nonprofit egészségügyi tájékoztató cég a kérdéskörben jártas tájékoztatókat telepített a közkönyvtárakba az egész államra kiterjedő Delaware Healthsource program keretében. Feladatuk az információszolgáltatás mellett kiterjedt a gyűjtemény építésére, a források értékelésére, a szolgáltatások népszerűsítésére, innovatív programok szervezésére és a közkönyvtárosok egészségügyi képzésére. A program források hiányában 2009-ben lezárult.

Ezt követően 2012 nyarán és őszén véletlenszerűen kiválasztott közkönyvtárakban (15 helyen) vizsgálatot végeztek az egészségügyi tájékoztatás színvonalát felmérendő. Alrúhas olvasók a következő kérdést tették fel a közkönyvtárosoknak: „A védőoltások okoznak-e

autizmust?” Regisztrálták a válaszokat és az elsőként felhasznált forrásokat.

A könyvtárak több mint felében fordultak elsőként online forrásokhoz (medlineplus.gov, cdc.gov), az esetek 40%-ában pedig az ismeretterjesztő nyomtatott gyűjteményhez. 67%-ot tett ki a hiteles, színvonalas információk aránya. A helyes válaszok aránya nem mindig mutatott korrelációt azzal, hogy az adott könyvtár szakképzett könyvtárost alkalmaz-e. Összességében: az esetek kétharmadában nyújtottak a könyvtárak pontos, friss és hiteles információt. (Az eredményeket összevetették New York állammal, ahol nem működött állami program, ott ez az arány 35% volt.) Megállapították, hogy a korábbi állami program minden jel szerint máig érzékelteti pozitív hatását Delaware állam közkönyvtáraiban.

A vizsgálatnak voltak bizonyos korlátai: nem álltak rendelkezésre korábbi adatok az összeha-

sonlításához, kicsi volt a minta, a két államban meglehetősen eltérő a könyvtárak irányítási gyakorlata és szervezete.

A vizsgálat felvetette, hogy a könyvtárosképzésbe be kell iktatni az egészségügyi tájékoztatást, ösztönözni kell az orvosi és a közkönyvtárak együttműködését, és gondoskodni szükséges a friss nyomtatott egészségügyi források beszerzéséről.

Felmerült a program folytatása is: 2-3 egészségügyi könyvtárost ismét alkalmaznának (fontos, hogy közülük az egyik spanyol ajkú legyen), és a szolgáltatás népszerűsítésére fokozott figyelmet fordítanának. Elengedhetetlen feltétele az esetleges projektnek az illetékes állami tisztviselők megnyerése, hogy a kezdeményezés önálló rovaton bekerüljön az állami költségvetésbe.

(Hegyközi Ilona)

Vezetés, irányítás

Tervezés

Lásd 78

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

Lásd 81, 82

Pénzügyi és gazdasági kérdések

110/2015

PAUTZ, Hartwig: Income generation in public libraries : potentials and pitfalls. – Bibliogr. In: Library review. – 63. (2014) 8/9., p. 560-573.

Bevételszerzés a közkönyvtárban: lehetőségek és buktatók

Gazdálkodás -könyvtárban; Közművelődési könyvtár; Támogatás -pénzügy -társadalmi; Térítési szolgáltatás

A közkönyvtárak számos gonddal küzdenek: az olvasói igények változásával, elvárásaik növekedésével, az egyre inkább digitális információs világgal és a közkönyvtárak szerepének kérdőjeleivel, de a gazdasági válsággal és költségvetésük csökkentésével is szembe kell nézniük. Nem csoda, ha megpróbálnak kiegészítő bevételeket szerezni: fizetőssé tesznek egyes szolgáltatásokat, új fizetős szolgáltatásokat vezetnek be, bővítik az együttműködést vállalkozásokkal és alapítványokkal, vagy több energiát szánnak olvasóik és (a helyi) „nagyságok” emberszeretetének a kipuhatolására. Ezt a gyakorlatot számos kritika éri.

A többletbevétel szerzéséről szóló irodalom alapos áttekintése után – az amerikai mellett a brit, dán és német gyakorlatra is kitér – e tevékenység *nehézségeit és akadályait* ismerteti, majd a *hogyan* kérdésére tér ki:

- az olvasói igények nyomán fizetős szolgáltatások nyújtása,
- szponzorok felkutatása,
- adományok szerzése (évente akciók és online adománygyűjtés),
- könyvek örökbefogadásának megszervezése,
- könyvtárbarátok köreinek szervezése,
- könyvtári alapítványok létrehozása,
- pályázatokon való részvétel,
- könyvtári terek hirdetőfelületként való értékesítése,
- használt (kivont) könyvek vásárlásának megrendezése,
- közös vállalkozások a magánszektorral, és
- egyéb megoldások (szponzorált kávézó, új könyvek értékesítése, tudásmenedzsment konzultások biztosítása, speciális állományrészek kialakítása térítés fejében stb.).

Összefoglalóan elmondható, hogy a könyvtárak számos módot dolgoztak ki, hogy extra bevételhez jussanak, és a módszerek főleg egy-egy országra jellemzőek. A tanulmány érinti a *térítés ellenében vagy ingyen* vitát is; az irodalom áttekintése azt mutatja, hogy a gyakorlatias gondolkodásmód kerekedik felül minden területen, bár sokan ellenérzésüket is megfogalmazták. A szakirodalom arra is utal, hogy sokan a közkönyvtárat a kereskedelmi információszolgáltatás versenytársaként fogják fel, de kevés szó esik arról, mit kellene, és mit nem kellene tenniük. A szakmának egy olyan igazságfilozófiát kellene alkotnia, amely megfogalmazza a közkönyvtárak tennivalóit. Szó esik még a többletbevételek megszerzésének mellékhatásairól (pl. az adománygyűjtési kampányokról vagy a szponzorok kereséséről): az eredményt „felemészti” a ráfordított tetemes munkamennyiség. E kérdésekkel a továbbiakban is foglalkozni kell.

(Murányi Lajos)

Személyzet

111/2015

SAUNDERS, Laura: The public services job hunt : observations and advice. – Bibliogr. **In:** Public services quarterly. – 10. (2014) 3., p. 193-203.

Észrevételek és tanácsok könyvtárosoknak a munkakereséshez

Képesítés; Könyvtáros-utánpótlás; Könyvtárostoborzás; Munkabér, alkalmazás

A könyvtárosok egyre több nem hagyományos szerepkört töltenek be, de az olvasószolgálat, beleértve a tájékoztatást és a használók képzését, továbbra is népszerű. A Library Journal 2012. évi felmérése szerint a referenzs továbbra is az öt legkeresettebb könyvtári munkakör között szerepel, a végzett könyvtároshallgatók pedig elsősorban a felsőoktatási és közkönyvtárakban találnak állást. Ugyanakkor a munkaerőpiac még mindig szűk, így az álláskeresőknél át gondolt stratégiával kell rendelkezniük.

Az első kérdés a különböző ismeretek és kompetenciák köre. Minden munkahely és pozíció egyedi elvárásokkal jár, ám vannak olyanok, amelyek viszonylag gyakran kerülnek elő. Ilyenek például a technológiai ismeretek: egy könyvtárosnak zökkenőmentesen kell váltania a különböző platformok és adatbázisok között, karbantartania a hardvereket és szoftvereket, értenie a webdizájnhoz és a közösségi médiához. Gyakran merül fel elvárásként az integrált könyvtári rendszerek ismerete, a tájékoztató könyvtárosokkal szemben pedig az online keresés és a chat használata. Az oktatás támogatásában részt vevő kollégáknak viszont az online tanácsadáshoz kell érteniük mind az elektronikus tanulmányi rendszer, mind pedig a különböző médiatechnológiák körében, mint pl. a podcast.

A másik nagyon fontos elvárás a kommunikációs kompetencia. A sikeres könyvtáros álláskereső szóban és írásban is jól kommunikál, valamint tud közönség előtt beszélni, kezdeményező és

empatikus. Bár valamennyire ezek a készségek is fejleszthetőek, sok esetben azok a pályázók kerülnek előnybe, akiknek van ügyfélszolgálati tapasztalatuk.

A pályázat során az álláskeresőnek önéletrajzot és motivációs levelet kell beadnia. Mindkét dokumentumból egyértelműen ki kell derülnie, hogy a pályázó miért szeretné megkapni az állást, és miért alkalmas a betöltésére. Ez azt jelenti, hogy bár rendelkezhetünk egy sablonnal, minden egyes álláshirdetésre egyedi dokumentumokat kell beadnunk, amelyet a hirdetés szövege alapján – akár onnan átemelt kifejezésekkel – fogalmaztunk meg. Ezenkívül egyik dokumentumban sem lehetnek elírások vagy helyesírási hibák, mivel ezek a sebtében összedobott anyagot jellemzik.

Az állásinterjúkon sok olyan kérdés hangozhat el, amelyre előre fel lehet készülni, de egyre népszerűbb az a módszer, amelynek során a jelentkezőnek prezentációt kell tartania. Ezzel kapcsolatban a munkaadók általában elég pontosan fogalmazzák meg elvárásaikat, de a pályázó itt is visszakérdezhet, ha például nem egyértelmű számára, milyen hallgatóságra kell számítani, milyen technológiai feltételek állnak majd rendelkezésére stb. A visszakérdezés

lehetősége nemcsak a prezentációval kapcsolatban, hanem az egész interjú alatt fennáll, sőt elvárás, mivel ha a pályázónak nincs kérdése a pozícióval kapcsolatban, azt a benyomást kelti, hogy nem is érdekli igazán. Az állásinterjú után a pályázó küldhet visszajelző, köszönő üzenetet a munkáltatónak, amiért meghallgatták, de a pályázat eredményével kapcsolatban türelmesnek kell lennie. Az ígértnél korábbi visszajelzést csak indokolt esetben kérünk, ha például másik állást is ajánlottak számunkra.

Bár sokan nem szeretnek számolni ezzel a lehetőséggel, az álláskereső szempontjából nagyon fontos a kapcsolatépítés, amire a konferenciák és a szakmai értekezletek adják a legjobb lehetőséget. Sok esetben egy rövid beszélgetés során is megismertethetjük a célintézményünk dolgozóit a terveinkkel, így amikor álláslehetőség adódik, jobb esélyekkel indulhatunk.

(Jávorka Brigitta)

Marketing, közönségkapcsolatok

Lásd 86, 91

Felhasználók és használat

Használat- és igényvizsgálat

112/2015

AHARONY, Noa: Factors affecting adoption of Facebook : an exploratory study of the LIS community perspective. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 75. (2014) 6., p. 878-894.

Milyen tényezők befolyásolják a Facebook elfogadását? A könyvtáros-társadalom véleményének vizsgálata

Felmérés; Használói szokások; Információtechnológia; Könyvtárosi hivatás; Könyvtáros-utánpótlás

A Facebook közösségi oldal világszerte népszerű, 2013-ban már több mint 1 milliárd aktív felhasználót tudhatott magáénak. A könyvtárakban való alkalmazását már 2007 óta kutatják. E tanulmány azt vizsgálja, hogy a könyvtáros hallgatók és az információs szakemberek mennyire állnak készen arra, hogy elfogadják munkájukban, és jártassá váljanak alkalmazásában. A felmérésben az új technológia befogadását és használatát befolyásoló tényezőkre kívántak rá-

világítani. A vizsgálat során a technológia-elfogadási modellt (Technology Acceptance Model, TAM) alkalmazták, amely a technológiai újítások elfogadását és használati szándékát, feltételeit képes mérni. Úgy vélték, hogy a befogadást és használatot erősen befolyásolhatják a személyiségjegyek is, ezért ennek feltérképezésére az ötfaktoros modellt (Big Five Model) használták. A kérdéssorból álló vizsgálat Izraelben zajlott 2013-ban, 271 válaszadó részvételével. A résztvevőket két csoportra osztották: könyvtáros hallgatók és információs szakemberek (egyetemi könyvtárosok, kutatók), az első csoport átlagéletkora 35,94, a másodiké 46,68 év volt.

A Facebook alapvetően szórakozásra hivatott eszköz, azonban ebben a kutatásban a szakmai oldalát vizsgálták, mivel ez a csatorna fokozhatja az információs szervezetek teljesítményét és a munka hatékonyságát. Szükség van arra, hogy a könyvtárosok professzionálisan használják ezt az eszközt, ne csak szórakozásképpen.

A kutatási kérdések arra vonatkoztak, hogy a Facebook használatát milyen mértékben befolyásolják a TAM által megfogalmazott tényezők (érzékelte hasznosság, a használat egyszerűsége, kiegészítve a tapasztalati élvezettel), a személyiségjegyek, az életkor és az innovativitás. Az öt személyiségjegy közül kettőre koncentráltak: extroverzió és nyitottság a tapasztalatra.

Összegezve a figyelembe veendő tényezőket és a két csoportot tíz hipotézist fogalmaztak meg a Facebook adaptációjával, használatával kapcsolatban. Az első négy a két csoport közötti különbségekre utalt, a következő három a Facebook használatát befolyásoló TAM tényezőkre, az utána lévő kettő a személyiségjegyek hatására, az utolsó pedig a demográfiai adatok hatására.

A kérdéssorozat négy részből állt: személyes adatok, Facebook-használat, vélemény a Facebookról és személyiségre vonatkozó jellemzők.

A hallgatók, akik többet használják a Facebookot, könnyebben használhatónak és élvezetesebbnek tartották, mint az információs szakemberek (ez összefügg az életkorról). A személyiségjegyek a két csoportnál nem voltak jelentősen eltérőek, ahogy az innovativitás sem az életkortól

függ. A Facebook-használat és a vizsgált tényezők (extroverzió, nyitottság, TAM változók, innovativitás) között jelentős pozitív korreláció van, tehát pl. minél nyitottabbak, extrovertáltabbak a személyek, annál inkább használják a közösségi oldalt. A legdominánsabb tényező az extrovertáltság. Az életkor azonban ellentétben viszonyul a Facebook használatához, elfogadásához. A használók minél könnyebbnek érzik a Facebook használatát, annál jobban élvezik, ennek eredményeképp pedig többet is használják.

Az információs szervezeteknél, könyvtáraknál és oktatási intézményeknél fontos rámutatni a Facebook előnyeire, meggyőzni a diákokat és a dolgozókat arról, hogy hasznos és egyben élvezetes munkaeszköz. Érdemes az idősebb kollégákat is jobban bevezetni a használatába, hiszen ezen a felületen tudnak kapcsolatot teremteni a fiatal könyvtárhasználókkal. A vezetés ezeknek a megállapításoknak a tudatában könnyebben lesz képes a megfelelő személyiségű személyt kiválasztani a könyvtári közösségi hálózatok gondozására.

(Bognár Noémi Erika)

113/2015

KIRSTIN, Dougan: „YouTube has changed everything”? Music faculty, librarians, and their use and perceptions of YouTube. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 75. (2014) 4., p. 575-589.

„A YouTube mindent megváltoztatott?” Hogyan használják a zene szakos oktatók és könyvtárosok a YouTube-ot?

Egyetemi oktató; Felmérés; Használói szokások; Információtechnológia; Tájékoztató -zenei

A Youtube nemcsak hozzáférhetősége, könnyű használata, illetve sokszínű tartalma miatt nagyon vonzó a zenei tanulmányokat folytató hallgatók számára, hanem a cloud-mentalitás terjedése és a videók pedagógiai értéke miatt is. A weboldal lehetővé teszi a zenészek számá-

ra, hogy megosszák különböző alkotásaikat és előadásait, de azt is, hogy fejlesszék magukat: számtalan példa van arra, hogy valaki egy videó alapján tanult meg egy technikát vagy egy darabot. A populárisabb zene tantervben való megjelenése, a távoktatás és a különböző online kurzusok terjedése miatt pedig már a professzorok és a könyvtárosok sem hagyhatják figyelmen kívül. Ennek vizsgálatára az Illinoisi Egyetemen 2012 tavaszán kérdőíves felmérést végeztek, amelyben az ország számtalan intézményéből 2154 zenei területen működő oktató és 217 zenei könyvtáros vett részt.

Az egyetemi tanárok kb. harmada (38%) vallotta, hogy intézménye aktívan használja a Youtube-ot vagy valamilyen más weboldalt, ahol videotartalmakat oszt meg. Az oktatók a Youtube-on 86%-ban konkrét zeneműveket, 80%-ban előadókat, 55%-ban zenei stílusokat, 44%-ban nép- vagy etnikai kötődésű zenéket, ugyancsak 44%-ban hangszereket, 43%-ban hangszerelési példákat keresnek. Az oldalon található tartalmakat kötelező irodalomként vagy szemléltetőanyagként a válaszadók több mint fele használja néha, 9-16% az esetek felében, 10-13% gyakran. Ugyanakkor mindössze 2% válaszolta azt, hogy amennyiben egy tartalom nem vásárolható meg kereskedelmi forgalomban és nem szerezhető meg a könyvtárból sem, nem keresne rá a Youtube-on.

Az oktatók mindössze 15%-a ad olyan feladatot, amelynek eredményét a hallgatónak Youtube-ra is fel kell töltenie. A beadandó dolgozataik esetében mindössze 55% engedélyezi a Youtube-ra való hivatkozást bizonyos esetekben, 20% pedig egyáltalán nem. Ugyanakkor a saját tudományos munkájuk során mindössze 6% hivatkozik valamilyen Youtube forrásra.

A könyvtárosok is több területen használják a Youtube-ot: 79% a tájékoztató munka során, 70% a gyűjteményszervezésnél, 49% a katalógizálásnál, 69% oktatáshoz, 47% pedig a könyvtárra népszerűsítésére. A könyvtárosok közül mindössze 3% nincs feliratkozva semmilyen audio- vagy videocsatornára. A katalógizálók szerint a Youtube felbecsülhetetlen forrás, amely nélkül nem tudnák beazonosítani a diákok munkáit. A felhasználási módok között említették még azo-

kat a lehetőségeket, hogy a könyvtár különböző online könyvtártárakat vagy vodcastokat, vagyis videó podcastokat tegyen közzé.

A kérdőívben összehasonlították a könyvtári katalógus és a videomegosztó oldalak használhatóságát is. Az oktatók 56%-a és a könyvtárosok 47%-a találta könnyebben kezelhetőnek a videomegosztó oldalt, 27% és 24% egyforma nehézségűnek, míg 17% és 31% szerint a könyvtári katalógus az átláthatóbb. Amikor a könyvtárak használatának kényelmességéről volt szó, az oktatók mindössze 9%-a helyezte a Youtube elé a fizikai gyűjteményeket.

A könyvtárosok véleménye szerint a hallgatók sokkal szívesebben használják a Youtube-ot a könyvtár helyett, ellenben az oktatókról úgy vélekednek, hogy többségük inkább a könyveket részesíti előnyben. Az oktatók válaszaiból azonban egyértelműen kiderül, hogy sokkal kevésbé használják a könyvtárat, mint azt a könyvtárosok gondolják, inkább a videomegosztó oldalakat keresik fel.

Mindkét közösséget megkérdezték a Youtube videókkal kapcsolatos aggodalmaikról. A válaszok szerint az oktatók sokkal inkább aggódnak a videók megbízhatósága miatt, mint a könyvtárosok. Az viszont mindkét félben valós aggodalomként él, hogy a fiatalok azért nem fogják használni a könyvtárat, és azon keresztül megtalálni a legjobb forrást, mert megelégednek a Youtube találataival. A könyvtárosok mind a videók metaadatai, mind pedig a hozzájuk kapcsolódó szerzői jogok kérdését aggasztóbbnak találják, mint az oktatók.

(Jávorka Brigitta)

114/2015

OLIPHANT, Tami: „I'm a library hugger!” : public libraries as valued community assets In: Public library quarterly. – 33. (2014) 4., p. 348-361.

A közkönyvtárak mint a közösségi vagyon értékes részei

Felmérés; Könyvtárkép; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

A közkönyvtárak értékét gyakran azzal a gazdasági, társadalmi és kulturális haszonnal határozzák meg, amelyet a nagyobb közösség számára jelentenek. Ez a kutatás a könyvtárak viszonylagos értékére koncentrált annak feltárásával, hogyan vesznek részt a könyvtárak a társadalmi tőke megteremtésében, a közösségek támogatásában és a civil szerepvállalás segítségével.

A 21 kérdésből álló felmérést Kanadában, Alberta tartományban végezték 1201 könyvtárhasználó (és nem használó) bevonásával. A válaszok alapján meghatározták a könyvtárakat használók és nem használók közös tulajdonságait, hogy milyen szolgáltatásokat, forrásokat használnak a leggyakrabban, és hogy milyen értéket képviselnek a szemükben ezen intézmények. Könyvtárhasználónak minősült az, aki saját maga vagy a háztartásából valaki az elmúlt 12 hónapban igénybe vette valamely könyvtár szolgáltatását. A válaszadási arány 24,3% volt. A válaszadók között nagyvárosokban és vidéken élők egyaránt szerepeltek. Vidéken kevesebb gyermek él, a lakosság pedig kissé magasabb életkorú, átlagosan alacsonyabban iskolázott, kevésbé színes etnikailag, és kevesebb a havi bevétele, mint a városban élőknek. Sok tényező befolyásolja a könyvtárhasználatot: az életkor, az iskolázottság, a családi állapot/foglalkozás, a jövedelem, a könyvtártól való lakótávolság, valamint az, hogy van-e gyermek a családban.

A válaszadók 96%-a ismeri a helyi könyvtárat, és kicsit több mint a fele (55%) használta is az előző év során. Többségük (88%) „fontos”-nak vagy „nagyon fontos”-nak tartotta a könyvtárhoz való hozzáférést. (A nem használók fele is így vélekedett.) Az összes válaszoló nagy része (86%) nélkülözhetetlennek tartja a meglétét egy erős közösség életében.

A használók inkább magasabb jövedelműek, magasabban iskolázottak, közel laknak a könyvtárhoz, és általában van gyermek a háztartásukban. A magasabb átlagjövedelemmel rendelkezők nagyobb arányban használói a könyvtárnak.

A dolgozók és a gyermeküket otthon nevelők gyakrabban veszik igénybe a könyvtár szol-

gáltatásait. A gyermekes háztartások nagyobb arányban könyvtárhasználók, a munkanélküliek, munkakeresők, nyugdíjasok és a fogyatékkal élők kevésbé. Az iskolás gyermekek átlagosan intenzív használók, hiszen a tanulmányaikhoz szükségük van a segítségre. Az iskolázottság is befolyásoló tényező, a könyvtárhasználat esélyét növeli a magasabb iskolázottság.

A könyvtárak próbálják előmozdítani a virtuális könyvtárhasználatot is, de ezt is befolyásolja a lakóhely könyvtártól való távolsága. Ha ez 5 km feletti, nagyot esik vissza a látogatók aránya. A virtuális eléréstől függetlenül minél nagyobb a távolság, annál kevésbé lesz valaki használó.

A demográfiai adatok szerint a legaktívabb könyvtárhasználói korosztály a 35 és a 44 éves közöttieké, amely egybeesik a legtöbb gyermekkel együtt élők csoportjával is. Az 55 év felettiek csoportja a legkisebb arányú használó. A könyvtárosoknak tehát fontos feladata a baby boom generációra való odafigyelés.

A könyvtárat leginkább a dokumentumok kölcsönzésére, olvasásra, tanulásra és adatbázisokban való keresésre használják a látogatók. Ezenkívül a hiteles információforrások lelőhelye, relaxációs hely, menedék és biztonságos találkozóhely. A könyvtárosok szerepe is kiemelkedő a releváns információk megtalálásában. A válaszadók 81%-a pozitívan nyilatkozott a dolgozóról. A szakembereknek potenciális szerepük van a település új lakóinak segítésében.

Vizsgálták a résztvevők hajlandóságát az éves tagsági díj kifizetésére, hogy ki mennyit szánna rá. Úgy találták, hogy a könyvtári tagdíj mértéke és a háztartások jövedelme között nincs összefüggés.

(Bognár Noémi Erika)

115/2015

SCHOONOVER, Dan – KINSLEY, Kirsten M.: Stories from the stacks : students lost in the labyrinth In: Journal of access services. – 11. (2014) 3., p. 175-188.

Történetek a polcok között: a labirintusban elveszett hallgatókról

Egyetemi könyvtár; Eligazító jelzés; Felmérés; Használati szokások; Könyvtáráépület -egyetemi, főiskolai

Az egyetemi könyvtárakban nehéz eligazodni, különösen az új olvasóknak. Egy 2009. évi projekt zárójelentésében áll, hogy a hallgatók szerint a frusztrációk 63%-át okozza, hogy nem tudják megtalálni a szükséges irodalmat.

A Floridai Állami Egyetem R.A. M. Strozier Könyvtárában több mint 223 ezer négyzetláb alapterületen mintegy 3 millió kötetet tárolnak üzleti, oktatási, bölcsész- és társadalomtudományi témában. Az 1956-ban épült, hatemeletes könyvtárban az alagsori helyiségeket 2007-ben felújították az oktatók és a végzett hallgatók számára, majd 2010-ben a fő szintet alakították át úgy, hogy könyvmentes teret biztosítsanak a hallgatók kutatásaihoz, a közös tanuláshoz és egy kávézónak. Mindkét alkalommal kisebb tájékoztató pultot és az olvasókat segítő szolgáltatási modellt alakítottak ki. A 2012. tavaszi szemeszterben a belépési számláló 589 ezer fölötti számot mutatott.

A Strozier Könyvtárban a 2010. évi felújítás után sok pénzért külső szakembert bíztak meg, hogy a szükséges jelzéseket és irányítókat felmérje, ajánlatot tegyen és kivitelezze. A könyvtárosoknak feltűnt, hogy az olvasók túl sokáig állnak az eligazító táblák előtt; az ok a túl sok irreleváns információ. Az eligazító táblák felülvizsgálata a létszámcsoökkentés és a polcok cseréje miatt is szükségessé vált. 2013 őszén egy két szakaszból álló projektben a hallgatóktól megkérdezték, hogyan találják meg az épületben a szükséges anyagokat, majd a könyvtárosoktól azt, melyek a leggyakoribb kérdések a tájékoztató pultnál. A hallgatók körében a felmérést egy hétfői napra tették, a nap során többször megismételték, hogy különböző felhasználói köröket érjenek el. A felmérés után egy héttel ellenőrizték a leggyakrabban feltett kérdéseket. Az iránymutató jeleket 12 csoportba sorolták, majd elemezték a kérdéseket. A leggyakrabban feltett kérdések a tanulószobákra, a nyomtatásra és a gyűjteményekre vonatkoztak, az oktatók és a hallgatók kérdései alig különböztek egymástól. A válaszok igazolták a táblák általános hasznosságát, de meglepő volt, hogy a hallgatók inkább a könyvtárosok

segítségét kérik. Beigazolódt, hogy a táblák túlszűfoltak, egyszerűsítésük azonnal megkezdődött. A hallgatók többsége szerint legnehezebb a könyveket és a folyóiratokat megtalálni, ehhez a tájékoztató pulthoz mennek vagy az irányító táblákat figyelik. Egyenesen a tájékoztató pulthoz mennek, ha a tanulószobákat vagy a könyvtárosokat, az irodákat keresik. 72% szerint az épületre 2007-ben ráépített 5. és 6. emeletet volt a legnehezebb megtalálni, ami a fent említett kutatás eredményeit (rossz láthatóság és összeköttetés) támasztja alá.

Következtetések a vizsgálat alapján: a könyvtárosoknak segíteniük kell az olvasókat az eligazításban; egyszerűsíteni kell az eligazító jelzéseket, azok csak kritikus helyeken és gyűjteményeknél szükségesek, a felesleges információkat el kell távolítani. A legfontosabb tanulság azonban, hogy az útkeresési szokásokat még a felújítás előtt kell megismerni.

További kutatások témái: a megújított eligazító táblák felülvizsgálata, a nők és a férfiak útkeresési szokásai, viselkedés-kutatás útkereséskor (honnan indul, mit gondol és érez stb.), a vizsgálatokhoz videokamerával járó önkéntesek vagy az olvasókra szerelt GoPro használata.

A cél: empátikusnak lenni a használókkal, javítani az információk elérését, olyan környezetet teremteni, ahol a hallgatók önállóan tudnak közlekedni, segítőkész munkatársakhoz fordulni; mindezt saját (nem külső tanácsadói) értékelés alapján.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 85

Használók képzése

116/2015

DALTON, Michelle – PAN, Rosalind: Snakes or ladders? : evaluating a LibGuides pilot at UCD Library. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 40. (2014) 5., p. 515-520.

Kísérlet a kutatási és információs kalauzok készítésében

sét segítő LibGuides szoftverrel a University College Dublin könyvtárában

Használók képzése -felsőoktatásban; Kézikönyv-könyvtárhasználati; Szakirodalmi ismeretek -használóknak; Szoftver

Az online szakterületi útmutatókat a könyvtárak széles körben alkalmazzák, hogy segítsék a diákokat az információkeresésben. A LibGuides (2007-ben indult felhőalapú kereskedelmi termék) a hagyományos szakterületi kalauz vagy portál egyik legújabb „inkarnációját” jelenti, amelyet Amerikában számos felsőoktatási könyvtár használ. Írorszában azonban a könyvtári kalauzok teljes mértékben helyi tervezésűek, és helyi webszervereken működnek.

A tanulmány bemutatja azt a projektmenedzsment-folyamatot, amely a University College Dublin könyvtárában a LibGuides kísérleti alkalmazásával kapcsolatban zajlott, beleértve a tervezést, a dizájnt és egy sor új szakterületi kalauz bevezetését. A projekt kísérleti jellege szükségessé tette az értékelés előtérbe helyezését, különösen a LibGuides hatékonyságának és alkalmasságának felmérését az információs műveltség támogatásában – vezetési és felhasználói szempontból egyaránt. Ennek vizsgálata során kétfajta megközelítést alkalmaztak, beleértve a kvantitatív webes statisztikát és elemzést, valamint a hallgatóktól, az oktatóktól és a könyvtárosoktól érkezett visszajelzéseket.

A beérkezett visszajelzések szerint a LibGuides szakterületi kalauzokat általában mind a személyzet, mind a hallgatók pozitívan értékelték. Mindazonáltal – a használati statisztikák alapján – kevesen tudtak róla a kísérlet során, ami a kalauzok láthatóságának, elhelyezésének és népszerűsítésének fontosságára utal.

(Autoref.)

117/2015

LESCHKE, Gabriele: Von der „Learning Library” zum nutzerorientierten Lernen : ein Praxisbericht aus der Bibliothek für Sozialwissenschaften und Osteuropastudien der Freien Universität Berlin In: BuB. – 66. (2014) 10., p. 710-712.

Res. angol és francia nyelven

A tanuló könyvtártól a használóközpontú tanuláshoz. Gyakorlati beszámoló a Berlini Freie Universität Társadalomtudományi és Kelet-európai Tanulmányok Könyvtárából

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Könyvtárosi hivatás

A felhasználóképzés hagyományos módszere, amikor egy könyvtáros előadásban közli a könyvtárhasználattal kapcsolatos ismereteket: ez a tanító könyvtár (teaching library). Új módszer, amikor a felhasználók előre összeállított feladatlapok segítségével ismerkednek a könyvtárral és dokumentumaival, majd az eredményeket megvitatják, miközben a jelen levő könyvtáros csak kezdeményez és moderál: ez a tanuló könyvtár (learning library).

A Berlini Freie Universität (FUB) társadalomtudományi karának politikatudományi tanszékén alkalmazták 2009 őszén először az utóbbi megoldást másfél órában és 150 résztvevővel. Az oktatócsapat nyolc könyvtárosból és egy diákszigetből állt, akik először egy nagy előadóban ismertették az oktatás lefolyását.

Nemcsak szervezeti, hanem tartalmi információkat is közöltek, majd 14 különböző feladatlapot osztottak ki, melyet 32 csoportba osztva a két könyvtárépületben, illetve két számítógépes munkaszobában 4–5 fős csoportokban kellett kitölteni egy-két könyvtáros felügyelete mellett. 45 perc elteltével a diákok ismét a nagy előadóban gyűltek össze, és ismertették munkájuk eredményeit. A foglalkozás sikere abban rejlett, hogy a diákok aktívak voltak 45 percig, első könyvtárhasználati ismereteiket megszerezték, a könyvtárat élő kommunikációs és tanulási helyként látták. Azonban két probléma is felszínre került: sok munkát és embert igényelt az előké-

szítés és lebonyolítás, és nehézségek adódtak az eredmények bemutatásakor (többen elmentek, vagy nem szólaltak meg stb.).

Emiatt a következő években módosítottak a koncepción, és felhasználták a résztvevők kérdőív-re adott válaszait is, melyben javasolták, hogy könyvtárvezetés is legyen a képzés része. Fontos téma lett a könyvtár portálja (<http://primo.fu-berlin.de>) és használata, a szakirodalom keresése. A foglalkozásokra ezután csak a könyvtárban került sor. A feladatlapokat megtartották, mágneses táblán szemléltették a tudnivalókat, majd kis útmutatókat készítettek a *PowToon* nevű webes szemléltető szoftver segítségével. (A szöveges útmutatók a diákok miatt több nyelven is rendelkezésre állnak, így a németen kívül angolul, lengyelül és oroszul is.) Később rövid videók is készültek a tanuláshoz, a szemléltetés a virtuális fal (padlet, wall-wisher) bevezetésével bővült. Az „igazi” learning library módszerével kapcsolatban a FUB könyvtárosai nemcsak „a kíváncsiság és a kétely” felkeltésére törekednek, a foglalkozásokat tudatosan „felhasználóképzés”-nek nevezik. Nem hagyják magukra a diákokat, mindig jelen van egy könyvtáros, aki segít, vagy válaszol a felmerülő kérdésekre. Emellett törekednek a diákok önálló munkájára és aktivitásának fenntartására. A képzésben sohasem a könyvtár vagy kínálata áll a középpontban, hanem a diákok és az ő céljaik, problémáik.

(Murányi Lajos)

118/2015

RODRIGUEZ, Julia E. – GREER, Katie – SHIPMAN, Barbara: Copyright and you : copyright instruction for college students in the digital age. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 40. (2014) 5., p. 486-491.

Te és a szerzői jog: főiskolai hallgatók oktatása a digitális korban

Használati szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Szerzői jog

A tanárok aggódnak azon a könnyedségen, mellyel az új digitális technológiák lehetővé teszik a szellemi tulajdon felfedezését, újrahazsnosítását és megosztását. Mit tudnak diákjaink a szerzői jogok betartásáról és a tudományos integritásról, és hogyan kell ezekkel a kritikai információs kompetenciákkal foglalkozni? Az egyetemeken könyvtárosok feladata a szerzői joggal kapcsolatos oktatás, akik meghatározott igényeknek megfelelően tudnak oktatni, és olyan szakértelemmel is bírnak, mely biztosítja, hogy minden hallgató halljon e kérdésekről. A cikk ismerteti, milyen fontos a diákok számára a szerzői joggal kapcsolatos oktatás kidolgozása az információs műveltség átfogó tantervének részeként; majd a szerzők bemutatják egy aktív online kurzus kialakítását, mellyel a diákok kompetenciáira fókuszálnak, akik a kreatív tartalmak felhasználói és alkotói.

(Autoref.)

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

119/2015

ŠIMKOVÁ, Lenka: Národní knihovna ČR a Google

- digitalizace knižních pokladů započala In: Čtenář. – 66. (2014) 11., p. 396-398.

A Cseh Köztársaság Nemzeti Könyvtára és a Google – elkezdődött a könyvkincs digitalizálása

Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Nemzeti könyvtár

2014 szeptemberében a nemzeti könyvtár sajtókonferenciát tartott értékes muzeális gyűjteményei, a kéziratok és régi nyomtatványok osztálya és a szláv könyvtár digitalizálásáról, ami a Google társasággal való együttműködés keretében valósul meg. Az együttműködést már 2010 végén megkötötték, három év előkészítés után kezdődött el a digitalizálás. A könyveket védősíkokkal és vonalkódokkal látták el, rögzítették az elektronikus katalógusban, a tételek fizikai és elektronikus ellenőrzése megtörtént.

A könyveket a Google-nak történő átadás előtt a restauráló osztály megvizsgálja, állapotuk szerint négy kategóriába sorolja, megtisztítja és elvégzi a kisebb javításokat.

A néhány éves együttműködés eredményeként 140 ezer kötetet digitalizálnak. Jelenleg a Google Books (books.google.cz) anyagában folyamatosan elérhető a már digitalizált kötetek egy része, amely 2015-től a régi nyomtatványok európai digitális könyvtárában is hozzáférhető lesz (www.manuscriptorium.cz). Eddig a kéziratok és régi nyomtatványok gyűjteményéből 17 277 címet, a szláv könyvtár anyagából 7 247 kötetet digitalizáltak, és 4 000 kötet már előkészítve várja a digitalizálást. A szláv könyvtárból kb. 20–25 ezer kötetet, a kéziratok és régi nyomtatványok anyagából 120 ezer kötetet digitalizálnak összesen. A sajtótájékoztatón bemutatták azt a speciális szállítóeszközt (kocsit), amelyben a könyvek állományvédelmi szempontból (ütés, rázkódás, nedvesség ellen) védve várják a szállítás egy klimatizált biztonsági kamionban. A projekt eredményeként Jan Ámos Komenský, Tycho Brahe, Jan Hus művei is elérhetőek lesznek, számos unikális dokumentummal együtt. A Google Books oldalain 20 millió könyv található, 400 nyelven és 100 országból, 48 ezer partnerrel, 40 világkönyvtárral együttműködve, a Partnerségi program és a Könyvtár projekt keretében. A cseh nemzeti könyvtár a tizenkettedik európai és a negyedik nemzeti könyvtár, amelylyel a Google együttműködést kötött. A szerzői joggal védett könyvek esetén csak a bibliográfiai adatok és egy kis fejezet érhető el digitálisan.

Ha a könyvet a szerzői jog már nem védi, online megtekinthető vagy ingyen letölthető. Mindkét esetben a használó javaslatot kap a bolti megvételre vagy a könyvtári kölcsönzés lehetőségére is. A Partnerségi program keretében a digitális tartalmakat maguk a partnerek, kiadók, szerzők, szerzői jogtulajdonosok ajánlják föl. Céljuk, hogy a használók számára betekintést engedjenek a könyvbe, megkönnyítsék a megtalálását és megvásárlását. A partnerek a könyv egy fejezetének részébe online betekintést biztosítanak.

A cseh nemzeti könyvtár további digitalizálási projekteket valósít meg, digitális könyvtárában jelenleg kb. 90 ezer kötet, a manuscriptoriumban 3500 kézirat és értékes nyomtatvány található. A nemzeti digitális könyvtárat az európai struktúrális alapból az IOP támogatja. A KRAMERIUS projektben a nemzeti és az akadémiai könyvtár működik együtt, melynek során nyílt forráskódú applikációkkal biztosítják a monográfiák és a periodika-anyag digitális tartalmainak elérését. A digitalizált tartalmak 2014 szeptemberétől a kramerius4.nkp.cz oldalon érhetőek el, amely naponta 50 ezer digitalizált oldallal növekszik. Az olyan művek, amelyeknél ezt a szerzői jog lehetővé teszi, nyilvánosan, a nemzeti könyvtár terein kívül is hozzáférhetőek.

(Prókai Margit)

120/2015

STANČÍKOVÁ, Zuzana: Žijeme digitalizaciou písomného dedičstva : Slovenská národná knižnica napreduje s projektom Digitálna knižnica a digitálny archív In: Knižnica. – 15. (2014) 4., p. 3-6.

A Szlovák Nemzeti Könyvtár halad előre a Digitális könyvtár és digitális archívum projekttel

Digitalizálás; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

2012-től a Szlovák Nemzeti Könyvtár minden eddigénél nagyobb projekt megvalósításába kezdett. A Digitális könyvtár és digitális archívum (DIKDA) az információs társadalomért operatív programban 40,3 millió € költségvetésével és

a dokumentumok tömeges digitalizálásával is megaprojektnak számít. A DIKDA fő célja, hogy több mint 2,5 millió dokumentum digitalizálására kerüljön sor, melynek felét a szlovacikum gyűjtemény monografikus és időszaki kiadványai, a szakfolyóiratok és olyan speciális anyagok képezik, mint a térképek és képeslapok. A másik részét a nemzeti könyvtár archív gyűjteménye alkotja.

Az eddig digitalizált 1,4 millió dokumentumból több mint 1,16 millió a nemzeti könyvtár gyűjteményében található. A nyilvánosság számára a digitalizált objektumok legalább 30%-a lesz szabadon hozzáférhető. Már ma is elérhetik a dokumentumok egy részét a projekt weboldalon, a www.dikda.eu címen. A projekt megvalósítását követően nemcsak a bibliográfiai leírások lesznek hozzáférhetőek, hanem bizonyos dokumentumok teljes szövegű elérése is megoldódik. A projektet három évre tervezték, melynek befejezése 2015. szeptember 30-ra várható, további 5 év fenntartási idővel, 2020-ig.

Első fázisában, 2013 tavaszára elkészült a régi épület felújítása, átalakítása Ruttkán, ahol már jelenleg is folyik a digitalizálás. Az építkezés modern, komplex digitalizáló műhelyek létrehozását jelentette, ahol a dokumentumok tisztítása, fertőtlenítése, restaurálása is megtörténik. A másik átalakítás a központi épület háromszintes raktárának rekonstrukcióját jelenti, ahol az építkezések 2015 első felében fejeződnek be. Az átépítést követően a konzerváló műhely több mint 2 millió € értékű felszerelést kap. A fertőtlenítés a legmodernebb módszerekkel történik, a tömeges savtalanítás is a folyamatok részét képezi, mely a környezetre nem káros technikával valósul meg. A nemzeti könyvtár raktári kapacitása hosszú távra nem biztosított, hiszen évente 60 ezer új cím érkezik, a jelenlegi gyűjtemény 5 milliós nagyságával már régen meghaladta a raktárak befogadóképességét.

Naponta 3500 dokumentum digitalizálása történik meg. A halhatatlanná vált, vagyis elektronikus formátumú könyvek eredeti példányait speciális technológiával és eljárással restaurálják a konzerváló központban, majd a következő generációk számára megőrzés céljából az átépített, klimatizált raktárakban tárolják. A projekt-

ben 170 munkatárs dolgozik. A digitalizált régi könyveket a DIKDA honlapján teszik elérhetővé a használók számára. A rendszer lehetőséget ad a dokumentumok lapozására, görgetésére, színes kijelölésére, részeinek kiválasztására, szövegszerkesztőbe való átmásolására, pdf-ben való tárolására. A sokáig raktárak mélyén őrzött, nem hozzáférhető ismeret ezzel mindenki számára és bárholonnan, bármilyen mobil eszközzel elérhetővé vált. A nemzeti könyvtár aktuális témaként 2014-ben az első világháború eseményeit mutatta be a szlovák időszaki kiadványok száz évvel ezelőtti hasábjainak tükrében.

2014 októberében indította a nemzeti könyvtár a Štur-évforduló előkészítéseként új projektjét, melynek célja, hogy a szerző digitalizált műveivel közelebb hozzák a közönséghez a nagy egyéniség munkásságát.

(Prókai Margit)

Lásd még 80

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

Lásd 105, 125

Információ- és kommunikációs technológia

121/2015

WELCH, Amber: Tumblr : extending the reach of library websites. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 34. (2014) 7., p. 6-10.

Tumblr – a könyvtári weboldalak elérésének kiterjesztése

Honlap; Felsőoktatási könyvtár; Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal

A Tumblr olyan platform, amely egyszerre szolgál közösségi hálóként és blogként. Egyre

több köz- és felsőoktatási könyvtár használja a Tumblrt. Az amerikai DPLA (Digital Public Library of America) 2014 elején csatlakozott a szolgáltatáshoz, ahol a partnerintézmények képeit osztja meg. Egy-egy tartalom véletlenszerű felfedezésének öröme hasonlít a polcok közötti böngészéshez. A Tumblr segíthet a könyvtáraknak, hogy sokkal szélesebb rétegekkel osszák meg tartalmaikat a közösségi oldalak felületén, különösen a 18–29 éves korosztályban. Egy 2014-es felmérés szerint a felsőoktatásban tanulók 25%-a rendszeresen használ mikroblogokat információszerzés céljából.

A Mount Holyoke College könyvtárában egy ott dolgozó diák vetette fel, hogy a Tumblrt is kezdjék el használni a nyelvi központban, amely az intézménynek egy 2300 diákot kiszolgáló kisebb részlege. A Tumblrt eredetileg a diákok által menedzselte *Kérdezd a könyvtárost* informális szolgáltatásban kezdték el használni. A diákok dolgozták ki a dolgozók számára az útmutatót, amely leírja a Tumblren alkalmazott tartalomkezelés alapvető ismereteit (címkézés, posztok készítése és időzítése). Megalkottak egy egységes közösségimédia-stratégiát is, amely leírta, hogy mi az ezen a felületen közzéteendő tartalom, és elhelyezte ezt a felületet a többi közösségimédia-felülethez képest.

A Tumblr felületet a munkatársi kollektíva együtt tudja menedzselni akár eltérő helyszínekről. A könyvtár esetében egy fő volt felelős azért, hogy átlássa a Tumblren történeteket, a többiek által elhelyezett és időzített bejegyzéseket ő nézte át közzététel előtt. A posztokat jellemzően délután 4 és 6 óra között tették közzé. A munkatársak között elosztott modell különösen hasznos lehet egy olyan köz- vagy felsőoktatási könyvtárban, ahol kiterjedt fiókhálózat van. A posztok ellenőrzésével ugyanakkor biztosítható a konzisz-

tens kommunikáció. Érdekes állandóan mérni a webes forgalmat, hogy megtudjuk, mi vonzza a legtöbb látogatót a könyvtár tartalmaira.

A szolgáltatás közönségét az intézmény jelenlegi, volt és potenciális hallgatói, valamint a nyelvtanulók jelentik. A Tumblr olyan kiegészítő csatorna, ahol azok is fel merik tenni kérdéseiket, akik az osztályteremben hallgatnak. Sokaknak ez egy „második szintű” tanulást támogató eszköz, amely lehetőséget nyújt az eszmecserére, vitára is. A reménybeli egyetemi hallgatók pedig gyakran a közösségi oldalakon köteleződnék el jövőbeli intézményükkel.

A közösségimédia-stratégia kialakításakor érdemes tanulmányozni a profitorientált intézmények gyakorlatát, ahonnan nagyon sok ötlet elleshető. Szintén ismerni kell használóink közösségimédia-felületekkel szemben támasztott elvárásait. A webes forgalmat mérő eszközök szintén segítenek nekünk az egyes felületek valódi értékének a megismerésében.

A projekt egyik nem várt eredménye volt, hogy nagyon gazdag eszmecserék zajlottak a tervezési és a megvalósítási fázisban egyaránt. A könyvtárosok teljes egészében a diákokra bízta a projekt megvalósítását, akik így az intézményi közösségimédia-profil menedzselésében tapasztalati úton szereztek gyakorlatot. A projektet teljes egészében az egész életen át tartó tanulás szelleme határozta meg. A projekt bebizonyította, hogy a Tumblr – és általában a közösségi média – nagyon hasznos eszköz lehet arra, hogy a használók figyelmét a könyvtári szolgáltatásokra és tartalmakra irányítsa.

(Tóth Máté)

Lásd még 113

Könyvtárgépesítés, könyvtáráépület

Könyvtáráépítés, -berendezés

122/2015

HEMOLA, Hanuš: Prostorové anabáze Národní knihovny České republiky : na okraj slavnostního otevření nové budovy Centrálního depozitáře v Hostivaři v březnu 2014 In: Čtenář. – 66. (2014) 7/8., p. 243-248.

A Cseh Köztársaság Nemzeti Könyvtárának „térfoglalásai”

Átépités; Könyvtáráépület -nemzeti; Nemzeti könyvtár; Raktár

A nemzeti kulturális intézmények megújítása és fejlesztése keretében a kulturális örökség gondozásáról szóló programban valósul meg a Klementinum felújítása.

2010 és 2011 között fejeződött be a Klementinum megújításának első szakasza (északkeleti rész), amely a tükörtermet, a barokk könyvtártermet, a tetőtéri raktárakat jelentette. 2011 őszére befejeződött a központi raktárbázis első szakaszának építése is. 2012 őszén a Klementinum átépítésének második szakasza kezdődött meg, amely a nyugati traktust, a Moldva felőli épületegyüttest érinti és jelenleg is folytatódik. 2013 folyamán az új központi raktár épületében próbaüzem indult, nyártól folyamatosan költöztették át az állományrészeket a régi objektumokból, és 2014 márciusában hivatalosan is átadták a központi raktárbázis új épületét a használók számára.

A Klementinum, az egykori jezsuita kolostor, barokk épületegyüttesekből áll az Óvárosban, a Károly híd lábánál. Udvarai, templomai, kápolnái, tornyai, szökőkútjai és szobrai Prága közismert nevezetességei közé tartoznak. A nemzeti könyvtár számára a Klementinum mindig is genius locinak számított eredeti atmoszférája miatt. A folyamatosan növekvő gyűjtemény

számára azonban égetővé váltak a raktározási gondok. Ezért döntöttek 2011-ben amellet, hogy a Klementinum a nyilvános szolgáltatások és gyakran használt állományrészek elhelyezésére korlátozódjon. A konzerválásra, archiválásra váró és kevésbé használatos állományrészek a központi raktárbázisba kerültek. A Klementinum épületében a kulturális örökség tiszteletben tartásával egy modern könyvtár kialakítására törekedtek. Az épület korlátozott befogadó tereit a dokumentumok digitalizálásával is igyekeztek tehermentesíteni.

Az alapszolgáltatások és olvasótermek a földszinten találhatóak, az épületre jellemző monumentális folyosóval együtt. Az emeleti szinteken a speciális gyűjteményrészek (zenei, muzeális, könyvtártudományi, időszaki kiadványok, szláv gyűjtemény) találhatóak. Minden kölcsönző tér, olvasóterem és válogatóhely raktárakkal áll kapcsolatban, amelyeket szállítórendszer köt majd össze minden irányban. A Klementinum kétszintes szabad kiválasztó övezete a 3. és 4. emeleti raktárakhoz és a szuterén szolgáltatási halljához kapcsolódva megfelel a 21. század elvárásainak. A felújítások során az állományrészek – évente mintegy 2-3 millió kötet – mozgatása több ütemben folyamatosan valósul meg, minden harmadik munkatársat érint az építéssel járó költözködés.

A könyvtári gyűjtemény elrendezésének térképe állandóan változik az épületek megújításával együtt. A Klementinumban kb. 1 millió 700 ezer kötet elhelyezésére kerül sor az átalakításokat követően. A cseh nyelvű prézens anyag és a kölcsönözhető idegen nyelvű gyűjtemény legújabb része a Klementinumban marad. Itt maradnak a legértékesebb gyűjteményrészek közül a kéziratok, első kiadások és a muzeális gyűjtemény (ennek egy része a központi raktárbázisba kerül).

A raktáráépület megépítését a kormány 1992-ben határozta el, melynek munkálatai 1994-ben kezdődtek, és 1996 elejére fejeződtek be.

Ezzel mintegy 2 millió, korábban nem megfelelő körülmények között tárolt kötet (köztük mintegy 600 ezer unikális dokumentum) került klimatizált épületbe. A Klementinumon kívül évtizedeken keresztül külső helyszínek biztosítottak raktározási lehetőséget a gyűjteménynek vidéki várakban, kastélyokban. A raktárbázisba a nem kölcsönözhető, archiválásra, digitalizálásra szánt kötetek kerültek, az épület kapacitását 4 millió egységre tervezték. Mára ez az épület is elavulttá vált, 2015-ben megkezdik rekonstrukcióját. A régi épület nyugati oldalán 2011 és 2012 között új épületrész készült, négy föld feletti és egy földalatti szinttel. Fontos szempont a klimatizálás, a megfelelő hőmérséklet és páratartalom (18°, 50%), biztonságtechnikai és tűzvédelmi intézkedések biztosítása. Az új szárny 10 ezer m², melynek harmada 2 millió kötet raktározására alkalmas. A második új rész megépítését 2018-ig tervezik, amelynek elkészültével összességében 10 millió kötet tárolása válik lehetővé. Ide költözik át a Klementinumból a feldolgozás és a digitalizálás. A két épület között a szállítóeszköz minden hétköznapi kétszer fordul meg. A beszerzési tevékenység a raktárbázis régi épületének felújítása alatt a Klementinumban marad. Az új központi raktárbázis könyvtár, műhely és laboratórium lesz egyben. Itt, a háttérben készül minden, ami a könyvtár és a használók számára a megújult Klementinumban elérhető lesz.

(Prókai Margit)

Elektronikus könyvtár

123/2015

BAĀHUNOVA, Lejla Bakirovna: Muzykal'nye elektronnye biblioteki : novyj vzglád na tvorčestvo kompozitorov-klassikov In: Bibliotekovedenie. – (2014) 4., p. 30-35.

Zenei elektronikus könyvtárak: a klasszikus zeneszerzők munkássága új nézőpontból

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Zenei könyvtár

Az utóbbi években egyre több kulturális intézmény digitalizálja állományát, a zenei dokumentumok archívumai sem különböznek a többitől. A digitalizálás egyik előnye, hogy segíti a kutatókat az eredeti kéziratok alapos tanulmányozásában, a nagy felbontású képeken jól láthatók a partitúrák, a kézzel írt apró bejegyzések. A legtöbb elektronikus zenei gyűjtemény levéltárak, múzeumok, könyvtárak, egy-egy zeneszerző alkotásait kutató és terjesztő központok tudományos tevékenységének eredménye.

Néhány nagyobb zenei e-könyvtár:

- *Bach digital* portál (www.bachdigital.de) a Berliini Állami Könyvtár, a drezdai Szászországi Tartományi, Állami és Egyetemi Könyvtár, a lipcsei Bach-archívum és a Lipcsei Egyetem közös projektje. Az egységes (a forrásokat virtuálisan összekötő) digitális könyvtár 770 kéziratmásolatot és az autográfok 90%-át tartalmazza. Az adatbázisban 7200 dokumentum, a szerző és fiai műveinek katalógusai található; valamennyi pdf formátumban letölthető. A széles körű keresési lehetőségek elérhetők mind a képzett zenészek, mind a nagyközönség számára.
- *Digitale Mozart-Edition* (DME) projekt 2001-ben indult a salzburgi Mozart Intézet és a Mozarteum, valamint a Packard Humanities Institute (USA) együttműködésében. Honlapja (dme.mozarteum.at) a zeneszerző műveinek legújabb, összes művét részletesen feldolgozó kiadása (Neue Mozart Ausgabe, Bärenreiter kiadó) alapján épült. Mozart több mint 600 művet komponált, és 150-re tehető a befejezetlen művek száma. Első lépésként 127 kötetet digitalizáltak (26 ezer oldal kotta, 9 ezer oldal kritikai cikk és tudományos megjegyzés). Az olvasó online vagy pdf-ben letöltve olvashatja a kottákat és a rájuk vonatkozó tudományos megjegyzéseket akár párhuzamosan, két ablakot is megnyitva. A DME „hangos” projekt: a művek részben vagy egészben meghallgathatók.

tók. A legújabb fejlesztés az operák szöveg-könyveinek közzététele, az olvasást a partitúra megjelenítése vagy az opera meghallgatása kísérelheti. Ingyenes a honlap elérése, a fájlok letöltése vagy kinyomtatása nem kereskedelmi célokra.

- A *Digitális Beethoven* projekt gazdája a bonni szülőházból kialakított múzeum (egyben levéltár, könyvtár, tudományos kutatóközpont, hangversenyerem, zeneműkiadó). Honlapján (www.beethoven-haus.bonn.de) 37 600 színes másolat, 1 600 audiofájl és 7 600 szöveges fájl érhető el. Az egyes művekhez a múzeum saját gyűjteményén túl más archívumokból is kapcsolódnak kéziratok, autográfok, vázlatok, első kiadások, levelek stb. A művekből részleteket és a szerző leveleit meg is lehet hallgatni. Az eredmények újabb kutatásokra ösztönöztek, mint a 16 évre szóló *Beethoven műhelye: genetikai textológia és digitális szerkesztés* projekt, amely a zeneművek komponálási folyamatát mutatja be.

Kisebbségi archívumok: a F. Schubert (www.schubert-online.at) több mint 500 művének másolatát (autográfok, levelek, egyéb dokumentumok) tartalmazó honlap; a lübecki zenei főiskola honlapja (<http://www.brahms-institut.de>) J. Brahms műveiből több mint 20 ezer oldal digitalizált kéziratot és levelet tartalmaz, köztük 55-ön a szerző kézzel írt megjegyzései olvashatók. A Bajor Állami Könyvtárban még feldolgozás alatt van G. F. Händel műveiből több mint 100 kötet és F. Mendelssohn műveiből 157 kötet, továbbá Liszt Ferenc és R. Schumann műveit tartalmazó gyűjtemény. A Chicagói Egyetem könyvtárában F. Chopin 400 korai művét digitalizálták, Észak-Texas könyvtárában pedig J. B. Lully műveit, köztük a szerző és fiai 30 operáját és balettjét. A Harvardi Egyetem Könyvtárában 18–19. századi művek kéziratait, 19. századi operákat lehet online olvasni vagy pdf formátumban letölteni.

A nemzeti könyvtárak zenei gyűjteményei külön kutatások témáit képezik; ezek katalógusai értékes ritkaságokat rejtenek.

A nagy zeneszerzőknek szentelt gyűjtemények online megjelenése új tartalmat ad a korszerű

zenei könyvtáraknak. Sajnálatos módon nem minden zenész ismeri és tudja használni ezeket, ugyanakkor a gyűjtemények a zeneszerető olvasók számára is érdekesek.

(Viszocsekné Péteri Éva)

124/2015

BJÖRK, Bo-Christer: Open access subject repositories : an overview. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 65. (2014) 4., p. 698-706.

Nyílt hozzáférésű szakterületi repozitóriumok: áttekintés

Elektronikus könyvtár; Felmérés; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké

A szakterületi repozitóriumok munkaanyagokból vagy publikált tudományos cikkek kéziratok példányaiból álló nyílt hozzáférésű webes gyűjtemények, amelyek meghatározott tudományterülethez tartoznak. Az első repozitóriumok az 1990-es évek elején jöttek létre, és bizonyos tudományterületeken a kutatási eredmények terjesztésének fontos csatornáik lettek. Két repozitórium-mutatóban indexelt nagyszámú tételből meglehetősen szigorú kiválasztási kritériumok alapján 56 szakterületi repozitóriumot elemzett a szerző. Ezek közelebbi vizsgálata nagy változatosságot mutatott méreteikben, szervezeti modelljeikben, funkcióikban és témakörükben. Amikor először megjelentek, a szakterületi repozitóriumok határozott piaci igényt elégítettek ki, de az internetes keresőgépek későbbi fejlődése, az intézményi repozitóriumok gyors elterjedése és a folyóirat-kiadók nyílt hozzáférési politikájának szigorodása lelassította növekedésüket.

(Autoref.)

Lásd még 79, 126

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

125/2015

HJERPE, Annika: Library in partnership with publisher In: Scandinavian library quarterly. – 47. (2014) 4., p. 6-7.

Könyvtár és kiadó együttműködése

Elektronikus könyv; Kapcsolat intézményekkel; Kölcsönzés; Könyvkiadás és könyvkereskedelem

2012-ben a svéd könyvtárak csupán egy e-könyv terjesztőnek, az Elib-nek a szolgáltatásait vehették igénybe, amely az elektronikus könyvek kölcsönzésére egyféle modellt és díjszabást kínált. Mivel az Ordfront kiadó nem csatlakozott az Elibhez, a könyvtárak sem tudták a könyveit szolgáltatni a használók felé. Ezen a helyzeten szeretett volna változtatni a Stockholmi Városi Könyvtár, amely partneri kapcsolatot alakított ki velük.

2012 novemberében indult a partnerségi projekt. A kiadók körében ebben az időszakban gyakori volt, hogy nem bocsátották kiadványaikat elektronikus formában is a könyvtárhasználók rendelkezésére kölcsönzés céljából. A kiadók és a könyvtárak pedig kölcsönös aggodalommal szemlélték egymás e-könyvekkel kapcsolatos tevékenységét. Mindkét fél egyetértett abban, hogy együtt kell dolgozni, mert a közeledés legjobb módja egymás megismerése. A könyvtárak és a kiadók abban mindenképpen egyetértenek, hogy az irodalom elengedhetetlen az olvasás, a megértés és a nyelvi készségek fejlesztésében, és ebben mindkét fél fontos szereplő, csak találni kell egy megfelelő modellt.

Egy hozzáférés alapú modellben egyeztek meg, amelyben a könyvtár egy terjesztőn keresztül közzétett kiadói katalógushoz fér hozzá. A pár-

huzamos e-könyv kölcsönzések száma korlátlan, de minden egyes kölcsönzés költséget jelent a könyvtárnak. Olyan differenciált költségmegosztást szerettek volna bevezetni, amelyben az új címek többet kerülnek, mint a régiek. Ez a könyvtáraknak olcsóbb, miközben a kiadó és a szerző is jobban jár anyagilag. Mivel az Ordfront nem akart együttműködni az Elibbel, egy másik terjesztővel, a Publittel állapodtak meg, amely kevesebb jutalékot számolt fel.

A kiadóval való együttműködés kölcsönös tanulási folyamatot is jelentett. A könyvtárosok a kereskedelmi szempontokat, a kiadók a digitális könyvtárak működését értették meg. Az elektronikus könyvek könyvtári szolgáltatása az irodalom és az olvasás iránt nagyobb érdeklődést generál, ami mindenképpen pozitív valamennyi együttműködő félnek. A projekt eredményeként az e-könyvek jobban láthatóak lettek a könyvtárban. A katalógusban utalnak rá, ha ugyanazon műből elérhető a papír és az elektronikus kiadás is.

Az elektronikus könyvkiadás terjedése új megállapodásokat kíván a jövőben, hogy mindenki hozzáférjen a publikált tartalmakhoz függetlenül attól, hogy azok milyen hordozón jelentek meg. A hozzáférés alapú modellek hiányossága, hogy ha nagyon sok tartalom áll rendelkezésre – és intenzív a használat – akkor túlságosan nagy terhet róhat a könyvtárra. Ezt vagy a kínálat korlátozásával vagy olyan költségvetési kerettel lehet megoldani, amelyet ha kimerítenek a használók, akkor a könyvtár abbahagyja a kölcsönzést. Ezek egyike sem igazán jó megoldás.

A partnerségi projekt eredetileg 2014 júliusában zárult volna, de úgy döntöttek, hogy újabb 12 hónappal meghosszabbítják.

(Tóth Máté)

PEJŠOVÁ, Petra – VYČÍTALOVÁ, Hana: Přidružené publikace v České republice. – Bibliogr. lábjegyzetben In: ITlib. – 17. (2014) 2., p. 5-9.

Értéknövelt publikációk a Cseh Köztársaságban

Elektronikus könyvtár; Elektronikus publikáció; Felmérés; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tudományos publikálásban újdonság a kibővített (gazdagított, értéknövelt), publikáció megjelenése. Az angol enhanced publications terminus olyan publikációkat jelent, amelyek három információ típusba tartoznak: kutatási adatok, saját vagy kiegészítő anyagok, posztpublikált adatok. Kutatási adatok pl. a mérési, kísérleti eredmények, kiegészítő anyagok: a modellek, algoritmusok, képek, metaadatok, posztpublikált adatok a kommentárok, értékelések, olyan információk, amelyek követő jelleggel keletkeznek. Az ilyen adatoknak a hozzáadása megkönnyíti a kutatások értelmezését, újrahasznosítását. A hivatkozások a kutatók számára lehetővé teszik a különböző objektumok tetszés szerinti összekapcsolását. Ezáltal könnyen lehet egy cikket egy előadással vagy recenzióval, párbeszéddel összekötni, így egy helyen, áttekinthetően kerülnek a különböző típusú információk egymás mellé, ezeket nevezzük kibővített publikációknak.

Az európai tudományos repozitórium, a DRIVER kezdett elsőként ezekkel foglalkozni. Küldetése a tudásszervezés optimalizálásában az, hogy az elsődleges kutatási adatokhoz értéket adva a másodlagos kutatások hatékonyabbak lehessenek. Jelenleg a DRIVER repozitóriumában több mint 3,5 millió tudományos publikáció, cikk, disszertáció, előadás, híranyag és más dokumentum található valamennyi tudományágban. A világ 38 országából 295 digitális repozitórium csatlakozott tevékenységéhez.

A DRIVER II keretében született az „Enhanced Publications: Object Models and Functionalities” tanulmány, mely a DRIVER keretében a kibővített publikációk feltételeivel foglalkozik (www.driver-repository.eu/component/optioncom_

[jdownloads/Itemid,83/task,view,download/cid,54](http://www.driver-repository.eu/component/optioncom_jdownloads/Itemid,83/task,view,download/cid,54)). Az OpenAIRE portál célja az ilyen publikálás erősítése olyan e-infrastruktúra kialakításával, amely a nyílt hozzáférés lehetőségével keresést, kiegészítést, szolgáltatást, hozzáadott értéket valósít meg. A csatlakozott 31 európai országot összekötő munkatárs a kutatók munkájának hatékonyságát segíti. A holland SURF2 társaság a kibővített publikációk egyik jelentős terjesztője, kutatóegyetemeket, alkalmazott tudományi egyetemeket és kutatóintézeteket kapcsol össze, amelyek információs és kommunikációs technológiák javításának projektjeiben vesznek részt. A holland DANS rendszer digitális repozitóriuma a humán és társadalomtudományi kutatási eredmények hosszú távú archiválásával foglalkozik.

Csehországban az Országos Műszaki Könyvtár végzett kutatást a témával kapcsolatban. A kutatás célja az volt, hogy feltérképezze, a tudományos kutatásban milyen adatok keletkeznek, azokat hogyan archiválják, hasznosítják. A kutatást 19 kérdésből álló online kérdőívvel végezték 2013-ban, 113 intézet bevonásával. A 66 kitöltött kérdőív eredményeiben 48%-os volt a különböző típusú kutatási adat megjelölése, 42% a kísérőanyagok és 10% a posztpublikált anyagok száma. Az adatok archivált formátuma pdf, doc, xml és kép volt (jpeg, tiff), a mennyiségekben tízes vagy százas gigabájtok, néhány válaszban terrabájtok szerepeltek. Az adatok archiválásához kapcsolódó kérdés igazolta, hogy azokat nem központi tárhelyeken, hanem a munkatársak számítógépén tárolják (52%), csupán 18% választotta a központi tárhely megjelölését. A tárolási idővel kapcsolatban 54% tíz évnél hosszabb időt jelölt meg, 31% nem tudta, 15% szerint ilyen nagy mennyiségű adatot nem archiválnak hosszú ideig. Az adatok kezelése 53 válaszadó esetén a kutató feladata, esetleg a könyvtáraké, archívumoké, IT osztályoké, tudományos titkároké vagy a vezetőké. Meglepetésnek számított, hogy a válaszadók 58%-a szerint a tudományos kutatások eredményeit összekapcsolják. Az adatok megosztására késznek bizonyult a válaszadók 68%-a, elutasította 12 köz- és 9 magán-kutatóintézet munkatársa. A megosztás elutasításának okai között szerepelt

az adatokkal való visszaélés lehetősége, néhány intézetben a kutatás saját szellemi tulajdonnak számít, a szabadalmi védelem is felmerült. A cseh kutatásokban a kezdeti fázisban tart a kibővített publikációk megjelenése. Szükséges lenne a kutatási adatok elhelyezésének és archiválásának javítása a kutatóintézetekben, esetleg egy központi tárhelyen történő őrzés-

sel. Az adatok jobb elérhetőségének eszköze az online hozzáférés biztosítása, ám ez szerzői jogokat érintő kérdés, melyben a nyílt hozzáférés licence segítheti a visszaélésektől való félelem megszüntetését.

(Prókai Margit)

Lásd még 71

Az ismertetett cikkek forrásai

American libraries (US)	45. (2014) 9/10., 11/12.
Bibliotekovedenie (RU)	(2014) 4., 5.
Bibliothek (DE)	38. (2014) 3.
BuB (DE)	66. (2014) 10., 11/12.
Collection management (US)	39. (2014) 2-3.
College & research libraries (US)	75. (2014) 4., 6.
Computers in libraries (US)	34. (2014) 7.
Čtenář (CZ)	66. (2014) 7/8., 11., 12.
Dialog mit Bibliotheken (DE)	26. (2014) 2.
IFLA journal (I)	40. (2014) 3., 4.
Information technology and libraries (US)	33. (2014) 4.
ITlib (SK)	17. (2014) 1., 2.
The journal of academic librarianship (US)	40. (2014) 3/4., 5.
Journal of access services (US)	11. (2014) 3., 4.
Journal of documentation (GB)	70. (2014) 6.
Journal of information science (GB)	40. (2014) 6.
Journal of library administration (US)	54. (2014) 5-8.
Journal of the Association for Information Science and Technology (US)	65. (2014) 2., 4., 5., 6.
Knižnica (SK)	15. (2014) 4.
Library hi tech (US)	32. (2014) 4.
Library management (GB)	35. (2014) 6/7.
Library review (GB)	63. (2014) 8/9.
Libri (I)	64. (2014) 4.
New library world (GB)	115. (2014) 5/6., 9/10.
Online information review (I)	38. (2014) 7.
Public library quarterly (US)	33. (2014) 4.
Public services quarterly (US)	10. (2014) 3., 4.
Scandinavian library quarterly (Sx)	47. (2014) 4.
Vestnik BAE (Fx)	(2014) 2.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)	61. (2014) 6.